

EMAS pašvaldībām

Vadlīnijas soli pa solim
EMAS ieviešanai klasterī

Šajās vadlīnijās ir aprakstīta pieredze, kas iegūta projektā "Inovatīva pieeja EMAS II ieviešanā jauno dalībvalstu pašvaldībās (EMAS4NewStates)", kas tika īstenots Latvijas pašvaldībās no 2005. gada maija līdz 2007. gada maijam. Projekta LIFE03ENV/LV/631 sponsori: ES programma LIFE-Environment un Latvijas Republikas Vides ministrija.

Projekta tīmekļa vietnē publicētas jaunākās mācību dokumentu versijas un konkrētu pilsētu un mazpilsētu piemēri:

www.EMAS4NewStates.lv

Pieeja īstenošanas procesam izstrādāta, pamatojoties uz citu Eiropas projektu īstenošanā gūto pieredzi, kas aprakstīta šādās rokasgrāmatās:

ECOLUP vadlīnijas (Vides pārvaldība pašvaldībām piederošās pilsētas zemes plānošanā), Konstances ezera fonds, Konstance, 2004
EURO-EMAS projekta rezultāti (LIFE98 ENV/UK/000605), 2001. gada oktobris

B.A.U.M. (Bundesdeutscher Arbeitskreis für Umweltbewusstes Management (Vācijas Vides pārvaldības asociācija)
Ludvīgs Kargs (Ludwig Karg), Volfgangs Akermans (Wolfgang Ackermann)
Osterstraße 58, 20259 Hamburga, VĀCIJA
l.karg@baumgroup.de, www.baumgroup.de, www.baumev.de

LVPA (Latvijas Vides pārvaldības asociācija)
Natālija Ladutjko
Tirgoņu ielā 10-7 Rīgā, LATVIJA, LV1050
natalija@lvpa.lv, www.lvpa.lv

BKG (SIA Biznesa Konsultantu Grupa)
Alīna Dudele
Tirgoņu ielā 10-7 Rīgā, LATVIJA, LV1050
bkg@bkgriga.lv, www.bkgriga.lv

Pateicības

Projekta EMAS4NewStates grupa izsaka sirsnīgu pateicību cilvēkiem, kuri piedalījās un atbalstīja EMAS īstenošanas procesu Latvijas pašvaldībās:

Tatjana Rešetņikova, Naujenes pagasta padome
Inese Bezane, Daugavpils pilsētas dome
Aivars Zeimuls, Līvberzes pagasta padome
Jānis Īle, Bērzes pagasta padome
Silvija Jansone, Glūdas pagasta padome
Vladimirs Ivanovs, Preiļu rajona padome
Vija Soldre, Vārkavas pagasta padome
Anete Iraida, SIA Advice Consulting
Jurijs Sergejevs, SIA Baltijas tehnika un vide
Aija Žuniņa Zygon Baltic Consulting
Valdemārs Ščerbaks SIA Biznesa Konsultantu Grupa
Aleksejs Sergejevs, SIA Baltijas tehnika un vide
Maija Anspoka, SIA Zygon Baltic Consulting
Juris Mālers, Latvijas Vides investīciju fonds
Jānis Bernāts, SIA Leilands un Putnis
Indra Sveisberga, IK Darba vides konsultācijas
Vitālijs Sveisbergs, IK Darba vides konsultācijas
Solvita Lūriņa, Jelgavas pilsētas dome
Gunta Lukstiņa, Latvijas Pašvaldību savienība
Juris Černavskis, SIA Bureau Veritas Latvia
Andris Vēveris, SIA Bureau Veritas Latvia
Ilmārs Sekacis, SIA VSKB Vide
Ieva Zelmene, Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs

EMAS4NewStates projekta grupa izsaka sirsnīgu pateicību par viesmīlību un dalīšanos zināšanās cilvēkiem, kas atbalstīja projektu Vācijas pašvaldību apmeklējuma laikā:

Christian Wucherer, projekta vadītājs, informācijas pārvaldība, Kliniken Oberallgäu gGmbH
vides pārvaldnieks, Kliniken Oberallgäu gGmbH
Otto Steiger, Blaihahas mērs
Elmar Stegmann, Leutkirhes mērs
Leutkirhes skolas direktors un skolēni
Michale Krummböck, vides pārvaldnieks, Leutkirhe
Thomas Nöken, Leiter Stadtplanung & Baurecht, İberlingene
Jürgen Weisser, Immenštāte
Martin Wichmann, Amt für Stadtplanung und Umwelt, Konstānce
Gerhard Worm, vides pārvaldnieks, Mainau sala
Daniela Paas, Konstānces ezera fonds (Lake of Constance Foundation)

Satura rādītājs

1. Vides pārvaldība pašvaldībās	4
1.1. Vides problēmas	4
1.2. Pašvaldības un vides aizsardzība	5
1.3. Sistēmiskā pieeja	6
1.4. Standartizētā pieeja	7
1.5. Kopīga vides pārvaldības īstenošana	9
2. Projekts EMAS4NewStates	10
2.1. Projekta partneri	10
2.2. Sākotnējā partneru sanāksme	14
2.3. Informētības līmeņa paaugstināšana/ievadseminārs	14
2.4. EMAS īstenošanas apmācība pašvaldībām un konsultantiem	15
2.5. Vācijas pašvaldību apmeklējums	16
2.6. Ieviešanas posms	18
2.7. ES integrācija	20
2.8. Iegūtā pieredze	20
3. EMAS īstenošana soli pa solim	22
3.1. Sākuma stadija	23
3.2. Sākotnējais vides audits	27
3.3. Vides politika	30
3.4. Vides programma	32
3.5. Vides pārvaldības sistēma	35
3.6. Iekšējais audits	39
3.7. Vadības pārskats	41
3.8. Vides ziņojums	42
3.9. Neatkarīgā validācija	44
Pielikums elektroniskā formātā (CD): Vadlīnijas soli pa solim EMAS ieviešanai klasterī	46

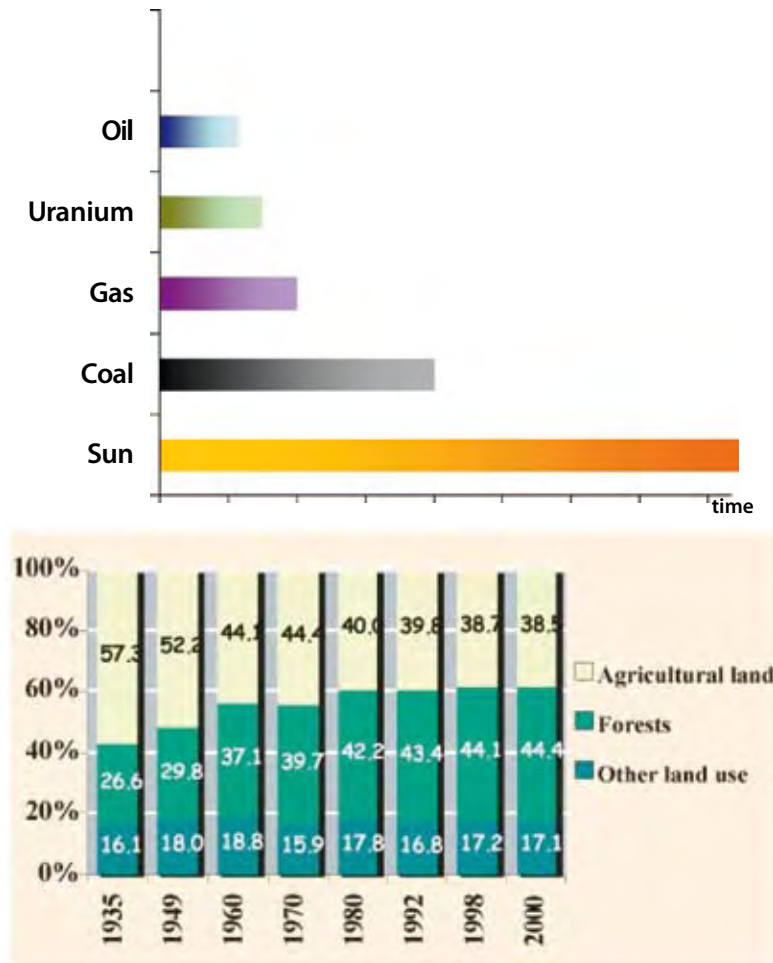
1. Vides pārvaldība pašvaldībās

1.1. Vides problēmas

Cilvēci nākas risināt sarežģītas problēmas, un vairums šo problēmu ir tieši vai netieši saistītas ar to, ko mēs saucam par "vidi". Arī daudzu sociālo problēmu dziļākais cēlonis ir vides problēmas. Daudzi cilvēki apgalvo, ka tad, ja mēs nespēsim atrisināt vides problēmas, mēs nespēsim uzvarēt pasaulē valdošo nabadzību un nespēsim uzvarēt terorismu un nodrošināt mieru.

2005. gada pasaules samitā Johannesburgā tika noteikti 8 Tūkstošgades attīstības mērķi. Tas ir projekts, ko apstiprinājušas visas pasaules valstis un visas vadošās pasaules attīstības institūcijas. Tas ir vienkāršu, taču spēcīgu mērķu kopums, ko bez pūlēm spēj izprast un atbalstīt katrs vīrietis un katra sievietē no Ņujorkas līdz Nairobī un no Minhenes līdz Rīgai.

Vides ilgtspēja ir gudra dabas resursu izmantošana un tās kompleksās ekosistēmas aizsardzība, no kuras ir atkarīga mūsu izdzīvošana. Tūkstošgades mērķis Nr. 7 "Nodrošināt vides ilgtspēju" apraksta galvenos uzdevumus. Zeme degradējas bīstamā ātrumā. Augu un dzīvnieku sugas izzūd nepieredzētā ātrumā. Klimats mainās, izraisot jūras līmeņa paaugstināšanās briesmas un palielinot sausuma un plūdu briesmas.

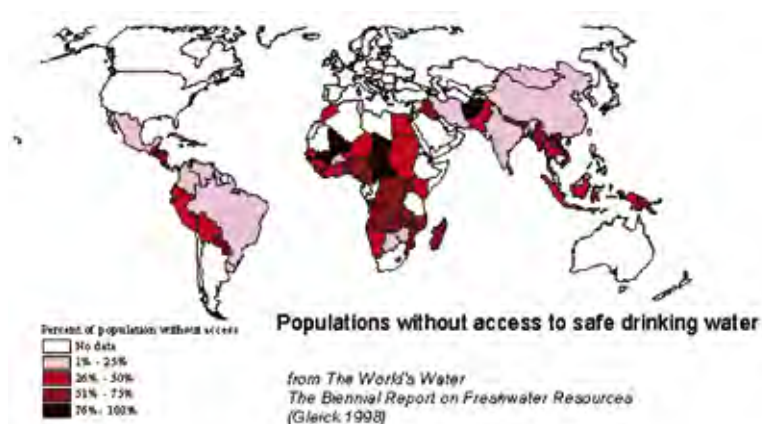

Kopumā var teikt, ka mēs slikti izmantojam savus materiālos resursus. Mēs sadedzinām, nevis saglabājam fosilos kurināmos, lai ražotu nepieciešamos plastmasas izstrādājumus. Mēs sadedzinām atkritumus, nevis atgūstam vērtīgas to sastāvdaļas. Mēs izmetam derīgas preces pildzģāztuvēs, nevis izmantojam tās tik ilgi, cik ilgi iespējams. Vupertāla Klimata, vides un enerģijas institūts (Vācija) izstrādāja tādas koncepcijas kā "faktors 10" un ar to saistīto vides dematerializācijas koncepciju. Daudzās valstīs strādā "Faktora 10 institūti", kas veicina labāku resursu izmantošanu. Pašvaldības un uzņēmumi var saņemt atbalstu, lai uzlabotu savas materiālu plūsmas.

Nākotnē energopiegādi nevarēs nodrošināt ar vecām tehnoloģijām. Naftas, dabasgāzes, ogļu un urāna atradnes izzudīs. Klimata izmaiņas ir realitāte, un mums šī parādība ir jāierobežo līdz pieņemam apmēram. Jo nesekmīgāka būs mūsu cīņa pret šo apdraudējumu, jo asāka visā pasaulē izvērtīsies cīņa ne tikai par energoresursiem, bet arī par zemi un ūdeni. Pašvaldībām, uzņēmējdarbības kopienai un pilsoniskajai sabiedrībai nepieciešams kopā izmantot visas iespējas samazināt energoresursu patēriņu un ieviest jaunus energopiegādes līdzekļus.

Transports nav vienīgi galvenais CO₂ emisiju un klimata izmaiņu veicinātājs. Iekšdedzes dzinēju izmeši atstāj tiešu ietekmi uz mūsu veselību. Nesēnā diskusija par cieto daļiņu piesārņojumu EK un daudzās tās valstīs parādīja tikai vienu no šīs parādības aspektiem. Transporta izmeši sastāda veselu bīstamu vielu klāstu, rada spriedzi cilvēkiem un nepareizu zemes izmantošanu.

Gaisa un ūdens piesārņojums atstāj tiešu ietekmi uz mūsu veselību, tāpēc mēs to vismaz pastāvīgi atceramies. Zemes piesārņojumu mēs atceramies tad, kad vēlamies attīstīt jaunas dzīvojamās zonas un saskaramies ar pamestām piesārņotām teritorijām. Tādos gadījumos pašvaldības drīz vien saprot, cik dārgi izmaksā vides kaitējuma seku izlabošana. Atbildīgiem mūsdienu cilvēkiem jādomā par to, lai mēs neuzspiestu šādas izmaksas mūsu bērnu paaudzei, un mums ir jāierobežo zemes lietošana kopumā.

Latvijā zemes lietošana dzīvojamām teritorijām un transportam ir diezgan stabila, toties citās Eiropas valstīs stāvoklis neveicina ilgtspējību. Vācijā ik dienas (!) 100 hektāru zemes tiek ziedoti ceļu, autostāvvietu, rūpnīcu un dzīvojamo ēku vajadzībām. Visām valstīm jādara viss iespējams, lai ierobežotu zemes lietošanu un saglabātu zemi lauksaimniecības vajadzībām (arī enerģijas augu audzēšanai!) un aizsargātu gruntsūdeņu resursus.

Eiropa vēl nav īsti izpratusi vienu no vislielākajiem draudiem pasaulē: drīzumā mums varētu beigties saldūdens krājumi. Lai gan pašlaik apmēram 80% cilvēku izmanto dzeramo ūdeni no drošiem avotiem, 1,1 miljards cilvēku joprojām izmanto dzeramo ūdeni no nedrošiem avotiem. Apmēram 2,6 miljardiem cilvēku trūkst tualešu un citu sanitārijas iekārtu, un daudzas pazīmes liecina, ka tīra saldūdens resursi samazinās sakarā ar klimata izmaiņām un ļaunprātīgu izmantošanu. Pagaidām vēl neviens nevar pateikt, ko tas nozīmēs. Visticamāk, mūs sagaida pasaules mēroga cīņas par ūdeni, kas izraisīs karadarbību un masveida migrāciju. Visu mūsu pienākums ir izstrādāt jaunas tehnoloģijas un kļūt (Attēls: ledzīvotāji, kuri nesaņem drošu dzeramo ūdeni) par paraugiem jaunu tehnoloģiju lietošanā sanitārijā, notekūdeņu attīrīšanā un dzeramā ūdens apgādē.

1.2. Pašvaldības un vides aizsardzība

Pašvaldības atstāj nozīmīgu ietekmi uz vidi. Agenda 21 28. nodaļā teikts, ka "daudzu risināmo problēmu un iespējamo risinājumu ... cēlonis ir vietējā saimnieciskā darbība", bet tālāk: "Pašvaldības izbūvē, ekspluatē un uztur ekonomikas, sociālo un vides infrastruktūru, pārrauga plānošanas procesus, nosaka vietējo vides politiku un noteikumus un palīdz īstenot valsts un administratīvi teritoriālo valsts vienību vides politiku. Tā kā pašvaldības ir iedzīvotājiem vistuvākā līmeņa valdība, tām ir būtiski svarīga loma sabiedrības izglītošanā, mobilizēšanā un reaģēšanā uz sabiedrības prasībām, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību."

Papildus šai vispārīgajai atbildībai par vidi pašvaldības izjūt reālu spiedienu. ES un nacionālās tiesību normas pieprasa vietēju rīcību. Sabiedrība pieprasa atveseļot piesārņotās zemes un izbūvēt nākotnes prasībām atbilstošu infrastruktūru. Sakarā ar ierobežoto budžetu ir jāsamazina energoresursu izmantošanas, dzeramā ūdens apgādes un notekūdeņu apsaimniekošanas izmaksas, uz tūrismu orientētu reģionu pašvaldībām jānodrošina, lai viesi ieraudzītu skaistas, sakoptas un nepiesārņotas vietas ar dažādām dabas ainavām un visdažādākajām sugām. Arī vietējie uzņēmumi un finansējošās organizācijas pieprasa nodrošināt veselīgu vidi.

Pašvaldībām vides aizsardzības jomā ir jāveic daudzas darbības un jāuzņemas daudzi pienākumi. Dažu darbības veidu ietekme uz vidi atrodas tiešā pašvaldību iestāžu kontrolē. Tā, piemēram, pašvaldību pārvaldībā atrodas padomes vai domes ēkas un skolas. Pašvaldības var apsaimniekot centralizētās apkures sistēmas, sniegt transporta pakalpojumus, uzturēt ugunsdzēsēju depo, slimnīcas, notekūdeņu attīrīšanas un atkritumu apsaimniekošanas iekārtas. Vietējās administrācijas ir atbildīgas par saviem iepirkumiem. Tās atbild par sava biroja pārvaldību (ūdens, energoresursu, papīra utt. izmantošana), savu atkritumu savākšanu un iznīcināšanu, savu autotransporta parku un transporta izmantošanu un savu parku un apstādījumu uzturēšanu (pesticīdu izmantošana, sugu atlase utt.)

Šīs darbības parasti atstāj nozīmīgu ietekmi uz vidi, un reizēm šī ietekme ir lielāka par rūpniecības uzņēmumu ietekmi uz vidi. Īstenojot "zaļo iepirkumu"² un prasībām atbilstošu telpu, ēku un vietu noformēšanu un ekspluatāciju, katra pašvaldība var sākt uzlabot savu vides veikumu. Papildus iespējai kontrolēt vides aizsardzību savā tiešajā darbā pašvaldībai ir daudz iespēju netieši ietekmēt vides aizsardzību savā reģionā.

Pašvaldības nosaka uzņēmumu un privātu uzņēmumu darbības struktūru. Pašvaldības var iedibināt un atbalstīt vides attīstību, veicot telpisko plānošanu, pilsētplānošanu un lauku teritoriju plānošanu un kontrolējot savu teritoriju ekonomikas attīstību. Pašvaldības plānošanas koncepcijas atstāj ietekmi uz transporta plūsmām reģionā, uz uzņēmumu darbību un uz energopiegādes un energoresursu izmantošanas veidiem. Pašvaldības noteiktā struktūra ietekmē tūrisma veidus un efektus. Pašvaldība pat spēj netiešā veidā mainīt veidu, kādā zemnieki ražo pārtikas produktus, un palīdzēt zemniekiem izveidot reģionālas pārtikas produktu un energoresursu piegādes sistēmas.

Pašvaldību rīcībā ir arī citi līdzekļi, ar kuriem iespējams netieši ietekmēt cilvēku attieksmi pret vidi. Pašvaldību pienākums ir nodrošināt piekļuvi jaunākajiem normatīvajiem aktiem un jaunākajām tehnoloģijām, tādējādi ievadot iedzīvotājus un uzņēmumus ES saimē. Ja pašvaldība un administrācija apliecina savu vēlēšanos piedalīties vides aizsardzībā un spēj parādīt, kā vides aizsardzība darbojas reālajā dzīvē, tās var uzstāties kā paraugi un sabiedriskajās attiecībās propagandēt labāku vides veikumu. Pašvaldības administrācija var ieviest savā reģionā jaunākās un tīrākās tehnoloģijas, un tā spēj pārbaudīt pārvaldības rīkus un sniegt padomus citām pašvaldībām. Skolu mācību programmas paver daudzas iespējas veicināt pareizu pieeju vides jautājumiem un iemācīt bērniem saglabāt savu dzīves telpu.

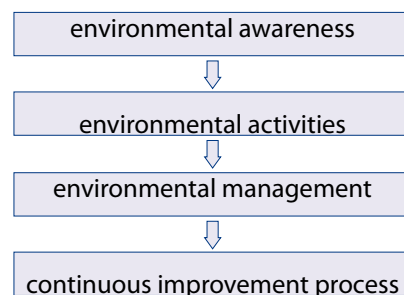
Vides aizsardzība pašvaldībām nav tikai prasība un pienākums. Tā patiesi atmaksājas. Vairumā gadījumu samazināta ietekme uz vidi vienlaikus nodrošina izmaksu ietaupījumu. Aptauju rezultāti liecina, ka, izmantojot zaļo iepirkumu un labāku resursu izmantošanas organizāciju, iespējams samazināt izmaksas par vairāk nekā 20%. Tie lēsts, ka Vācijā energoresursu izmantošanas potenciālā ekonomija iespējama 40% pašvaldību iekārtu. Sociālo un vides mērķu saskaņošana ar ekonomikas mērķiem ir patiesi solis ilgtspējīgas attīstības virzienā. To augstu novērtē arī pašvaldības darbinieki. Cilvēki jūtas motivēti strādāt organizācijā, kas aizsargā savu dzīves līmeni!

² Zaļo iepirkumu skat.: <http://ec.europa.eu/environment/gpp>, tur atrodams EK vadlīniju tulkojums latviešu valodā.

Augsts vides stāvokļa līmenis ļauj piesaistīt tūristus un uzņēmējus. Uzņēmumi meklē ne tikai labus transporta ceļus un lētāku darbaspēku. Tūristi neapšaubāmi nevēlas pavadīt atvaļinājumu piesārņotās teritorijās un nepievilcīgu dabas ainavu ielenkumā, tāpēc pieņemams vides stāvoklis ir tūrisma attīstības pamats. Kāda Vācijas firma ir publicējusi šādu reklāmu: "Ir patīkami strādāt vietā, kurā citi cilvēki vēlas pavadīt savas brīvdienas." Uzņēmēji vēlas sadarboties ar pašvaldībām, kuras nosaka ilgtermiņa struktūru un stabilas vides prasības – pat tad, ja tās ir augstas.

1.3. Sistēmiskā pieeja

Lai gan visā pasaulē pašvaldības ir atbildīgas par savu vidi, tikai dažas no tām ievēro patiesi sistēmisku pieeju. Nenovērtējot par zemu "zemāko līmeņu" veikumu, jāatzīst, ka pastāv vides pieeju hierarhija. Jāveic pasākumi, lai veidotu vides informētību. Lai gan pasākumi var būt nesaistīti un pat neproduktīvi, tikai patiesa pārvaldības pieeja var nodrošināt efektīvu vides politiku. Tomēr nepietiek ar labi novadītiem vienreizējiem pasākumiem. Galīgajam mērķim vajadzētu būt nepārtraukti ieviest pilnveidojumus pēc iespējas plašākā apmērā un daudzās jomās. Daži piemēri parāda šo pieeju atšķirības.

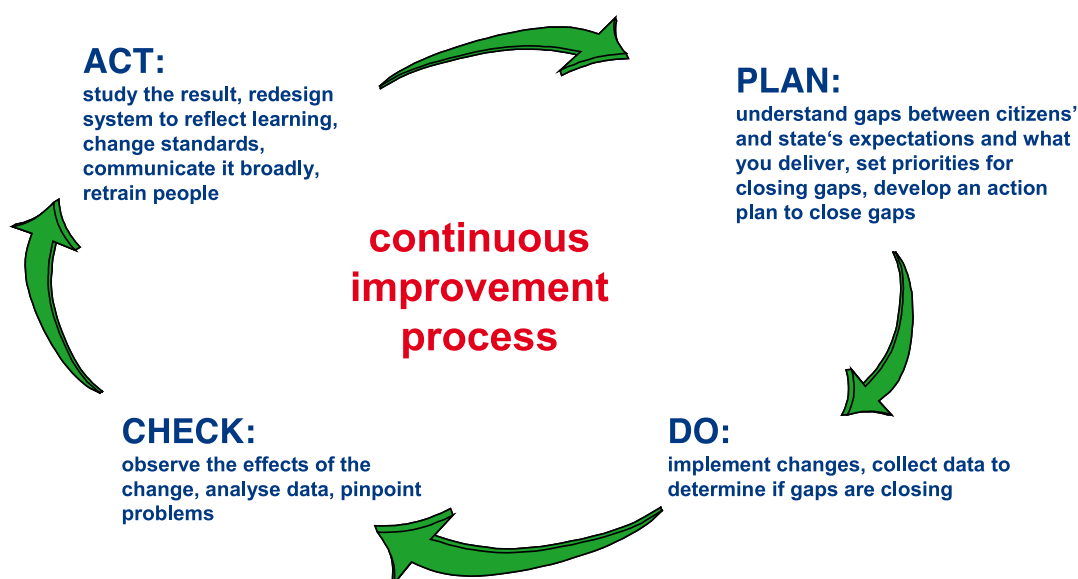

Attēls: Vides informētība vides darbības vides pārvaldība nepārtraukts uzlabošanas process

	piemērs: atkritumi	piemērs: energoresursi
vides informētība	Mēs zinām, ka atkritumos izmesto printeru kasetņu skaits pilsētas domē ik gadus palielinās.	Mēs zinām, ka klimats mainās un fosīlie resursi samazinās. Mēs atbalstām politiskus izteikumus.
vides darbības	Mēs esam izveidojuši kasetņu savākšanas konteineru un nosūtām tās atpakaļ.	Mēs rekonstruējam 30 gadus veco skolas apkures sistēmu un uzstādījam mūs-dienīgu biomasas izmantošanas iekārtu.
vides pārvaldība	Mēs pārbaudījām cēloņus un likām visiem departamentiem samazināt drukāto lapušu skaitu.	Mēs ieviešam energoresursu pārvaldības sistēmu visās pašvaldības telpās.
nepārtrauktas uzlabošanas process	Mēs noteicām mērķobjektu, ik ceturksni pārbaudām tā sasniegšanas rādītājus un veicam korekcijas.	Mēs izstrādājam pilsētas nākotnes energopiegādes koncepciju un rīcības plānu, nodibinājam īstenošanas struktūras un ar rādītāju palīdzību pārbaudām progresu.

Daudzi apraksta nepārtrauktas uzlabošanas procesu, izmantojot akronīmu PDCA (no angļu valodas vārdiem Plan-Do-Check-Act (plāno – dari – pārbaudi – rīkojies)).

Attēls: nepārtrauktas uzlabošanas process

RĪKOJIES: Izanalizē rezultātus, pārprojektē sistēmu, lai tā atspoguļotu to, ko esi apguvis, maini standartus, plaši izziņo jauno sistēmu, paaugstini darbinieku kvalifikāciju

PĀRBAUDI: novēro izmaiņu efektu, analizē datus, konstatē problēmas

PLĀNO: Izproti atšķirību starp to, ko sagaida iedzīvotāji un valsts, un to, ko jūs darāt, nosaki šo atšķirību novēršanas prioritātes, izstrādā novēršanas rīcības plānu

DARI: levies izmaiņas, vāc datus, lai noteiktu, vai atšķirības sāk izzust

Lai īstenotu nepārtrauktas uzlabošanas procesu, nepieciešamas saistības, funkcionējoša struktūra un regulāra kontrole. Ja vides aizsardzība tiek īstenota šādā veidā, mēs to dēvējam par vides pārvaldības sistēmu. Šāda sistēma

- apraksta vides stāvokļus, riskus, politiku, plānus, projektus, praksi un atbilstību vides normatīvajiem aktiem
- piešķir uzdevumus un pienākumus departamentiem, nodaļām un cilvēkiem
- nosaka uzlabošanās kontroles un veiksmīgu uzlabojumu (vai uzlabojumu neesamības) laika posmu un veidu
- apraksta veidu, kādā tiek reaģēts uz kļūdām un no jauna noteikti mērķobjekti un programmas.

Sistēmiskajai vides pārvaldībai nenoliedzami ir daudzas priekšrocības:

- Sistēmiska pieeja atklāj visus riskus un garantē pilnīgu atbilstību vides normatīviem.
- Precīzi formulētas procedūras, programmas, dokumentācija un nepārtraukta novērtēšana palīdz rīkoties efektīvi.
- Pilnīgs darbību un to ietekmes uz vidi novērtējums sniedz iespēju pareizā veidā piešķirt (allaž ierobežotos) personālu un finanšu resursus.
- Sabiedrisko attiecību pasākumos tiek demonstrētas saistības un veicināta ieinteresēto pušu iesaistīšanās vides darbībās vietējā līmenī.
- Strukturētas pārvaldības sistēmas sniedz iespēju īstenot uzlabojumus soli pa solim un palīdz izvairīties no pārāk daudzu projektu uzsākšanas vienlaikus.

Pašvaldībās un iestādēs ir ieviests precīzi definēts organizatoriskais modelis, tādējādi sistēmiskajai pieejai vides aizsardzībai parasti ir stabils pamats. Tādā gadījumā vides pārvaldības īstenošana nozīmē no jauna izskatīt izveidotās struktūras un darba procesus un pārbaudīt to veikumu vides aizsardzības izpratnē. Reizēm arī mazas pašvaldības ziņo par negaidītiem panākumiem. Tās apgalvo, ka sistēmiskas vides pārvaldības īstenošana palīdzējusi tām labāk izprast pārvaldības kā tādas būtību un palīdzējusi uzlabot administrācijas kā tādas veikumu.

Vides pārvaldība nav tikai pašvaldības administrācijas pienākums. Tajā jāpiedalās un jāsadarbojas vēlētājiem pašvaldības amatpersonām, administrācijas atbildīgajām amatpersonām, pakalpojumu sniegšanas uzņēmumu vadībai un darbiniekiem, skolu un citu pašvaldības iestāžu pārstāvjiem. Tā kā šāda sadarbība var nebūt pašvaldības tiešās ietekmes robežās, pašvaldībai jāņem vērā arī uzņēmumu un pilsoniskās sabiedrības struktūras. Jo plašāk būs pašvaldības vides pārvaldības sistēma, jo tuvāka tā būs tam, ko dēvē par vietējās Agenda 21 procesu vai vietējo rīcības plānu 21. Daudzas pilsētas ir noteikušas, ka to vides pārvaldības sistēmas ir neatņemama to vietējā rīcības plāna 21 sastāvdaļa, un īsteno tās valsts un privātās partnerības veidā.

1.4. Standartizētā pieeja

Eiropas pašvaldības ir ļoti atšķirīgas: atšķirīgas politiskie procesi, pastāv atšķirīgi pienākumi, atšķirīgas administrācijas sistēmas un vadības stili, taču, no otras puses, visām pašvaldībām ir daudz kopīga. Tās ir atbildīgas par tīras un drošas dzīves telpas nodrošināšanu saviem iedzīvotājiem, tām nākas ievērot daudzas strikti reglamentētas procedūras, un parasti to rīcībā ir ierobežoti resursi visu uzņēmumu un pilsoniskās sabiedrības prasību apmierināšanai. Politiski parasti pieprasa, lai pašvaldības vadības darbība būtu efektīva, bet efektivitāte bieži vien ir sasniedzama ar standartizācijas palīdzību.

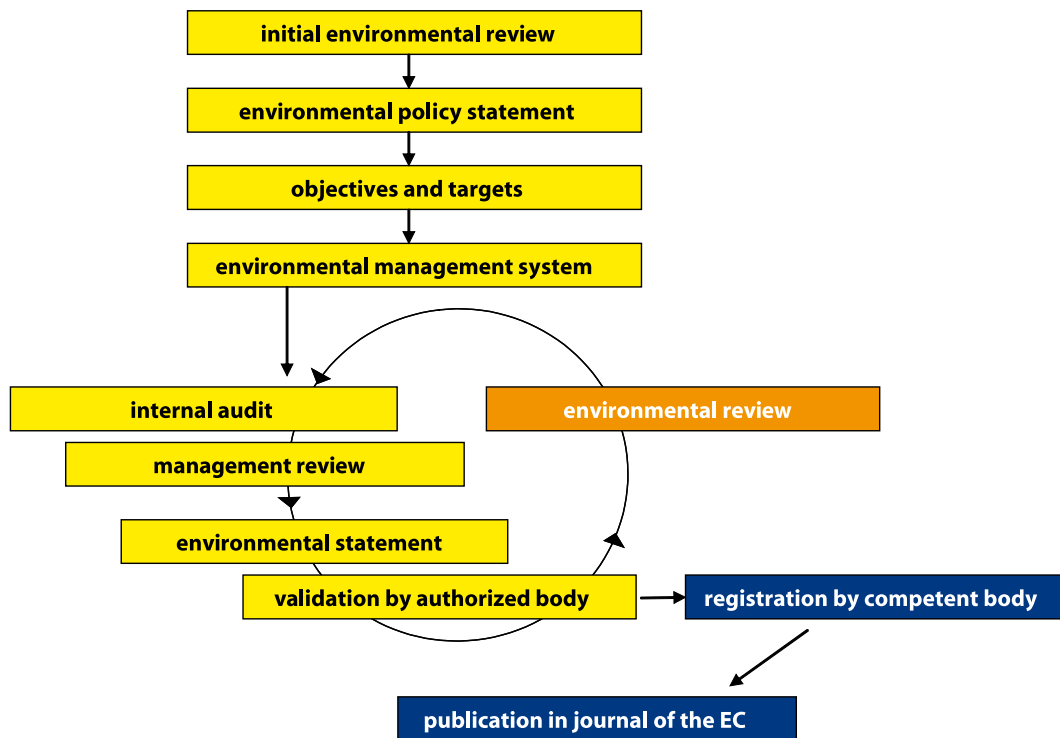
1993. gadā Eiropas Savienība publicēja sistēmiskas vides pārvaldības plānu - tā saucamo Ekoloģiskās pārvaldības un audita plāna aprakstu [Eco-Management and Audit Scheme (EMAS)]³. Sākumā EMAS bija paredzēts tikai uzņēmumiem. Kopš 2001. gada EMAS ir pieejams visiem valsts un privātā sektora dienestiem. EMAS ir uzņēmumiem un citām organizācijām (piemēram, pašvaldībām) paredzēts pārvaldības rīks, kas sniedz iespēju novērtēt un uzlabot savu vides veikumu un sastādīt un iesniegt pārskatus. Piedalīšanās EMAS ir brīvprātīga, un tajā var piedalīties organizācijas, kas strādā ES un Eiropas Ekonomikas zonā (EEZ).

EMAS standartā tiek ievērots iepriekš minētais PDCA princips. Lai organizācija tiktu reģistrēta EMAS reģistrā, tai jāizpilda tālāk norādītie soļi (soļu shēma redzam xx attēlā):

- sākotnējais vides audits, tā mērķis ir izskatīt visu organizācijas darbību, produktu un pakalpojumu vides aspektus, to novērtēšanas metodes, tiesisko un normatīvo struktūru un esošo vides pārvaldības praksi un procedūras.
- formulēt organizācijas vides politiku un lūgt, lai to apstiprina "augstākā līmeņa vadība"
- saskaņā ar audita rezultātiem, kā arī ievērojot akceptēto vides politiku, noteikt mērķus un mērķobjektus, t.i., definēt tā saucamo vides programmu
- ieviest efektīvu vides pārvaldības sistēmu, kuras mērķis ir īstenot politiku un sasniegt noteiktos mērķobjektus. Pārvaldības sistēmā jānosaka atbildība, mērķi, līdzekļi, darba procedūras, mācību vajadzības, pārraudzības un komunikācijas sistēmas.

³ skat.:1993. gada 29. jūnija Regulu (EEK) Nr. 1836/93 un 2001. gada 19. marta Regulu (EK) Nr. 761/2001.

EMAS PDCA procesa shēma

Attēls: sākotnējais vides audits vides politikas ziņojums mērķi un mērķobjekti vides pārvaldības sistēma vides audits pārvaldības apskats vides ziņojums pilnvarotas iestādes validācija kompetentas iestādes reģistrācija publikācija EK Oficiālajā žurnālā

- sastādīt vides veikuma ziņojumu, kurā tiek norādīti vides mērķu sasniegšanas rezultāti un nākamie soļi, kas nepieciešami, lai pastāvīgi uzlabotu organizācijas vides veikumu (vispirms sastādīt melnrakstu, galīgais variants pēc neatkarīgas validācijas)
- veikt (iekšējo) vides auditu, novērtējot esošo pārvaldības sistēmu un tās atbilstību organizācijas politikai un programmai, kā arī atbilstību vides normatīvu prasībām
- veikt pārvaldības apskatu, lai iesaistītu augstākā līmeņa vadību un liktu tai uzņemties saistības
- pilnvarotas iestādes ir veikušas visu sistēmu auditu, verifikāciju un reģistrāciju. Apliecības izsniegšana tiks publicēta EK Oficiālajā žurnālā, un apliecības saņēmējs ir tiesīgs izmantot apliecību un EMAS logo savās sabiedriskajās attiecībās.

Pēc tam nepieciešams "iedzīvināt" definēto sistēmu ikdienas darbā. Atbildīgajai personai, piemēram, EMAS vadītājam vai vides speciālistam ir rūpīgi jāīsteno un jāuzrauga uzlabošanas process.

Parasti pēc trim gadiem vides pārvaldības sistēmas ir oficiāli jāpārskata, un sistēmā vajadzības gadījumā jāievieš korekcijas. Šim nolūkam nepieciešams:

- novērtēt vides audita rezultātus un izstrādāt mērķobjektu, darbību un vides sistēmu atjauninājumus.⁴
- veikt iekšējo auditu, t.i., pārvaldības sistēmas revīziju, lai pārbaudītu, vai iepriekšējā izstrādātā un verificētā sistēma joprojām ir derīga un kādas izmaiņas tajā būtu jāievieš.
- no jauna iesaistīt augstākā līmeņa vadību pārvaldības apskatā.
- atjaunināt vides ziņojumu un veikt atkārtotu pārvaldības sistēmas validāciju.

Pēc atkārtotās validācijas organizācija var turpināt izmantot EMAS logo vēl trīs gadus, jo tas apliecina, ka šī organizācija īsteno vides pārvaldības sistēmu.

EMAS Regula nenosaka visām pašvaldībām obligātu pienākumu īstenot vides pārvaldības sistēmu, tajos tikai tiek aprakstīts, kā pareizi rīkoties tām pašvaldībām, kuras izlemj īstenot šo sistēmu. EMAS Noteikumos ir aprakstīts:

- minimālais nepieciešamais vides politikas saturs: piesārņojuma novēršana, normatīvo un citu prasību ievērošana, nepārtraukta vides aizsardzības uzlabošana utt.
- tas, kas nepieciešams, lai praksē novērtētu nozīmīgu ietekmi uz vidi: darbības jomu noteikšana, novērtēšanas process, prasības novērtējuma tehniski ekonomiskajam pamatojumam utt.
- funkcionālas pārvaldības sistēmas vajadzības: skaidri noteikti pienākumi, dokumentētas procedūras, apmācību vajadzību izpratne, oficiālās komunikācijas veidi, skaidri definēta piekļuve dokumentiem utt.
- Apliecības iegūšanas un paturēšanas process: sistēmas audits, ko veic akreditēts auditors, gada apskats, publicēts vides ziņojums utt.

⁴ EMAS Noteikumos šis solis nav norādīts kā obligāts, tomēr ir loģiski novērtēt veikumu attiecībā uz noteiktajiem mērķobjektiem un vides programmu. Vides pārvaldības sistēmā vajadzētu paredzēt regulāru vides pārbaūžu procedūru.

No otras puses, EMAS Regula atstāj to īstenojamiem daudzas iespējas un izvēles, piemēram:

- brīva īstenošanas un uzlabošanas procesa tempa izvēle
- ietekmes uz vidi nozīmīguma novērtēšanas metodes atlase
- pilnīga brīvība mērķobjektu skaita un veida noteikšanā un pasākumu atlasē
- nepastāv ierobežojumi attiecībā uz dokumentu kontroles sistēmu, vides ziņojuma apjomu un veidu, komunikācijas līdzekļiem utt.
- neatkarīgā (akreditēta) auditora atlase.

EMAS Regula ir sastādīta, ņemot vērā daudzveidīgu pieredzi ar praktiskajām vides pārvaldības sistēmām. EMAS Regula nav tikai regula, bet arī ieteikumi, kas apraksta pārbaudītus vides pārvaldības īstenošanas procesa elementus. Tā kā lielākā daļa minētās pieredzes ir iegūta uzņēmumos, tā ir jāpielāgo pašvaldību vajadzībām. EMAS ņem vērā to, ka pašvaldībās pastāv mijiedarbība starp pašvaldības administrācijas un pašvaldības darbību. Bez tam EMAS Regula pieļauj EMAS ieviešanu tikai vienā organizācijas daļā. Tā, piemēram, pašvaldības bieži nolemj ieviest EMAS savā plānošanas departamentā un plānošanas procesos.⁴ Sākumposmā atbildīgajām personām jāveic darbības jomu noteikšana, lai noteiktu tās pašvaldības saimnieciskās darbības jomas, kurās jāizstrādā un jāievieš EMAS.

Bez EMAS pastāv arī citi standarti, taču tie vairāk saistīti ar uzņēmumu vajadzībām:

- ISO 14001 ir visā pasaulē pieņemts uzņēmumu vides pārvaldības sistēmu īstenošanas un validācijas standarts. Vispārīgi runājot, tā ir EMAS apakškopa.
- ISO 14031 ir vides veikuma novērtēšanas standarts (EPE). Tas satur progresa noteikšanas aprakstu un progresa rādītāju kopu.
- BS 8555 sasaista ISO 14001 un ISO 14031 un apraksta sešu soļu īstenošanas procesu.⁵

Demokrātiskas pārskatāmības princips nosaka nepieciešamību periodiski analizēt un izskatīt paveikto un to, kā pašvaldība virzās uz noteikto mērķi. Šis princips jāievēro arī vides jomā. EMAS oficiāla novērtējuma un publiskošanas prasības šķiet pašvaldībām piemērota pieeja. Pilsētas, kuras ir ieviesušas vides pārvaldības sistēmu, izmantojot EMAS Regulu, ziņo par šādām priekšrocībām:

- Vides pārvaldība ir ne tikai dabas resursu aizsardzība, tā ļauj ekonomēt izmaksas un sekmē motivāciju.
- Sistēmiska vides pārvaldība nav tikai dažas vides darbības. Oficiāla vides pārvaldības sistēma palīdz administrācijai labāk izprast situāciju un efektīvi risināt problēmas. Tā ļauj racionalizēt un atvieglot administratīvās darbības.
- Oficiāla ārējā pārbaude garantē programmas iespējamību un pārvaldības sistēmas funkcionalitāti. Neatkarīgs audits rada uzticamību.
- Pierādīts vides veikums uzlabo reputāciju, nodrošina starptautisku atzišanu un labākas finansējuma un kredītu saņemšanas iespējas.
- Vides ziņojumu un apliecību var izmantot sabiedriskajās attiecībās.
- Oficiāla sistēma nodrošina iespēju atrisināt ilgtermiņa vides problēmas, neraugoties uz īso pašvaldību pilnvaru laiku.

1.5. Kopīga vides pārvaldības ieviešana

Neraugoties uz acīm redzamām pašvaldību atšķirībām, pastāv daudzas sadarbības un pieredzes apmaiņas jomas, piemēram:

- atkritumu apsaimniekošana, ieskaitot sabiedrības informētības līmeņa paaugstināšanas kampaņas par atkritumu šķirošanu, kopīgu pildzģāztuvju apsaimniekošana, otreizējā izejvielu pārstrāde un atkārtota izmantošana utt.
- kopējas sabiedriskā transporta sistēmas un satiksmes ceļu uzturēšana
- kampaņas ar mērķi samazināt CO₂ emisiju, piemēram, propagandējot labāku ēku siltumizolāciju
- virsūdeņu, mežu, pļāvu utt. aizsardzība
- pieprasīt finansējumu kopīgiem projektiem, kuru mērķis ir vides uzlabošana.

EMAS4NewStates projekta vadošais princips ir klasteru pieeja. Blakusesošām pašvaldībām vajadzētu apvienot spēkus, lai īstenotu savas vides pārvaldības sistēmas. Klasteris, kurā apvienojušās līdz četrām pašvaldībām, sniedz iespēju:

- uzzināt vairāk par atšķirīgo un līdzīgo, kas piemīt katrai pašvaldībai, un radīt komandas garu
- mācīties citai no citas un dalīties EMAS ieviešanas pieredzē un risinājumos
- noteikt kopīgus mērķobjektus un iekļaut savstarpējas/saskaņotas darbības savās vides programmās
- izmantot apmācītu kaimiņu pašvaldības auditoru pakalpojumus, lai veiktu plānotos sistēmu iekšējos auditus
- salīdzināt klastera dalībnieku vides mērķus un veikumu.

⁴ Eiropas Savienības finansētais projekts ECOLUP (Ekoloģiskā zemes izmantošanas plānošana) parāda, kādā veidā EMAS iespējams izmantot pašvaldības plānošanas darbā. Ir publicētas ECOLUP-Vadlīnijas, kas tika prezentētas ECOLUP noslēguma konferencē, kas notika Konstancē 2004. gadā.

⁵ Šis standarts 2006. gadā ieviests arī Latvijas normatīvu sistēmā.

2. EMAS4NewStates projekts

Latvijas un citu jauno dalībvalstu pašvaldības sastopas ar daudzām līdzīgām sociāli ekonomiskajām problēmām. Bieži vien šīs problēmas saasina vides problēmas un ietekme uz vidi, piemēram, gaisa, ūdens un augsnes piesārņojums, atkritumi, nekontrolējams resursu patēriņš, dzīves līmeņa pasliktināšanās pilsētās utt. Kā liecina prakse, ne tikai rūpniecības uzņēmumi, bet arī pašvaldības var spēcīgi veicināt vides degradāciju ar pakalpojumiem, kurus tās sniedz, vai – dažos gadījumos – ar pakalpojumiem, kurus tās nesniedz. Kā norādīts Vietējā Agenda – 21 (LA21), Ālborgas hartā un citos starptautiskos dokumentos, pašvaldības atrodas vistuvāk iedzīvotājiem un tādējādi tām ir vislielākā loma vietējās ilgtspējas un reģionālās, valsts mēroga un globālās ilgtspējas nodrošināšanā, tāpēc ir svarīgi integrēt vides apsvērumus visos pašvaldību saimnieciskās darbības aspektos. EMAS ir svarīgs ES vides stratēģijas rīks, kas sniedz pašvaldībām iespēju izmantot sistēmisku pieeju vides problēmu risināšanai, paaugstināt to darbības efektivitāti un uzlabot vides veikumu. Projektu „Novatoriska pieeja EMAS II ieviešanai jauno dalībvalstu pašvaldībās” jeb, saīsināti, projektu **EMAS4NewStates** 2004. gadā ierosināja Latvijas Vides pārvaldības asociācija (LVPA) un SIA Biznesa Konsultantu Grupa (BKG). Projektam pievienojās divas Latvijas pašvaldības: Daugavpils pilsētas dome un Naujenes pagasta padome, kā arī Vācijas partnerorganizācija B.A.U.M. (Vācijas Vides pārvaldības asociācija), kas dalījās pieredzē par EMAS ieviešanu.

2.1. Projekta partneri

SIA “Biznesa Konsultantu Grupa” (saņēmēja) ir vadoša Latvijas biznesa konsultantu firma, kas sniedz augstas kvalitātes konsultatīvos pakalpojumus privātiem uzņēmumiem un valsts institūcijām, kuras apsver iespēju veikt nozīmīgas pārmaiņas un pilnveidot savu darbību. BKG pieeja darījumdarbībai paredz starptautisku sadarbību, lai sniegtu klientiem augstas kvalitātes pakalpojumus. SIA “Biznesa Konsultantu Grupa” piedāvā plašu pakalpojumu klāstu tādās jomās, kā konsultācijas pārvaldības jautājumos, tirgvedība, personāla attīstība, loģistika, institucionālās kapacitātes veidošana, reģionālo un valsts ģenerālplānu izstrādāšana, apmācību vajadzību novērtējums, apmācību programmas izstrādāšana un vadīšana, uzņēmuma novērtēšana, uzņēmuma analīze, uzņēmuma stratēģijas plānošana un attīstība, vides un kvalitātes pārvaldības sistēmas īstenošana, tirgvedības koncepcijas izstrādāšana, tehniski ekonomiskais pamatojums un investīciju novērtējums.

Latvijas Vides pārvaldības asociācija (LAEM) – ir nevalstiska, brīvprātīga bezpeļņas organizācija, kuras mērķis ir apvienot visas puses, kuras ir ieinteresētas tīrākā ražošanā, vides pārvaldībā un ilgtspējīgas attīstības principu veicināšanā un īstenošanā Latvijā. Vairums LAEM biedru ir dažādu nozaru rūpniecības uzņēmumi, divas pašvaldību padomes un konsultantu firmas. LAEM ir ierosinājusi un īstenojusi vairākus projektus, kuru mērķis ir vides pārvaldības sistēmu ieviešana rūpniecības uzņēmumos un jaunu vides pārvaldības līdzekļu ieviešana mazajos uzņēmumos.

Vācijas Vides pārvaldības asociācija (B.A.U.M.), kas apvieno vairāk nekā 500 dažāda lieluma un dažādu nozaru uzņēmumus, bezpeļņas organizācijas un valsts iestādes, ir Eiropā lielākā asociācija, kas veicina vides aizsardzību un ilgtspējīgu uzņēmumu vadību. Starpdisciplīnu B.A.U.M. konsultantu grupai ir plaša pieredze pētījumu jomā un valsts institūciju konsultēšanā dažādās ilgtspējīgas attīstības jomās, un tā vada vairākus starptautiskus projektus, piemēram, DG Transport and Energy (transporta un energoresursi) (RENET, Promote 100), DG Employment and Social Affairs (nodarbinātība un sociālie jautājumi) (CapaCity) un tehnoloģiskās kompetences apmaiņas projektus Vietējās Agenda 21 ietvaros (piemēram, starp Bavāriju un Lietuvu).

Daugavpils pilsētas dome. Daugavpils ir otra lielākā Latvijas pilsēta, kurā dzīvo 113 450 iedzīvotāju. Daugavpils atrodas Daugavas krastos apmēram 230 km attālumā uz dienvidaustrumiem no Latvijas galvaspilsētas Rīgas. Pilsētai ir izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis: tā atrodas tuvu robežai ar Baltkrieviju un Lietuvu un 120 km attālumā no robežas ar Krieviju. Daugavpils ir liels rūpniecības centrs un dzelzceļa mezgls. Pilsētas rūpniecību pārstāv enerģētikas uzņēmumi un metālapstrādes uzņēmumi: A/S "Ditton pievadķēžu rūpnīca", A/S "Dauer-D", A/S "Lokomotive", SIA "Zieglera Mašīnbūve" un citi. Bez tam pilsētā darbojas vairāki tekstilrūpniecības, šūšanas uzņēmumi un pārtikas rūpniecības uzņēmumi. Pilsētā strādā vairāk nekā 1 100 tirdzniecības uzņēmumu, un praktiski visām galvenajām Latvijas komercbankām Daugavpilī ir filiāles. Daugavpils pilsētas dome ir pedālījusies vairākos vietējos un starptautiskos vides projektos.

Naujenes pašvaldība atrodas Latgales dienvidaustrumu daļā. Tās teritorija ir 12 939,3 ha, tajā skaitā: meži – 3602,6 ha, aramzeme - 6684 ha, neizmantota aramzeme -2652,7 ha, valstij piederoša zeme - 1184 ha, pašvaldības zeme – 670,9 ha. Naujē dzīvo 5856 cilvēki. Naujenes pagasta saimnieciskā attīstība ir saistīta ar Daugavpili. Pašvaldības teritorijā atrodas 53 ciemi. Ciemos Vecstropi, Lociki, Kraujas, Naujene, Dunski un Židino atrodas 60 dzīvojamās ēkas, kurās dzīvo 77% no visiem iedzīvotājiem. Divos ciemos darbojas bioloģiskās notekūdeņu attīrīšanas iekārtas. Rūpniecību pārstāv kokapstrādes uzņēmumi, pārtikas produktu ražošana (alkohols un tortes), graudu apstrāde, apkure, ūdens attīrīšana un ūdensapgāde, transporta pakalpojumi. Lauksaimniecība – 1600 lauksaimniecības zemes un 35 zemnieku saimniecības.

Projekta mērķis:

- demonstrēt un propagandēt EMAS jauno dalībvalstu pašvaldībās, izmantojot Latviju kā paraugmodeli;
- ieviest jaunus, efektīvus EMAS īstenošanas un izplatīšanas palīgmateriālus;
- palīdzēt jaunajām dalībvalstīm integrēties ES, ieviešot ES vides normatīvos aktus.

Projekts bija novatorisks vairākos aspektos. Tā mērķi:

- **ES vides normatīvo aktu ieviešana jaunajās dalībvalstīs.** Projekts sniedza pašvaldībām zināšanas par ES vides normatīvajiem aktiem un izpratni par pašvaldību lomu vides aizsardzībā.
- **Vides pārvaldības sistēmu ieviešana valsts sektorā.** Vides atbildīgai administrācijai ir jātur kārtībā pašai sava māja, lai varētu norādīt citiem, kā jārikojas. EMAS palīdzēs pašvaldībām nodrošināt būtisku ikdienas resursu ietaupījumu un nodrošinās arī nepārtrauktu vides veikuma uzlabošanu. Sakarā ar jauno redzējumu un sistēmisko pieeju vides pārvaldībai pašvaldības liks vietējām kopienām izveidot atbildīgu attieksmi pret vidi. Tālāka ieviesto sistēmu attīstība un to sinerģija ar vietējo Agenda 21 nodrošinās labāku sabiedrības iesaistīšanos vietējā ilgtspējīgā attīstībā.
- **klasteru pieejas ieviešana, lai izveidotu "EMAS kopienas".** Klasteros var apvienot rūpniecības pilsētas un blakusesošos pagastus vai arī divus blakusesošus pagastus. Klasteru pieejas gadījumā veidojas klasteru dalībnieku partnerattiecības, kas sniedz iespēju efektīvāk sadarboties kopīgo vides problēmu risināšanā. Klastera dalībnieku panākumi ir lieliska citu pašvaldību motivācija. Klasteru pieeju var piemērot starpsektoru līmenī, piemēram, pašvaldība un rūpniecības uzņēmumi var izstrādāt kopīgu mērķu un mērķobjektu kopu, un klasterus var izveidot citos tautsaimniecības sektoros, piemēram, vairāki rūpniecības uzņēmumi vai pakalpojumu sniedzēji var sasaistīt savas vides pārvaldības sistēmas, lai sasniegtu kopīgus mērķus.
- **posmu pieeja EMAS ieviešanā** ir vienkāršs un loģisks palīglīdzeklis, kas ļauj ievērojami samazināt darbu ar dokumentiem un padarīt EMAS ieviešanu skaidri izprotamu un kontrolējamu. Tas sadala EMAS ieviešanu sešos posmos. Ar trešās puses (konsultanti un ārvalstu speciālisti) palīdzību) pašvaldība pēc katra posma novērtē, vai tā ir izpildījusi šim posmam uzstādītās prasības. Iekšējais vai neatkarīgais audits pēc katra posma palīdz pašvaldībai noteikt vājās vietas un izvairīties no turpmākajām kļūdām.
- **Jaunākā informācijas pārvaldības tehnoloģija** tiek izmantota, lai izveidotu EMAS lietotāju pašvaldību kopienu Latvijā, jaunajās dalībvalstīs un citās valstīs. Projekta tīmekļa vietne ne tikai demonstrē projekta rezultātus – to var izmantot arī kā informācijas bāzi, kas sniedz iespēju un stimulē daudzus partnerus daudzās valstīs apmainīties ar tehnoloģisko kompetenci un praktiskajām zināšanām. Tā ir platforma, kas sniedz iespēju konsultantiem un pašvaldību atbildīgajām personām apmainīties ar savām zināšanām saistībā ar vides shēmu īstenošanu un tādējādi novērš nepieciešamību "no jauna izgudrot divriteni" katrā valstī un katrā pašvaldībā.
- **Attieksmes maiņa un psiholoģisko barjeru pārvarēšana.** Integrācija ES un "jauno spēles noteikumu" pieņemšana daudzu Latvijas un citu jauno dalībvalstu iedzīvotāju izpratnē ir saistīta ar krasām izmaiņām viņu dzīvē (ne vienmēr šīs izmaiņas ir pozitīvas). Publiski pieejamie vides ziņojumi un politika, kā arī publikācijas valsts laikrakstos un žurnālos parādīs iedzīvotājiem, ka pašvaldību EMAS mērķis ir panākt labāku vides veikumu, novērst kaitīgu ietekmi uz vidi, tādējādi radot kopienām labāku dzīves kvalitāti.

Pēc ievadsemināra par EMAS ieviešanu pašvaldībās, kas notika 2005. gada aprīlī, desmit Latvijas pašvaldības izteica vēlmi piedalīties projektā. Kopā ar Daugavpils pilsētas domi un Naujenes pagasta padomi EMAS projektā iesaistījās divpadsmit pašvaldības, kas izveidoja piecus klasterus.

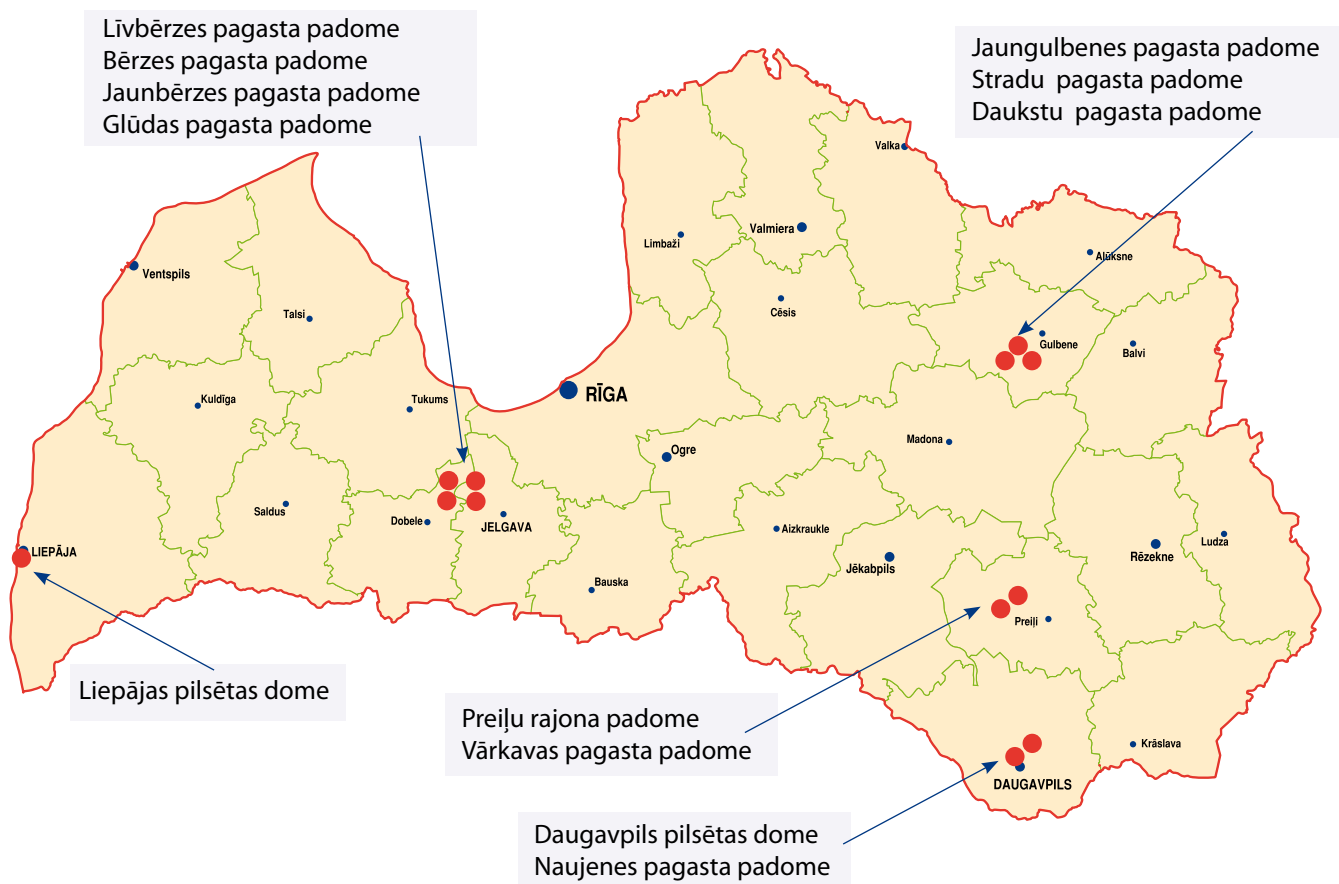
Lai izveidotu spēju īstenot EMAS jaunajās dalībvalstīs, desmit Latvijas apmācītāji un konsultanti ieguva pietiekami daudz zināšanu, lai varētu turpināt EMAS ieviešanu Latvijas pašvaldībās. Tika iesaistīti arī citu jauno dalībvalstu speciālisti.

Apmācībā kopā ar Latvijas pārstāvjiem piedalījās arī astoņi citu jauno dalībvalstu pārstāvji, kuriem bija piekļuve visai informācijai kopīgajā tīmekļa vietnē www.EMAS4NewStates.lv. Visi vietējie apmācītāji ieguva ne tikai teorētiskās zināšanas, bet arī iespēju apgūt to Vācijas pašvaldību pieredzi, kurām piešķirta EMAS reģistrācijas apliecība. B.A.U.M. 2005. gada oktobrī organizēja mācību braucienu. Apmācīti konsultanti izveidoja starptautisko speciālistu grupu, lai nodrošinātu pieredzes apmaiņu EMAS ieviešanas jomā.

1. tabula. Latvijas pašvaldības, kas piedalās projektā

Klasteris	Pašvaldība	Persona, kas atbild par EMAS
1. klasteris	Daugavpils pilsētas dome	Inesa Bezāne, Vides speciālists
	Naujenes pagasta padome	Tatjana Rešetņikova, vides speciāliste
2. klasteris	Jaungulbenes pagasta padome	Aleksandrs Vasiljevs, Komunālā departamenta vadītājs
	Stradu pagasta padome	Anna Vīgante, pagasta padomes priekšsēdētāja
	Daukstu pagasta padome	Aija Smeile, lauksaimniecības konsultante
3. klasteris	Līvberzes pagasta padome	Aivars Zeimulis, izpilddirektors
	Bērzes pagasta padome	Jānis Īle, pagasta padomes priekšsēdētājs
	Jaunbērzes pagasta padome	Kristīne Hveckovica, bibliotekāre
	Glūdas pagasta padome	Silvija Jansone, plānotāja
4. klasteris	Preiļu rajona padome	Vladimirs Ivanovs, izpilddirektors
	Vārkavas pagasta padome	Vija Soldre, plānotāja
5. klasteris	Liepājas pilsētas dome	Dace Liepniece, Vides departamenta vadītāja

1. attēls. Latvijas karte, kurā norādīti klasteri un pašvaldības, kas piedalās projektā.

2. tabula. Jauno ES dalībvalstu konsultantu saraksts

Valsts	Vārds un uzvārds	Organizācija
Malta	Anton Pizzuto	Cleaner Technology Centre Malta, direktors
Čehijas Republika	Jiří Student	CEMC, izpilddirektors, www.cemc.cz
Slovākija	Erika Baranova	SCPC, s.r.o. Bratislava, SK Consultant, www.scpc.sk
Slovēnija	Janez Petek	Steng-National Cleaner Production Centre Ltd., konsultants
Ungārija	Katalin Varga	Ungārijas Tirākas ražošanas centrs, www.hcpc.bke.hu
Polija	Marta Budzynowska	Organizācijas un pārvaldības izstrādāšanas pakalpojumu birojs „System”, konsultante
Igaunija	Katrin Keis	EMI-ECO Estonia, konsultante, www.emieco.ee
Lietuva	Vaiva Ramanauskiene	ECAT-Lithuania, konsultante, www.ecat.lt

3. tabula. Latvijas konsultantu saraksts

Vārds un uzvārds	Organizācija
Maija Anspoka	SIA Zygon Baltic Consulting
Anete Iraida	A/S Falck apsargs
Indra Šveisberga	IK Darba vides konsultācijas
Vitālijs Šveisbergs	IK Darba vides konsultācijas
Jānis Bernāts	SIA Leilands un Putnis
Aleksejs Sergejevs	SIA Baltijas tehnika un vide
Jurijs Sergejevs	SIA Baltijas tehnika un vide
Valdemārs Ščerbaks	SIA Biznesa Konsultantu Grupa
Juris Mālers	Latvijas Vides investīciju fonds
Aija Žuniņa	SIA Zygon Baltic Consulting

2.2. Sākotnējā partneru sanāksme

Sākotnējās projekta sanāksmes dalībnieki: Alina Dūdeles kundze, SIA BKG valdes priekšsēdētāja, Natalija Ladutjko kundze, LVPA projekta vadītāja, Ludvigs Karga kungs, B.A.U.M. e.V, Vācija, Inta Ruskules kundze, Naujienas pagasta pašvaldība, Inese Bezānes kundze, Daugavpils pilsētas dome

Projekta partneru sākotnējā sanāksme notika Rīgā 2004. gada 3. decembrī. Projekta partneri apsprieda iekšējās un ārējās komunikācijas metodes un projekta vadības struktūru, noteica projekta darbību laika grafiku, kā arī Latvijas pašvaldībām, jauno dalībvalstu un vietējiem konsultantiem organizētā ievadsemināra saturu. Visi partneri piekrita, ka ievadseminārs būtu Latvijas pašvaldību motivācijas pasākums, kas vienlaikus sniegtu iespēju apmācīt jauno dalībvalstu pārstāvjus, kā motivēt pašvaldības. Naujenes un Daugavpils pašvaldības izteica savus apsvērumus sakarā ar ievadsemināru un apmācības kursu. B.A.U.M. un LVPA papildus sīki apsprieda apmācības saturu un metodiku, ņemot vērā Latvijas pašvaldību specifiku un nepieciešamību pielāgot Vācijas pieredzi Latvijas apstākļiem.

Projekta partneru sākotnējā sanāksme bija ļoti produktīva un izveidoja tālākās auglīgās partneru sadarbības pamatu.

2.3. Informētības līmeņa paaugstināšana/ievadseminārs

Ieviešanas semināra lektori (no kreisās puses): Ludvigs Karga kungs, B.A.U.M. e.V, Alina Dūdeles kundze, SIA BKG, Gunta Lukstiņas kundze, Latvijas Pašvaldības savienība, Einars Cilinska kungs, Latvijas Republikas Vides ministrija, Natalija Ladutjko kundze, LVPA

2005. gada 29. aprīlī Rīgā notika informētības līmeņa paaugstināšanas un motivācijas ievadseminārs. Informācija par šo semināru tika publicēta Latvijas Pašvaldību savienības tīmekļa lapā, un ielūgumi uz semināru tika nosūtīti 126 pašvaldībām, 27 vietējiem konsultantiem un 23 viesiem. Ielūgumi tika nosūtīti visas valsts pašvaldībām.

Saskaņā ar dalībnieku sarakstu seminārā piedalījās:

- 25 pašvaldības
- 10 vietējie konsultanti
- 9 NMS konsultanti
- 10 viesorganizācijas.

Semināra apmeklētības analīze:

- 27% no uzaicinātajām pašvaldībām pieteicās uz semināru un 20% apmeklēja semināru
- 50% no uzaicinātajiem konsultantiem pieteicās un 37% apmeklēja semināru
- 44% no uzaicinātajiem viesiem pieteicās un 44% arī apmeklēja semināru.

Alina Dūdeles kundze izskaidroja semināra dalībniekiem noteikumus attiecībā uz piedalīšanos projektā. B.A.U.M. pārstāvis Ludvigs Karga kungs bija sagatavojis ļoti motivējošu prezentāciju, kas bija veltīta trim galvenajiem jautājumiem:

- Kāda ir pašvaldību loma ilgtermiņā savā reģionā, valsts un visas planētas attīstībā?
- Kāpēc ir vērts ieviest vides pārvaldības sistēmas pašvaldībās?
- Kādu labumu pašvaldības ir ieguvušas no jau īstenotajām vides pārvaldības sistēmām?

Prezentācijas ir pieejamas tīmekļa vietnē www.EMAS4NewStates.lv

Pēc semināra notika projekta partneru un vietējo konsultantu papildus sanāksme. Sanāksmes mērķis bija izveidot starptautisko speciālistu grupu (IEG), lai nodrošinātu EMAS propagandēšanas un ieviešanas tīklu izveidošanu, starptautisko sadarbību un pieredzes apmaiņu jaunajās dalībvalstīs ne tikai šī projekta ietvaros, bet arī ilgtermiņa perspektīvā.

Starptautisko speciālistu grupas dalībnieku sarakstu skatīt tīmekļa vietnē www.EMAS4newstates.lv.

2.4. EMAS ieviešanas apmācība pašvaldībām un konsultantiem

Rīgā no 2005. gada 30. maija līdz 3. jūnijam notika 5 dienas ilgs mācību seminārs 5 klasteru dalībniekiem un vietējiem un jauno dalībvalstu konsultantiem. Semināru organizēja LAEM un vadīja B.A.U.M. speciālisti Ludvigs Karga kungs un Volfgangs Akermana kungs. Mācību seminārā piedalījās 12 pašvaldības, 10 vietējie konsultanti un 8 jauno dalībvalstu konsultanti.

Šim semināram B.A.U.M. izstrādāja divu veidu mācību materiālus: prezentācijas/lekcijas un darbgrāmatas. Mācību materiālos EMAS ieviešanas process ir sadalīts 8 soļos jeb posmos. Mācību materiālos ir iekļauti daudzi piemēri, kas var palīdzēt pašvaldībām izstrādāt un īstenot savas sistēmas. Gan prezentācijas, gan darbgrāmatas latviešu un angļu valodā ir pieejamas projekta tīmekļa vietnē.

EMAS apmācības dalībnieki

Semināra dalībnieki tika sadalīti pa darba grupām, kurās ietilpa klasteru dalībnieki un ieceltie konsultanti. Aktīva grupu sadarbība sākās ar pašu pirmo apmācību dienu; grupas izstrādāja kopīgas prezentācijas un kopā strādāja ar dažādiem uzdevumiem. Interaktīvā intensīvā apmācība apvienoja klasteru dalībniekus un konsultantus un radīja stabilu pamatu nākotnes darbam EMAS ieviešanā.

Pašvaldību un konsultantu darba grupas

Klasteris	Pašvaldība	Konsultants
1	Daugavpils pilsētas dome Naujenes pagasta padome	Aija Žuniņa Anete Iraidā
2	Jaungulbenes pagasta padome Stradu pagasta padome Daukstu pagasta padome	Vitālijs Sveisbergs Indra Sveisberga
3	Līvberzes pagasta padome Bērzes pagasta padome Jaunbērzes pagasta padome Glūdas pagasta padome	Valdemārs Ščerbaks Jurijs Sergejevs Aleksejs Sergejevs
4	Preiļu rajona padome Vārkavas pagasta padome	Maija Anspoka Juris Mālers
5	Liepājas pilsētas dome	Jānis Bernāts

Apmācības laikā Vācijas speciālisti un Latvijas konsultanti nonāca pie slēdziena, ka standartizētā pieeja, kas izstrādāta lielām pilsētām, nav efektīva mazu lauku pašvaldību gadījumā ar ļoti ierobežotiem finanšu un cilvēku resursiem (piemēram, 5 - 8 vēlēti politiķi un ne vairāk kā 10 civildienesta ierēdņi).

EMAS darbības jomu noteikšana mācību seminārā

Apmācītājs, speciālisti, tulkis

Pēdējā apmācību dienā semināru apmeklēja Vides pārraudzības valsts biroja departamenta vadītāja Inga Gavenas kundze. Vides pārraudzības valsts birojs ir par EMAS reģistrāciju atbildīgā kompetentā iestāde. Inga Gavenas kundze izskaidroja semināra dalībniekiem reģistrācijas procedūru. Viņai uzdeva daudz jautājumu, un semināra dalībnieki skaidri saprata, ka Latvijā nav neviena vietējā EMAS verifikatora, tādējādi būs jāpieaicina ārvalstu verifikatori un jāsedz augstas verifikācijas izmaksas.

Jauno dalībvalstu konsultanti izteica šaubas un bažas saistībā ar iespējām izmantot apgūtās zināšanas savās valstīs, ja valdība neveicinās informētības līmeņa paaugstināšanu un motivāciju un nesniegs finanšu atbalstu. Tomēr viņi apsolīja darīt visu iespējamo, lai savās valstīs izmantotu jaunapgūtās zināšanas.

Starptautiskās speciālistu grupas dalībnieki

Sekmīgas apmācību nedēļas atzīmēšana ar EMAS torti

2.5. Vācijas pašvaldību apmeklējums

Projekta dalībnieču pašvaldību pārstāvji kopā ar saviem konsultantiem devās uz Vāciju nedēļu ilgā mācību braucienā. Mācību brauciena dalībnieki apmeklēja Immenštates slimnīcu, Leutkirhes skolu, biogāzes stacijas, katlumājas, kurās tiek izmantotas koka skaidas, Leutkirhē un Īberlingenē, Leutkirhes, Īberlingenes un Immenštātes pilsētu administrācijas un ļoti populāru tūrisma objektu – Mainau salu, kur EMAS tiek ieviests tūrisma sektorā.

Mācību brauciena dalībnieki tika iepazīstināti ne tikai ar EMAS ieviešanas procesu, bet arī ar tehniskajiem risinājumiem, kuru mērķis ir vides veikuma uzlabošana. Visi runātāji uzsvēra, ka EMAS ieviešana ir rentabls pasākums, it īpaši pirmajos gados, kad pastāv liels saimniekošanas metožu uzlabošanas potenciāls.

Immenštates slimnīcā pēc sīka sistēmas īstenošanas un darbības apraksta Latvijas grupai tika demonstrēta atkritumu šķirošanas sistēma un datorizēta energoresursu pārvaldības sistēma.

Slimnīcas gaitēju apgaismojuma regulēšana ar sensoru palīdzību

Atkritumu šķirošana sākas tieši palātās. Šim mērķim izmanto īpaši konstrētu pārvietojamu konteineru ar daudzām atvilktnēm. Katrs atkritumu veids tiek ievietots atbilstošajā atvilktnē, kas ir marķēta, piemēram: laikraksti un žurnāli, šļirces, transfūzijas sistēmas, medikamentu pudelītes, gumijas cimdi utt.

Notekūdeņu attīrīšanas procesu vada dators. Tas uzkrāj informāciju par visiem notekūdeņu attīrīšanas posmiem. Izmantotās aktīvās dūņas tiek izmantotas biogāzes ražošanai, kuru sadedzinot, iegūst elektroenerģiju. Iekārtas administratīvās ēkas fasāde ir izveidota kā saules enerģijas saimniecība, kas ražo elektroenerģiju.

Brauciena organizatori darīja visu iespējamo, lai demonstrētu brauciena dalībniekiem galvenās pilsētvides ekoloģiskās pārvaldības tendences. Vācijā liela uzmanība tiek pievērsta alternatīvu energoresursu un atjaunojamu resursu izmantošanai.

Dalībniekiem tika demonstrēta elektroenerģijas ražošana no biogāzes kādā kalnu piena fermā, divas pašvaldības katlumājas, kurās tiek izmantotas koka skaidas un granulas, Saules fotoelementu paneļi uz skolu un citu pašvaldības ēku jumtiem. Vācijā lielu popularitāti iemantojusi elektroenerģijas ražošana, izmantojot Saules fotoelementus ("saules baterijas"). Šo iniciatīvu aktīvi atbalsta pašvaldības, bez maksas atļaujot izmantot pašvaldības ēku jumtus kā "saules enerģijas saimniecības", un iedzīvotāji, kuri iegulda naudu īpaši izstrādātās investīciju programmās, kas atbalsta "saules enerģijas saimniecības".

Vēl viens elektroenerģijas ražošanas no biogāzes piemērs tika demonstrēts Konstances bioloģiskajā notekūdeņu attīrīšanas iekārtā. Iekārta atrodas Konstances ezera krastā, un šis ezers ir dzeramā ūdens avots 4,5 miljoniem Vācijas, Austrijas un Šveices iedzīvotāju, tāpēc attīrītā ūdens kvalitātei tiek uzstādītas ļoti augstas prasības. Notekūdeņu attīrīšanas procesu vada

dators, kas savāc informāciju par visiem notekūdeņu attīrīšanas posmiem. Izmantoto aktīvo dūņu nosēdumi tiek izmantoti biogāzes ražošanai, un tā savukārt tiek izmantota kā kurināmais elektroenerģijas ražošanai.

Uz visiem mācību brauciena dalībniekiem dziļu iespaidu atstāja Leutkirhes skolas apmeklējums. Šī skola ir īstenojusi EMAS. Prezentācijās piedalījās ne tikai skolas direktors un skolotāji, bet arī skolēni, kuri aktīvi piedalījušies sistēmas izstrādāšanā un ekspluatācijā. Daži no skolēniem ir apmeklējuši Štutgartes Bērnu vides akadēmiju un kļuvuši par savas klases sistēmas pārraugiem. Skolotāji un skolēni sadarbojas un sniedz informāciju kā līdztiesīgi partneri.

Skolā ir ieviesta efektīva telpu apsildes automātiskā sistēma, kura darbojas stingrā saskaņā ar stundu plānu. Brīvajās klašu telpās siltuma līmenis samazinās līdz +14 °C, bet, tiklīdz rodas nepieciešamība, paaugstinās līdz +18 °C. Siltumenerģija tiek ražota blakusesošajā katlumājā, kurā tiek izmantotas koka skaidas un granulas.

Kalnu piena fermā Blaihas mērs Otto Šteigers izskaidro ilgspējības procesu

Īberlingenes pilsētas dome bija sagatavojusi ļoti interesantu un informatīvu prezentāciju par vides pieeju zemes izmantošanas plānošanā. Īberlingenes pilsēta atrodas Konstances ezera krastos - reģionā, kur iedzīvotāju koncentrācija pārsniedz 500 cilvēkus/km². Tā kā Konstances ezers ir dzeramā ūdens avots vairākiem miljoniem cilvēku, pilsētas pašvaldība ir atbildīga par ūdens resursu aizsardzību. Lai atrisinātu šo un citas problēmas, pilsētas pašvaldība nolēma piedalīties projektā ECOLUP (Ekoloģiskā zemes izmantošanas plānošana) ⁶ un ieviest EMAS Zemes izmantošanas plānošanas departamentā. Īstenojot ECOLUP pieeju, pilsētas administrācija ir atklājusi jaunas iespējas paaugstināt zemes lietošanas efektivitāti, nepārkāpjot vides normatīvu prasības.

Mācību brauciens uz Vācijas pašvaldībām bija ļoti lietderīgs. Tas papildināja projekta dalībnieku teorētiskās zināšanas ar labas vides prakses un tehnisko risinājumu piemēriem un palīdzēja izprast pilsētvides pārvaldības galveno jēgu un specifiku.

Leutkirhas skolas jumtu klāj Saules fotoelementu paneļi. Elektroenerģija tiek piegādāta pilsētas elektotīklam.

Atkritumu šķirošanas urnas Konstancē

6 Informāciju par ECOLUP skat. projekta tīmekļa vietnē: www.EMAS4NewStates.lv

ECOLUP/EMAS pilsētas Tūbingenes zemes izmantošanas plāns

Notekūdeņu attīrīšanas stacija pie Konstances ezera

Latvijas viesu grupa Mainau salā, kur ieviesta EMAS

"Novatoriska dārzniecība" Mainau salā

2.6. Ieviešanas posms

EMAS ieviešanas Latvijas pašvaldībās aizņēma apmēram 16 mēnešus. Tā sākās 2005. gada augustā un tika pabeigta laika posmā no 2006. gada oktobra līdz decembrim. Īstenošanas norise sīkāk aplūkota 3. nodaļā.

Ieviešanas procesu pārbaudīja un atbalstīja Vācijas speciālisti Ludvigs Kargs un Volfgangs Akermans. Viņi veica auditus pēc posma pabeigšanas un sniedza dalībniekiem papildus konsultācijas. Pirmais starpposmu audits notika 2005. gada oktobrī mācību braucienā uz Vācijas pašvaldībām. Tas bija veltīts atlasītu darbības jomu un vides aspektu pārbaudei.

Otrais audits, ko veica Vācijas speciālisti, notika 2006. gada janvārī. Vācijas speciālisti apmeklēja visus piecus klasterus un personiski motivēja priekšsēdētājus, politikus un pašvaldību personālu. Prezentāciju laikā viņiem nācās atbildēt uz daudziem klātesošo jautājumiem. Vācijas speciālisti ne tikai pārbaudīja izstrādāto sistēmu dokumentāciju, bet arī bija sagatavojuši prezentācijas pašvaldību personālam un augstākā līmeņa vadītājiem. Tā kā vairumā pašvaldību EMAS ieviešanas grupām netiek sniegts atbalsts, bija nepieciešams veikt īsas apmācības.

Trešais starpposmu audits notika Rīgā 2006. gada maijā, un tā mērķis bija izstrādāt vides pārvaldības rokasgrāmatu. Vācijas speciālisti izskaidroja rokasgrāmatas uzbūvi un saturu, un pēc tam visi dalībnieki tika sadalīti vairākās darba grupās un sāka strādāt pie dažādu nodaļu melnraksta sastādīšanas. Speciālisti apsprieda un koriģēja nodaļu melnrakstus. Vēlāk projekta dalībnieki izmantoja šos melnrakstus kā paraugus, izstrādājot savos klasteros savas rokasgrāmatas.

2006. gada augustā tika organizētas visu pašvaldību apmācības iekšējā audita veikšanā. Divi katras pašvaldības pārstāvji tika uzaicināti piedalīties apmācībā. Apmācības programmu sastādīja un apmācības vadīja BKG konsultants Valdemārs Ščerbaka kungs. Visi apmācības dalībnieki saņēma mācību materiālus, kurus turpmāk iespējams izmantot kā savas sistēmas iekšējā audita veikšanas vadlīnijas.

Otrais starpposmu audits un īstenošanas grupa Naujēnē

Otrais starpposmu audits un īstenošanas grupa Preiļos

leviestas sistēmas verifikācija

Projekta ietvaros EMAS verifikācija ir projekta dalībnieču pašvaldību pienākums, taču, kā jau iepriekš minēts, līdz 2007. gada janvārim Latvijā nebija neviena EMAS auditora. Pilnībā saprotot, ka pašvaldības nav spējīgas segt ārvalstu auditoru izmaksas, projekta vadītāji sāka meklēt problēmas risinājumu. Kopš pievienošanās ES neviena no vietējām ISO 14001 audita firmām nebija izrādījusi interesi par iespēju ieguldīt līdzekļus sava vietējā EMAS auditora akreditācijā sakarā ar šī specifiskā pakalpojuma pieprasījuma trūkumu vietējā tirgū. Projekts EMAS4NewStates ir pirmais EMAS ieviešanas gadījums un būtībā pirmā vietējo auditoru iespēja iegūt vietējo akreditāciju. Oficiāli Latvijas valdība bija veikusi dažus pasākumus EMAS ieviešanai, nodibinot akreditācijas un reģistrācijas organizācijas, taču reāli bija nepieciešams vēl viens pasākums – vietējā EMAS auditora akreditācija. 2006. gada maijā projekta vadītāji uzsāka pārrunas ar Bureau Veritas Latvia par iespēju veikt vismaz viena vietējā EMAS verifikatora akreditāciju. Kopumā Bureau Veritas Latvia piekrita pieteikt akreditāciju, taču akreditācijai bija nepieciešams reāls verifikācijas gadījums.

Divu vietējo EMAS verifikatoru akreditācijai tika izmantota EMAS verifikācija Daugavpils un Naujenes pašvaldībās, kuru 2007. gada martā un aprīlī veica Zviedrijas verifikators. Vietējo EMAS verifikatoru akreditācija aizņēma kopumā gandrīz 3,5 mēnešus un izraisīja kopējā projekta laika grafika nokavējumu, taču, pateicoties projektam EMAS4NewStates, Latvijā tagad ir divi akreditēti vietējie EMAS verifikatori.

leviešanas procesa šķēršļi un aizkavējumi

EMAS ieviešanas ir laikietilpīgs process, un tai nepieciešamas daudzas prasmes un iemaņas. Mazām lauku pašvaldībām ar ierobežotiem cilvēkresursiem tā bija smaga papildus nasta, un EMAS ieviešanas procesa vidū četras pašvaldības izlēma atteikties no projekta. Šī problēma ir tipiska mazu pašvaldību problēma un tiks sīkāk iztirzāta 2.8. nodaļā ("Iegūtā pieredze"). Piektais projekta dalībnieks izlēma pārtraukt EMAS ieviešanu sakarā ar to, ka nesaņēma pilsētas domes atbalstu.

Visiem pārējiem dalībniekiem izdevās izveidot EMAS sistēmas, taču daudzi no tiem ievērojami nokavēja izpildes termiņus, kas izskaidrojams ar šādiem galvenajiem cēloņiem:

Iekšējie cēloņi:

- grūtības sakarā ar darba jomas atlasīšanu un iekšējo, ārējo, tiešo un netiešo aspektu noteikšanu sākotnējā audita laikā;
- vietējiem konsultantiem, kas palīdzēja pašvaldībām izstrādāt EMAS, arī bija grūti noteikt tiešo un netiešo aspektu prioritāro secību, kas pašvaldību vides pārvaldības gadījumā atšķiras no uzņēmumu tiešo un netiešo aspektu prioritārās secības;
- neefektīva EMAS ieviešanas grupas resursu pārvaldība un pašvaldības augstākā līmeņa vadības atbalsta trūkums. EMAS dokumentu izstrādāšana, ieskaitot informācijas vākšanu, apkopošanu un dokumentu noformēšanu, aizņem ļoti daudz laika. Ieviešanas grupas dalībniekiem nācās apvienot šos uzdevumus ar saviem galvenajiem darba pienākumiem, kā rezultātā viņi bija spiesti strādāt neapmaksātās virsstundas;
- Apmācītam pašvaldību personālam daudzos gadījumos tika uzdoti citi pienākumi, un šiem cilvēkiem nācās atstāt savu EMAS īstenošanas grupu.

Ārējie cēloņi:

- 2005. gada beigās sākās pašvaldības iestāžu strukturālā reforma un sakarā ar to īstenošanas grupām nācās mainīt daudzus pirms tam izstrādātos dokumentus;
- Gaidāmā teritoriālā un administratīvā reforma, kuras rezultātā tiks ievērojami samazināts Latvijas pašvaldību skaits, nestimulē vēlmi ieguldīt darbu un naudu vides pārvaldības sistēmās;
- Tā kā EMAS ieviešana ir brīvprātīgs pašvaldību lēmums, ko nav ierosinājusi/motivējusi/pieprasījusi centrālā valdība vai vismaz Pašvaldību savienība, projekta dalībniekiem nav liela stimula aktīvi piedalīties projektā un ievērot tā grafiku.

2.7 ES integrācija

Visā projekta laikā tika mēģināts tuvināt Eiropas tautas un kultūras. Kopā ar konsultantiem no Latvijas eksperti no visām citām jaunajām dalībvalstīm tika apmācīti un atbalstīti, lai tie varētu izveidot paši savus vides vadības projektus. Partneriem no Latvijas pašvaldību iestādēm tikšanās ar šiem ekspertiem bija īpaši vērtīga. Valodu barjeras palīdzēja pārvarēt profesionāli tulki – kā arī ar vienlaicīgu valodu apmācību, kā redzams x zīmējumā.

Projekta ES Kopienas integrācijas uzdevuma īpašo daļu papildināja „Integrācijas konference” visiem projekta dalībniekiem un citām Latvijas pašvaldību iestādēm, kas 2007. gada 24. aprīlī notika Rīgā .

Konferencē galvenais uzdevums bija sniegt Latvijas pašvaldībām sniegt pieeju un informāciju par Eiropas vides iniciatīvām, projektiem, organizācijām, pilsētu vides vadības un ilgtspējīgas attīstības jautājumu risināšanu.

Terminu “ilgtspējīga attīstība” bieži izmanto visu līmeņu politiķi, bet ko tas nozīmē pašvaldības ikdienas dzīvē? No kurienes pašvaldības var iegūt informāciju par ilgtspējīgas attīstības jauno stratēģiju un prioritātēm?

Lai iegūtu atbildes uz šiem un citiem jautājumiem, konferences organizētāji uzaicināja pārstāvjus no dažādām Eiropas organizācijām un pašvaldību iestādēm, kam ir liela pieredze ilgtspējīgas attīstības principu ieviešanā, piemēram: Starptautiskās pašvaldību vides aizsardzības padomes (ICLEI), Baltijas pilsētu savienības, Dānijas pašvaldību savienības, NUTEK, Zviedrija, Vides un dienaskārtības 21. gadsimtam sekretariāts.

Integrācijas konferences lektori (no kreisās puses): Uve Lorencens, Ludvigs Kargs, Annika Klāsone, Holgers Robrehts

Annika Claesson runā ar saviem partneriem no Rīgas domes

Integrācijas dalībnieki no Latvijas pašvaldībām

Konferences dalībnieki varēja iepazīties ar:

- galvenajām pašvaldību ilgtspējīgas attīstības tendencēm;
- esošajiem rīkiem, instrumentiem, pieejām, programmām, kas palīdz pašvaldībām veikt pilnvērtīgus pasākumus ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai;
- Eiropas un pasaules organizācijām un tīkliem, kas nodarbojas ar pilsētu vides vadību un ilgtspējīgu attīstību;
- labākajām ES pašvaldību praksēm un sasniegumiem.

2.8 Iegūtā pieredze

Kopumā projekts EMAS4NewStates norisinājās atbilstoši plānam, taču nācās pārvarēt dažādus šķēršļus. Projekta grupas ir apguvušas plašu pieredzi un izstrādājušas daudzus ieteikumus nākamajiem projektiem:

- Projektā iesaistīto pašvaldību EMAS koordinatori iesākumā bija pilni entuziasma un ziedoja projektam lielu daļu sava brīvā laika. Viņi bagātināja projektu ar vietējo pašvaldību darba procesu izpratni un bija gatavi mācīties no starptautiskajiem speciālistiem un apgūt citu pilsētu pieredzi. Bieži vien viņu ieguldījumu nenovērtēja ne tiešie priekšnieki, nedz arī pašvaldības. Projekta beigās bija skaidri jūtama motivācijas samazināšanās.
- Latvijas mācību brauciena dalībnieki, kas apmeklēja Vācijas pašvaldības, teica, ka Vācijas pašvaldības soļo ilgtspējīgas attīstības priekšgalā, toties Latvijas pašvaldības galveno uzmanību joprojām pievērš galveno komunālo pakalpojumu sniegšanai. Administrācijas personālam nākas ieguldīt daudz darba šo pienākumu izpildē, un tam nav īpaši daudz laika veikt konkrētus pasākumus vietējās ilgtspējības vai vides attīstībā. Tā kā arī centrālā valdība nemotivē pašvaldības īstenot sistēmisku preventīvo pieeju vides aizsardzībai, nav motivācijas ieviest

sistēmisku vides pārvaldību. Lai īstenotu pāreju uz sistēmisku vides pārvaldību pašvaldību līmenī, nepieciešama skaidri formulēta normatīvā bāze (piemēram, vietējā Agenda 21 Skandināvijas valstīs) vai pievilcīgi stimuli (piemēram, lielāks un labāks finansējums vai mazāka valsts kontrole). Tā kā pastāv administratīvā personāla laika un kvalifikācijas trūkums, labi apmācītu neatkarīgo speciālistu grupa, ko finansētu valdība vai īpašs fonds, varētu nodrošināt pilsētām un mazpilsētām nepieciešamos resursus.

- EMAS ieviešana ir darbs uz pilnu slodzi. Neviena no pašvaldībām, kas piedalījās projektā, nebija piešķirusi pietiekamus EMAS ieviešanai nepieciešamos resursus. Visos gadījumos par EMAS ieviešanu atbildīgajām personām nācās savienot laikietilpīgo EMAS ieviešanas procesu ar saviem plānotāju, ekoloģijas speciālistu, izpilddirektoru, bibliotekāru, lauksaimniecības speciālistu utt. darba pienākumiem. Sakarā ar to EMAS ieviešana aizņēma 17 mēnešus plānoto 12 mēnešu vietā un 5 pašvaldības izlēma atteikties no projekta.
- Mazām pašvaldībām, kuru personāls nepārsniedz 10 cilvēkus, tradicionālās EMAS ieviešanas metodes ir pārāk smags slogs. Ieviešana aizņem pārāk daudz laika, nākas noformēt ļoti daudz dokumentu, kā arī nepieciešamas specifiskas zināšanas. Jāizstrādā vienkāršotas vides pārvaldības īstenošanas metodes. Tās varētu būt EMAS-Easy (pamatā ir eko-kartēšana) vai BS 8555:2003. Tomēr abas minētās pieejas ir paredzētas galvenokārt uzņēmumu vajadzībām un tajās nav ievērotas pašvaldības vajadzības.
- EMAS pati par sevi nenodrošina praktiķiem un politiķiem pietiekamas priekšrocības. Pašvaldībām atšķirībā no uzņēmumiem nav tik svarīgi saņemt EMAS apliecību un vides ziņojumu, lai izmantotu tos sabiedriskajās attiecībās. Aplūkojot pašvaldības, kas īsteno EMAS, redzams, ka vairums no tām ir saistītas ar tūrismu, un šajā gadījumā vides tīrības apliecinājums ar EMAS apliecību noteikti atmaksājas.
- EMAS Regula pašvaldību praktiķiem nešķiet skaidri izprotami. Daži no viņiem apgalvo, ka šajos noteikumos aprakstītie procesi un līdzekļi jau esot īstenoti un neesot jēgas visu aprakstīt no jauna. Darba grupas un EMAS koordinatori pievērta ļoti lielu uzmanību EMAS dokumentu izstrādāšanai un sistēmu ieviešanai savās struktūrās. Vairumā gadījumu nav jūtami taustāmi rezultāti līdzekļu ekonomijas vai vides uzlabošanas izpratnē. Daži apgalvoja, ka neesot direktīvas par "reālu vides aizsardzību". EMAS tiek uztverta kā "papīra tīģeris", kas atstāj nelielu ietekmi uz reālu vides veikuma uzlabošanu.
- Starptautiskie speciālisti mēģināja panākt, lai projekta dalībnieki ierosina reālus projektus un iekļauj tos vides programmā. Tomēr šādu projektu izstrādāšanai un pieņemšanai būtu vajadzējis vairāk laika - un tieši laika trūkums ir vislielākais šķērslis, kas kavē vides pārvaldības īstenošanu vietējā līmenī.
- Klasteru pieejai piemīt lielisks potenciāls. Kopēja EMAS ieviešana ļauj labāk izprast kaimiņos esošo pašvaldību mērķus un uzdevumus, kā rezultātā rodas EMAS grupas komandas gars, kas ļauj vienkāršot kopīgu darbību, programmu un iniciatīvu organizāciju.
- Lai gan EMAS II Regula strikti paredz novērtēt tiešos un netiešos vides aspektus, vairums pašvaldību organizāciju galvenokārt koncentrējas uz iekšējiem vides efektiem (piemēram, savos birojos lietot mazāk papīra un šķirot atkritumus), nevis uz ārējiem un netiešiem efektiem (piemēram, ilgtspējīga lauku teritorijas attīstība vai pašvaldības atkritumu vai notekūdeņu apsaimniekošana). Lai gan projekts ECOLUP sniedz dažus labus piemērus par EMAS ieviešanu pašvaldības plānošanas darbā, tomēr joprojām nepietiek viegli īstenojamu EMAS darbības piemēru, kas demonstrētu ne tikai triviālos iekšējos aspektus. EMAS4NewStates pašvaldības mēģināja pievērst uzmanību arī ārējiem un netiešajiem vides aspektiem, taču šis darbs ļoti ātri kļuva par pārāk smagu nastu vidējai pašvaldības administrācijai, ja tas tiek darīts saskaņā ar EMAS Regulām. Tomēr EMAS rokasgrāmatas parauga (skat. EMAS4NewStates paligmateriālus) 5. nodaļā ir sniegtas norādes uz šiem aspektiem.
- Latvijas pašvaldības izmanto ārpalpojumu to pakalpojumu sniegšanā, kas atstāj lielu ietekmi uz vidi (piemēram, atkritumu savākšana un apsaimniekošana, ūdensapgāde, ceļu remonts un sabiedriskais transports), slēdzot līgumus ar pakalpojumu sniegšanas uzņēmumiem. Šie uzņēmumi tikai retos gadījumos ir valsts uzņēmumi, kurus pašvaldības spēj tieši kontrolēt. EMAS ieviešanā vai nu jāsamazina vides pārvaldības sistēma, iekļaujot vides prasības līgumos par pakalpojumu sniegšanu, vai arī jāpārlicina vai jāpiespiež pakalpojumu sniegšanas uzņēmumi izveidot savas vides pārvaldības sistēmas. Pēdējā iespēja ir maz ticama, jo bieži vien šie uzņēmumi atrodas monopolstāvoklī un uz tiem ir grūti izdarīt spiedienu.
- Projekta atstātā ietekme uz vides pārvaldības sistēmas ieviešanu Latvijā bija plašāka, nekā tika paredzēts. Projekts izveidoja EMAS ieviešanas kapacitāti visā Latvijā, ne tikai pašvaldībās. Uzlaboto Latvijas gatavību ieviest EMAS var novērtēt pēc šādiem galvenajiem faktoriem: 2005. gadā, kad sākās projekta īstenošana, Latvijā bija tikai reģistrācijas un akreditācijas iestādes. Projekta ietvaros ir apmācīti 10 vietējie konsultanti, un Latvijā ir akreditēti divi vietējie verifikatori.
- Verifikācijas izmaksas salīdzinājumā ar labumu, kādu pašvaldības iegūst no savas apliecības, ir augstas. Dažas pašvaldības paziņoja, ka tās spēj iedomāties iespēju samaksāt par neatkarīgo auditu vienu reizi, taču ne ik pēc trim gadiem. Nesāņemot valsts subsidijas verifikācijai, ir maz iespēju, ka daudzas pašvaldības jaunajās dalībvalstīs varētu saņemt EMAS apliecību. EMAS4NewStates gadījumā pašvaldības apmaksāja 50% audita vērtības, taču joprojām dažas no tām nav nolēmušas uzaicināt neatkarīgo auditoru.
- Pašvaldību administrāciju darbiniekiem bieži trūkst valodu zināšanu. Lai gan projekta EMAS4NewStates apmācībās, darbsemināros un mācību braucienā tika izmantoti profesionālu tulku pakalpojumi, nebija iespējams pārtulkot visus attiecīgos materiālus angļu valodā un otrādi, tādējādi ārvalstu speciālistiem bija tikai ierobežotas iespējas novērtēt materiāla kvalitāti un bieži vien viņi nespēja sniegt pienācīgu padomu attiecībā uz konkrētiem jautājumiem. Noteikti jāuzlabo pašvaldības darbinieku valodu prasme, lai nodrošinātu iespēju piedalīties EK integrācijas procesā.

- Pašvaldības, kas piedalījās projektā, veltīja tam visas pūles. Septiņas no divpadsmit pašvaldībām līdz projekta beigām bija sagatavojušas savas vides pārvaldības sistēmas validācijai. Pat tās pašvaldības, kuras bija spiestas izstāties sakarā ar ierobežotajiem resursiem, apgalvoja, ka esot guvušas labumu no citu pilsētu pieredzes. Lai gan projekta grupa patiesi centās aizvadīt visas pašvaldības līdz EMAS kalna virsotnei, nākas atzīt: ja laika apstākļi ir nelabvēlīgi un alpinistiem nav cerību izdzīvot šajā kāpienā, ir prātīgāk savlaicīgi atmett šo nodomu un vēlāk mēģināt no jauna!

3. EMAS ieviešana soli pa solim

Pašvaldībām vides pārvaldības sistēmas izveidošana un īstenošana saskaņā ar EMAS Regulas prasībām (EC) Nr. 761/2001 nav viegls uzdevums, tomēr daudzas Eiropas pilsētas to ir paveikušas, starp tām arī projekta EMAS4NewStates partneri Latvijā. Ņemot vērā Latvijas pieredzi un pievēršot īpašu uzmanību Latvijas pašvaldību problēmām, šajā nodaļā soli pa solim izskaidrots, kā izstrādāt visus vides pārvaldības sistēmas elementus un pašu vides pārvaldības sistēmu atbilstoši EMAS II, kā arī izskaidrota sistēmas ieviešanas kārtība pašvaldībās. Piemēri ir ņemti no Latvijas projekta partneru pieredzes, jo sakarā ar to, ka EMAS4NewStates pamatā ir klasteru pieeja, šajā nodaļā sniegtas norādes uz klasteros iesaistītu Latvijas pašvaldību pieredzi.

EMAS ieviešanu ievērojami atvieglo labi palīgmateriāli, kas satur vienkāršus pārvaldības instrumentus, piemēram, tabulas, veidlapas, Excel izklājlapas utt. EMAS4NewStates projekta ietvaros ir sastādīti lietošanai gatavi palīgmateriāli, kas satur visus projektā izmantotos mācību un darba materiālus. Šo palīgmateriālu aprakstu var atrast šo EMAS ieviešanas vadlīniju pielikumā. Palīgmateriālus var saņemt CDROM formātā, kā arī projekta tīmekļa vietnē www.emas4newstates.lv un INEM (starptautiskais vides pārvaldības tīkls) tīmekļa vietnē www.inem.org.

Lai nesāktu no jauna izgudrot divriteni, šis nodaļas sastādīšanā tika izmantoti pielāgoti citu vadlīniju elementi. Attiecīgie palīgmateriāli bija sagatavoti tālāk norādīto vissvarīgāko projektu ietvaros:

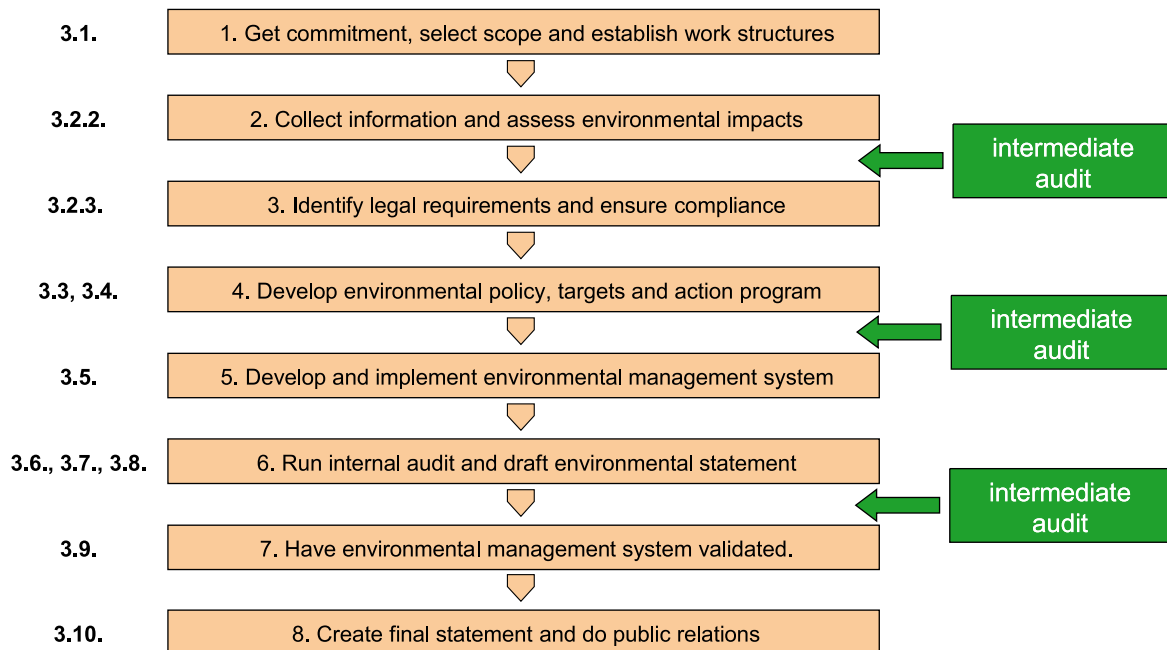
- EURO-EMAS
Eiropas pašvaldību ekoloģiskās pārvaldības un audita plāns (Pan European Local Authority Eco-Management and Audit Scheme), 2001, ar Eiropas Savienības programmas LIFE atbalstu
- UNEP/FIDIC/ICLEI
Pilsētvides pārvaldība: Vides pārvaldības sistēmas (VPS) mācību palīgmateriāli. Redaktori: Apvienoto Nāciju Organizācijas vides programma (UNEP), Starptautiskā konsultējošo inženieru federācija (FIDIC) un Starptautiskā pašvaldību vides aizsardzības padome (ICLEI); 2001, 1. versija.
- ECOLUP-GUIDANCE
Vides pārvaldība pašvaldībām piederošās pilsētas zemes plānošanā. Konstānces ezera fonda publikācija, Konstānce, 2004, ar Eiropas Savienības LIFE Programmas atbalstu. www.bodensee-stiftung.org, www.ecolup.info
- Projekts EMAS profesionālapskate pilsētām: EMAS īstenošanas rokasgrāmata Eiropas Savienības pašvaldībām; UBC (Baltijas pilsētu ūnija), 2004; Ekoloģiskās pārvaldības un audita plāns – Palīgmateriāli pašvaldībām; Global to Local Ltd; 2004; http://www.europa.eu.int/comm/environment/emas/local/pdf/la_toolkit_commission_020204.pdf
- EMAS palīgmateriāli, kurus INEM izstrādājusi speciāli Eiropas Savienības mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (skat.: www.INEM.org, nodaļa "palīgmateriāli").

Pieeja "soli pa solim" ir sistēmiska EMAS Regulu prasību ieviešana. Lai atrisinātu problēmas, īstenošanas process ir sadalīts astoņos posmos ar trim starpposmu auditiem. Projekta EMAS4NewStates starpposmu auditus veica pieredzējuši Vācijas konsultanti no B.A.U.M. Starpposmu auditu gaitā tika pārbaudīta atsevišķo posmu rezultātu atbilstība EMAS prasībām un pašvaldības saņēma palīdzību nākošā posma pasākumu plānošanā.

Attēla: EMAS ieviešanas procesa posmi ar atsaucēm uz ieviešanas rokasgrāmatas nodaļām (paskaidrojums)

1. Panākt saistību uzņemšanos, noteikt darbības jomu un izveidot darba struktūras.
2. Savākt informāciju un noteikt ietekmi uz vidi.
3. Noteikt normatīvās prasības un nodrošināt atbilstību tām.
4. Izstrādāt vides politiku, noteikt mērķus un rīcības plānu.
5. Izstrādāt vides pārvaldības sistēmu.
6. Veikt iekšējo auditu un sastādīt vides ziņojumu.
7. Veikt vides sistēmas validāciju.
8. Sastādīt galīgo ziņojumu, sabiedriskās attiecības.

EMAS ieviešanas procesa posmi ar atsaucēm uz ieviešanas rokasgrāmatas nodaļām

3.1. Sākuma stadija

Ja pašvaldība pēc visu par un pret izvērtēšanas nolēmju ieviest vides pārvaldības sistēmu, tā vispirms veic tā saucamo darbības jomu noteikšanu, lai atlasītu organizāciju, kurā tā vēlas īstenot vides pārvaldības sistēmu. Pēc tam jānosaka darba struktūra un vadība jāiesaista īstenošanas procesa atbalstīšanā.

3.1.1. Darbības jomas atlase

Vairumā gadījumu nav ieteicams ieviest EMAS visā pašvaldībā, jo to ir iespējams paveikt tikai mazās pašvaldībās (mazāk par 10 000 iedzīvotāju) ar nelielu administrāciju (ne vairāk kā 30 – 50 darbinieki). Visos pārējos gadījumos ir labāk sākt ar atlasītām struktūrvienībām. Atlases kritēriji:

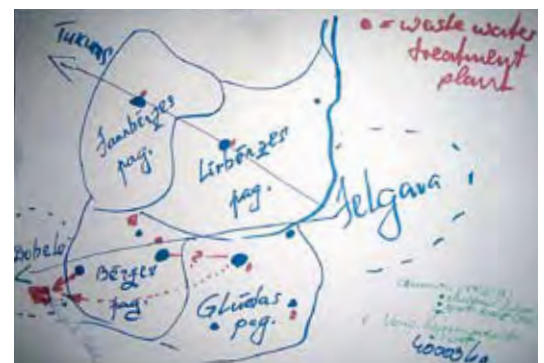
- organizācijas struktūrvienības, kuru darbībā vides aspektiem ir nozīmīga loma,
 - iespējams sasniegt pievienotu vērtību un
 - var sagaidīt ātrus un labus panākumus (piemēram, noteikt viegli iegūstamu finanšu līdzekļu ekonomiju).

Saskaņā ar EMAS Regulām⁷ organizācija var reģistrēt struktūrvienības, kas ir mazākas par vienu organizācijas atrašanās vietu (apakšnodaļas), tajos gadījumos, ja:

- organizatoriskā apakšnodaļa ražo skaidri definējamus produktus, sniedz savus pakalpojumus vai veic savu saimniecisko darbību, un ir iespējams skaidri identificēt un nošķirt šīs struktūrvienības vides aspektus un nošķirt no neregistrēto organizācijas struktūrvienību vides aspektiem un ietekmes uz vidi;
- apakšnodaļai ir sava izpildvara un administrācija, kas var organizēt un pārbaudīt savu vides pārvaldības sistēmu un tās ietekmi uz vidi un nepieciešamajos gadījumos veikt koriģējošus pasākumus;
- apakšnodaļai ir noteikti skaidri definēti pienākumi tā, ka tā spēj sasniegt prasībām atbilstošus standartus, kas tiek apstiprināti, un pēc apstiprināšanas uzturēt šos vides standartus.

Parastā EMAS ieviešanas joma ir organizatoriska struktūrvienība, piemēram:

- pilsētas dome vai konkrēti administrācijas departamenti (departaments)
- skola
- notekūdeņu attīrīšanas iekārta vai
- katlumāja.

Pirmās idejas par kopīgu darbības jomu Bērze klasterī

⁷ Sīkāku informāciju skat. "Vadlīnijas par organizācijas atbilstību reģistrācijai EMAS", 2001. gada 7. septembra KOMISIJAS LĒMUMS par Regulas (EK) Nr. 761/2001 ieviešanas vadlīnijām.

Darbības jomu noteikšanu var atvieglot, izmantojot pārvaldības palīgmateriālus, piemēram, "Laikapstākļu karti" vai "SWOT analīzi". Abi šie palīgmateriāli palīdz noteikt tās administratīvās struktūrvienības, kurās visdrīzāk būtu nepieciešams ieviest vides pārvaldības rīkus. Šo palīgmateriālu veidnes un aprakstus skat. EMAS4NewStates Palīgmateriāli (1. soļa darbgrāmata) projekta timeklā vietnē www.emas4newstates.lv.

Klasteru pieejas piemērs

Projekta EMAS4NewState ietvaros kaimiņos esošās Daugavpils un Naujenes pašvaldības izveidoja klasteri. Daugavpils izvēlējās visas komunālo pakalpojumu un nekustamā īpašuma departamenta darbības. Naujēnē EMAS grupa izvēlējās plānošanas un komunālo pakalpojumu departamentu. Šī atlase sniedz iespēju kopīgi novērtēt un plānot kopīgo dabas ainavu - Stropu ezeru. Daugavpils un Naujene vēlējas saglabāt slaveno ezera apkārtnes zonas dabas ainavu un pieteikties tūrisma zilā karoga apliecības saņemšanai. Bez tam klasteris izstrādāja kopīgu pieeju attiecībā uz atkritumu šķirošanas laukumu un notekūdeņu attīrīšanas iekārtas dūņu nogulšņu utilizāciju.

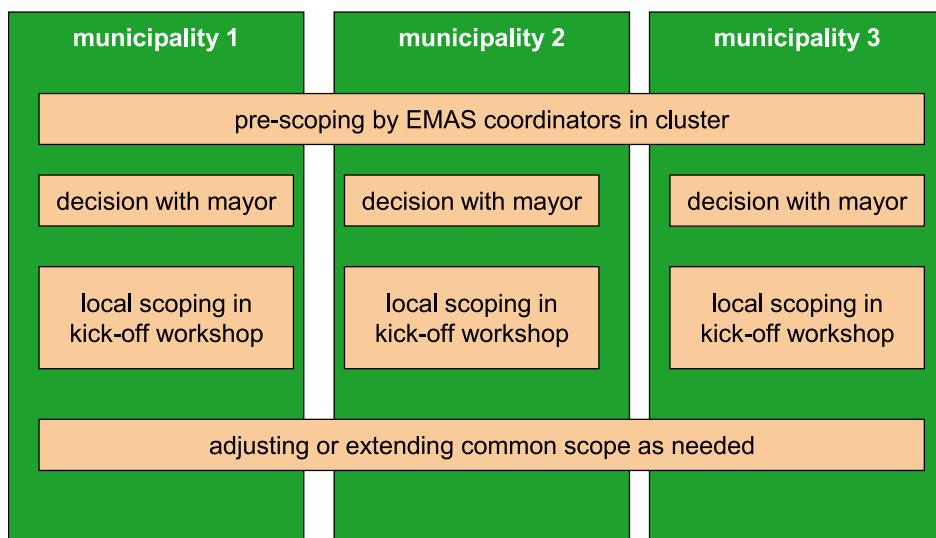
Laika apstākļu kartes, kas palīdz izvēlēties darbības jomu

					
Use of raw materials					
Use and choice of energy					
Use of water and wastewater					
Prevention and reduction of waste stream					
Recycling and selective separation of waste					
Air pollution, dust and odours					

					
Energy supply					
Energy consumption					
Fresh water					
Waste water					
Surface water (rivers, lakes)					

Attēlā redzams, kā iespējams saaukt vietējo darbības jomu noteikšanu katrā pašvaldībā un visā klasterī. Lai iegūtu maksimālo labumu no klasteru pieejas, darbības jomu noteikšanas procesā vajadzētu izmantot pēc iespējas vairāk vietējo darbības jomu sakritības. Attēlā redzamas pamatotas klasteru darbības jomas ar daļēju dažādu organizatorisko struktūrvienību sakritību.

Darbības jomu noteikšanas process klasteros

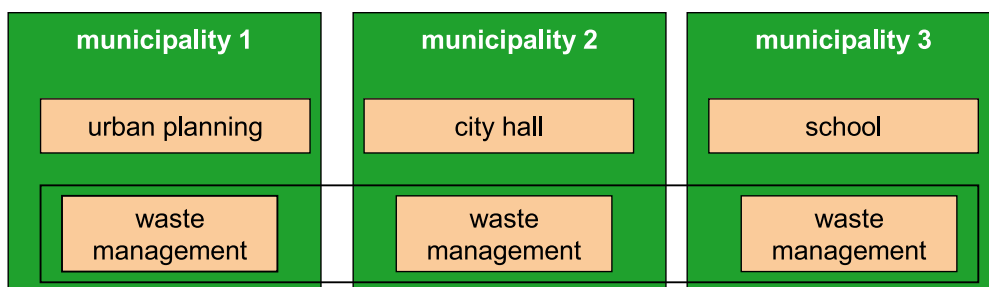
1. pašvaldība

2. pašvaldība

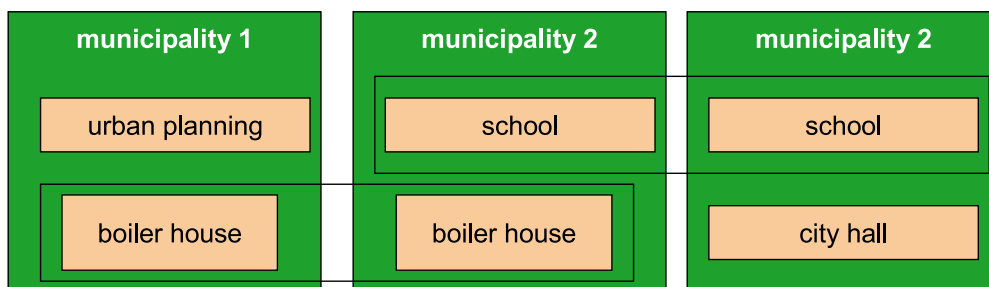
3. pašvaldība

Klastera EMAS koordinatori nosaka sākotnējo darbības jomu
 Saskaņošana ar mēru
 Vietējā darbības jomas noteikšana sākuma seminārā
 Kopējās darbības jomas pielāgošana vai paplašināšana pēc vajadzības

Iespējamās EMAS struktūrvienības klastera darbības jomā

or

1. pašvaldība
 Pilsētplānošana
 Atkritumu apsaimniekošana

2. pašvaldība
 domes ēka

3. pašvaldība
 skola

Vai

1. pašvaldība
 Pilsētplānošana
 Katlumāja

2. pašvaldība
 skola
 katlumāja

3. pašvaldība
 skola
 domes ēka

3.1.2 Iesaistīt pašvaldības vadībā

Reizēm ir nepieciešams pārliecināt lēmējpersonas par nepieciešamību uzņemties saistības piedalīties EMAS ieviešanā. Jāveic šādi pasākumi:

- Atlasīt cilvēkus, kurus vajadzētu pārliecināt un iesaistīt
- Tikties ar galvenajām lēmējpersonām, lai
 - aprakstītu EMAS ieviešanas nepieciešamību un iepazīstinātu ar EMAS sniegto priekšrocību sarakstu
 - novērstu iespējamus draudus EMAS ieviešanai
 - apspriestu darbības jomu noteikšanas rezultātus
 - saņemtu piekrišanu piešķirt cilvēkresursus
 - saņemt rīkojumu sagatavot sākuma sanāksmi un uzaicināt galvenos dalībniekus
- Tikšanās ar pārējiem galvenajiem dalībniekiem, pirmo rezultātu prezentācija un uzaicinājums piedalīties projekta sākuma sanāksmē.

Lai pārliecinātu lēmējpersonas, ir svarīgi aprakstīt iegūstamos labumu, skaidri norādīt, ko paredz EMAS Regulas, un kādas ir ieviešanas izredzes (skat. 1.3. un 1.4. nodaļu).

3.1.3 Pārvaldības struktūru izveidošana

Iesākumā ir nepieciešams izveidot dažas pārvaldības struktūras, lai pietieku cilvēkresursu EMAS ieviešanas procesam. Faktiski tā nav EMAS Regulu prasība, bet ieteikums, pamatojoties uz daudzu EMAS projektu ieviešanas pieredzi:

- **EMAS koordinators iecelšana**

EMAS koordinators ir projekta vadītājs. EMAS koordinators ir nepieciešama skaidri noteikta atbildība un pilnvaras, kā arī spējas un prasmes vadīt koordināciju, un koordinators ir atbildīgs, piemēram, par darba posmu, uzdevumu un laika grafiku noteikšanu un izvērtēšanas stratēģijas izstrādāšanu. Viņam/viņai labi jāpārzina pašvaldības administrācijas organizatoriskā struktūra un pienākumi un ietekmēšanas līdzekļi saistībā ar pašvaldības darbību vides aspektiem.

- **EMAS konsultanta iesaistīšana**

Ja EMAS koordinators nav plašas vadības un projektu pieredzes, viņš vai viņa var saņemt palīdzību no pieredzējuša un EMAS ietvaros apmācīta speciālista. Viens no projekta EMAS4NewStates mērķiem bija izveidot Latvijā un citās jaunajās dalībvalstīs šādu speciālistu grupu.

- **Pašvaldības EMAS grupas izveidošana**

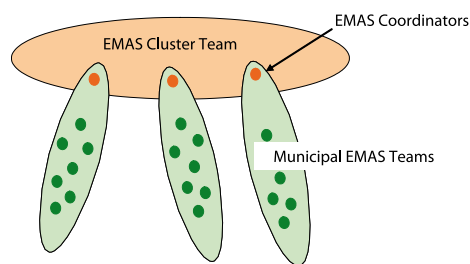
Pašvaldības EMAS grupa ir dalībnieku grupa, kuras sastāvu var mainīt atkarībā no attiecīgajiem uzdevumiem un soļiem. Pastāvīgie grupas dalībnieki ir EMAS koordinators, EMAS konsultants (-i) un atbildīgie visu departamentu vai projektā iesaistīto struktūrvienību pārstāvji. EMAS koordinators ir EMAS grupas vadītājs. EMAS grupas dalībniekiem ir nepieciešamas organizatora zināšanas, personiskās saskarsmes un komunikācijas prasmes un projekta vadības spēja. EMAS grupa atbalsta EMAS koordinators šādos pasākumos

- vides novērtējums (veikuma, atbilstības un sistēmas auditi)
- vides mērķu un pasākumu (vides programmas) noteikšana
- vides pārvaldības sistēmas integrācija pašvaldības administratīvajā struktūrā
- regulārs vides programmas novērtējums
- iekšējie auditi, ja tādi ir nepieciešami

EMAS grupā vajadzētu iekļaut visu attiecīgo iestāžu un interešu grupu pārstāvjus, lai nodrošinātu gan projektam nepieciešamās speciālistu zināšanas, gan arī visu ieinteresēto pušu līdzdalību. Ir vērts regulāri iesniegt pilsētas domei pārskatus par projekta progresu. Dome un mērs kā izpildvara ir atbildīgi par vides pārvaldību un vides politikas un programmas, kā arī vides ziņojuma pieņemšanu. Tādējādi ir vērts uzaicināt augstākā līmeņa vadītājus kļūt par EMAS grupas dalībniekiem.

- **EMAS klastera grupas izveidošana**

Projekta EMAS4NewStates pamatideja bija klasteru pieeja. Ja pašvaldības izlemj (un tas ir ļoti ieteicams!) ieviest EMAS kopīgi, būtu ieteicams oficiāli izveidot EMAS klastera grupu pārvaldības uzdevumu saskaņošanai.

Pašvaldību klastera darba struktūra (EMAS klastera grupa; EMAS koordinators; Pašvaldību EMAS grupas)

Soļu kopsavilkums

1. Veikt visu interesējošo jomu sākotnējo analīzi (izmantojot laikapstākļu kartes un/vai SWOT analīzi)
2. Sastādīt visu pašvaldības atrašanās vietu/iekārtu un struktūrvienību sarakstu
3. Atlasīt iespējamās jomas, t.i., pārbaudīt, kuras atrašanās vietas/iekārtasstruktūrvienības ir visvairāk saistītas ar interesējošajām jomām
4. Novērtēt iespējamo jomu atbilstību EMAS Regulu prasībām
5. Novērtēt iespējamo jomu cilvēkresursus
6. Izveidot EMAS grupu un izstrādāt projekta plānu
7. Sagatavot un novadīt motivējošu sākuma darbsemināru

Galvenie punkti un norādījumi

- ✓ Atlasīt reāli izpildāmu darbības jomu, kas būtu:
 - saistīta, taču ne pārāk liela
 - pieņemama EMAS Regulas ietvaros
 - eksperimentālā struktūrvienība ar paplašināšanas iespēju
- ✓ Pārliecināt lēmējpersonu (-as) sniegt politisku un tehnisku atbalstu

3.2. Sākotnējais vides audits

Sākotnējais vides audits (saskaņā ar EMAS Regulas 2. panta definīciju) "ir visaptveroša sākotnējā ar kādas organizācijas darbībām saistītu vides problēmu, ietekmes un veikuma analīze".

3.2.1. Mērķi un prasības

Sākotnējam vides auditam ir divi mērķi:

- Savākt visu informāciju, kas nepieciešama nozīmīgo vides aspektu novērtēšanai un noteikšanai: mērķis ir iegūt bāzlinijas datus, lai nodrošinātu vides politikas un programmas sastādīšanu un attīstīšanu.
- Bez tam sākotnējā vides audita mērķis ir radīt ieviešamās vides pārvaldības sistēmas pamatu nākamo soļu laikā. Tas nozīmē, ka ir nepieciešama esošās vides pārvaldības prakses un procedūru pārbaude. Pārbaudes mērķis ir noteikt esošās vides pārvaldības prakses un struktūru spēcīgās un vājās pusēs.

Šajā sakarā EMAS Regulas VII pielikumā paredzēts, ka sākotnējā vides auditā tiek iekļautas piecas galvenās jomas:

- (a) tiesiskās, normatīvās un cita veida prasības, kuras organizācija apņemas ievērot;
- (b) vai ir noteikti visi vides aspekti, kas atstāj nozīmīgu ietekmi uz vidi, saskaņā ar VI pielikumu (EMAS Regula), vai šie aspekti ir klasificēti un to daudzums ir pietiekams, vai ir sastādīts nozīmīgo aspektu reģistrs;
- (c) ietekmes uz vidi nozīmīguma novērtēšanas kritēriju apraksts saskaņā ar VI pielikuma (EMAS Regula), 6.4. punktu;
- (d) esošās vides pārvaldības prakses un procedūru pārbaude;
- (e) novērtēt reakciju uz agrāko nelaimes gadījumu izmeklēšanas rezultātiem.

Attiecībā uz vides aspektiem EMAS Regulas VII pielikumā teikts: "organizācija aplūko visus savas darbības, produktu un pakalpojumu vides aspektus, piemērojot kritērijus, kuros tiek ievērotas Kopienas tiesības, lai noteiktu, kurš no tās vides aspektiem atstāj nozīmīgu ietekmi, un, vadoties pēc šī novērtējuma, nosaka savus vides mērķus un mērķobjektus... Organizācija apsver gan tiešos, gan arī netiešos savas darbības, produktu un pakalpojumu vides aspektus."

3.2.2 Vides novērtēšanas process

Pašvaldībām bieži vien ir ierobežota izpratne par tās darbību un pakalpojumu vides aspektiem un to ietekmi uz vidi. Sākotnējais vides audits nodrošina pašvaldībai iespēju pievērst uzmanību pašiem svarīgākajiem jautājumiem, tādējādi izveidojot pilnvērtīgu un efektīvu vides pārvaldības sistēmu.

Sākotnējā vides audita laikā vajadzētu aplūkot darbības, kas tiek veiktas gan ikdienas apstākļos, gan neparastos apstākļos, kā arī iespējamās ārkārtas situācijās, piemēram, ugunsgrēka laikā. Jāaplūko visi atlasītās darbības jomas vides aspekti. Šo aspektu nozīmīgumu nosaka, novērtējot to ietekmes uz vidi nozīmīgumu.

Definīcijas no EMAS Regulas

Ietekme uz vidi

ir jebkuras vides izmaiņas – gan labvēlīgas, gan nelabvēlīgas, kas pilnībā vai daļēji izriet no organizācijas darbībām, produktiem vai pakalpojumiem.

Vides aspekts

ir organizācijas darbību, produktu vai pakalpojumu elements, kas var atstāt ietekmi uz vidi (VI pielikums); a nozīmīgs vides aspekts ir vides aspekts, kas var atstāt nozīmīgu ietekmi uz vidi

Tiešie vides aspekti:

ir organizācijas darbības, kuras šī organizācija var kontrolēt, un tajos ietilpst (neaprobežojoties ar uzskaitīto):

(a) emisijas atmosfērā

...

(d) zemes lietošana un piesārņošana

(e) dabas resursu un izejmateriālu izmantošana (ieskaitot energoresursu izmantošanu)

...

(g) transporta jautājumi (preču un pakalpojumu pārvadājumi un darbinieku transports)

...

Netiešie vides aspekti:

No organizācijas saimnieciskās darbības, produktiem un pakalpojumiem izriet nozīmīgi vides aspekti, kurus organizācija nespēj pilnībā pārvaldīt, un tajos ietilpst (neaprobežojoties ar uzskaitīto):

(a) ar produktiem saistītas problēmas (... izstrādāšana, iesaiņošana, ... izmantošana un ... atkritumu iznīcināšana)

...

(d) pakalpojumu izvēle un sastāvs (piemēram, transporta vai sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi)

(e) administratīvie un plānošanas lēmumi

...

(g) apakšuzņēmēju un piegādātāju vides veikums

3.2.3 Aspektu novērtējums

Nav nepieciešams veikt pētījumus un novērtējumus, lai novērtētu vides aspektu attiecināmību. Var izmantot vienkāršas veidlapas, piemēram, 2. soļa darbgrāmatas 2.3. un 2.4. veidlapu,⁸ iekļaujot šādu informāciju:

- darbība (saistībā ar vides aspektiem)
- visi katras darbības vides aspekti (īss teksts, veids un apraksts)
- nozīmīguma un ietekmes novērtējums
- nozīmīguma novērtēšana atkarībā no svarīguma un ietekmes

Projekta EMAS4NewStates ietvaros visas grupas izvēlējās šādus kritērijus, lai novērtētu aspektu nozīmīgumu:

- **nozīme attiecībā uz vidi** piecos līmeņos:
 - (1) nesvarīga nozīme
 - (2) neliela vietēja nozīme
 - (3) ievērojama vietēja nozīme
 - (4) valsts mēroga nozīme
 - (5) starptautiska mēroga nozīme
- **pašvaldības ietekmes pakāpe** piecos līmeņos:
 - (1) struktūrvienībai ir niecīga ietekme
 - (2) struktūrvienībai ir neliela ietekme
 - (3) struktūrvienībai ir vidēja ietekme
 - (4) struktūrvienībai ir ievērojama ietekme
 - (5) struktūrvienība tieši pārvalda šo jomu

Iespējams izvēlēties arī daudzus citus kritērijus. Kā norādīts 6.4. pielikumā, EMAS Regula paredz īstenotājiem samērā plašu rīcības brīvību, taču pēdējā audita laikā EMAS koordinatoram jābūt spējīgam skaidri izskaidrot sistēmu, kas tikusi izmantota, lai novērtētu visu aspektu nozīmīgumu!

3.2.4 Uz vidi attiecināmu datu vākšana

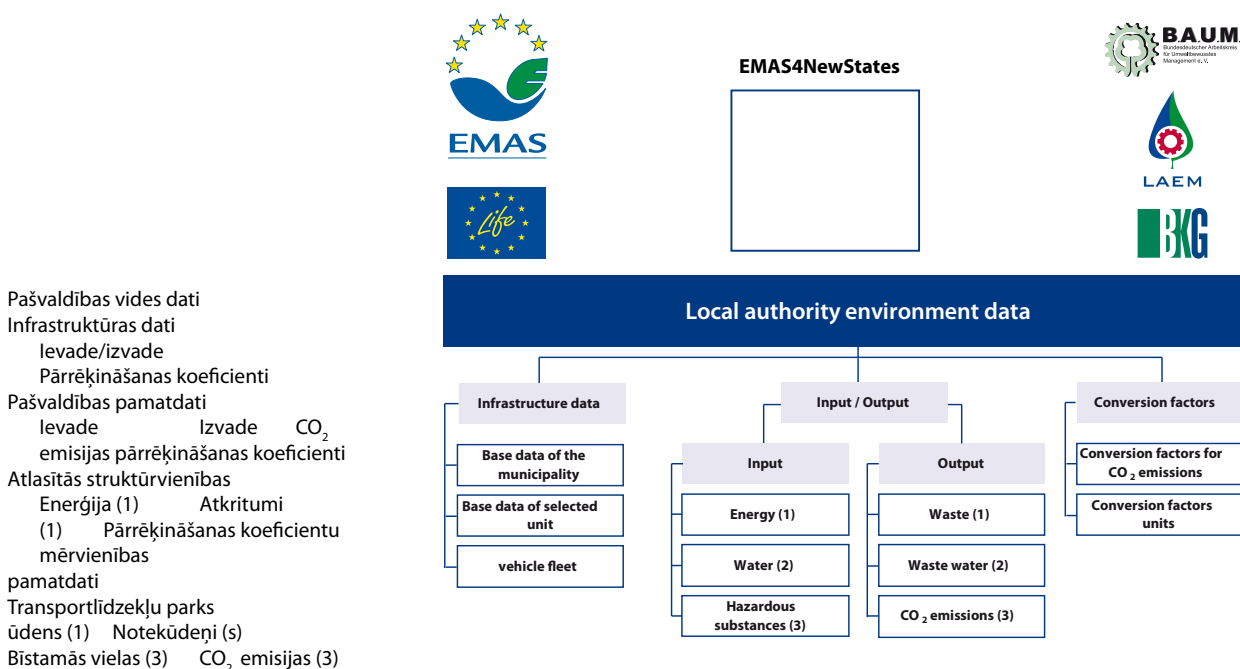
Praktiskiem mērķiem ir ļoti vēlams uzturēt tālāk norādīto galveno rādītāju datu bāzi:

- ūdens un energoresursu patēriņš
- atkritumu rašanās
- patēriņa materiālu ievade un izvade utt.

Ar šo rādītāju palīdzību būs daudz vieglāk veikt nepieciešamo nozīmīguma novērtējumu un izveidot pārdomātu vides programmu un vides pārvaldības sistēmu.

EMAS4NewState ietvaros tika izstrādāta **Excel vides datu izklājlapa**, ko var izmantot, lai pārraudzītu galvenos rādītājus par vairākiem gadiem un tādējādi novērtētu pašvaldības vides veikuma attīstību. Excel vides pārraudzības datu izklājlappā ir iekļauti pārrēķināšanas un emisiju koeficienti, un veikuma rādītāji tiek aprēķināti automātiski. Tas palīdzēs palielināt informācijas skaidrību, pārskatāmību un salīdzināmību.

Excel vides pārraudzības datu izklājlapas izvēlnes ekrānattēls

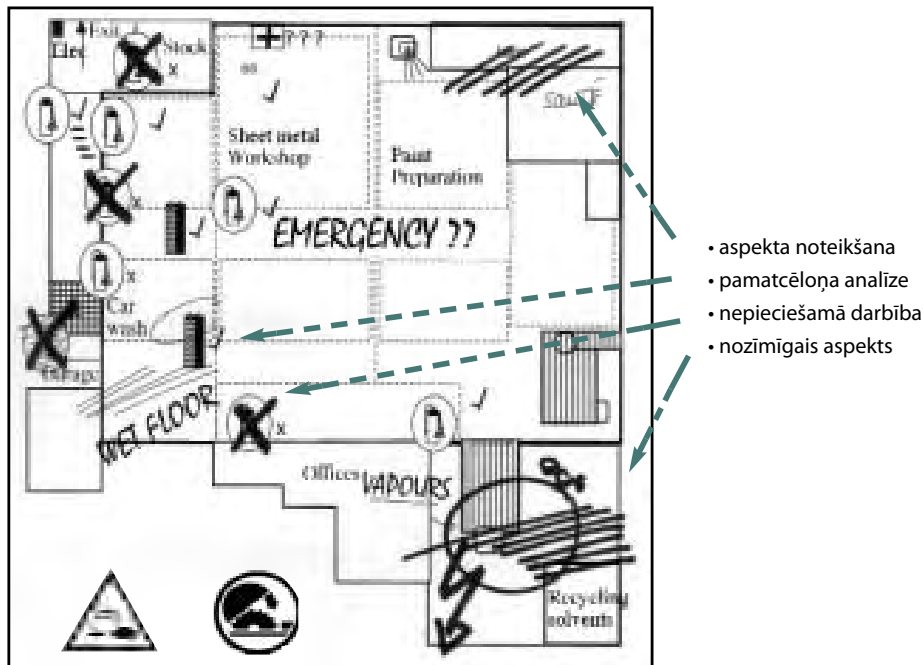
⁸ skat. palīgmateriālus projekta tīmekļa vietnē www.emas4newstates.lv

3.2.5 Vietu un izvēlēto struktūrvienību apmeklēšana

Sākotnējā vides audita laikā vajadzētu apmeklēt tās struktūrvienības, kuras piedalās EMAS procesā. Apmeklējumos jāiekļauj intervijas ar personālu. Lai nodrošinātu sistēmisku pieeju, iespējams izmantot kontrolsarakstus, kas palīdz nodrošināt audita procesa pabeigtību. Nepieciešamajos gadījumos iespējams dokumentēšanas nolūkos nofotografēt labos un sliktos piemērus.

Būtu vērts izmantot vēl vienu praktisku nelielu struktūrvienību vides veikuma analīzes un pārvaldības palīg līdzekli – tā saucamo **eko-kartēšanu**⁹. Tā moto ir "Neliels attēls pasaka vairāk, nekā gara runa!", un tas ir ļoti vienkāršs un uzskatāms visām ieinteresētajām personām viegli izprotams palīgriks.

Vienkāršas ekoloģiskās kartes piemērs

3.2.6 Normatīvu aktu ievērošanas audits

EMAS pieprasa sastādīt sarakstu, kurā ir iekļauti visi ar vidi saistītie normatīvie akti, kuri kopienai ir obligāti jāievēro. Saraksts ir regulāri jāatjaunina.

Tā saucamā atbilstības audita laikā ir jānovērtē, kā kopiena ievēro normatīvos noteikumus, t.i., atbilstība šiem regulaem.

Sākotnējā vides audita laikā ir jāatrod atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Vai pašvaldība ir noteikusi un izpratusi vides likumus un citus ar tās darbībām saistītos normatīvos aktus?
- Vai pašvaldība ir sastādījusi un regulāri pārskata sarakstu, kurā norādīti visi vides likumi un citi ar tās darbībām saistītie normatīvie akti?
- Vai pašvaldībai ir noteikta kārtība, kādā tiek sekots līdzi vides tiesību un normatīvo prasību izmaiņām?
- Kādā veidā pašvaldība informē darbiniekus par vides likumdošanas un normatīvo aktu prasībām?

3.2.7 Sākotnējā vides audita kopsavilkuma pārskats

Lai gan tas nav obligāti, ir vērts sākotnējā vides audita procesa beigās sastādīt galveno rezultātu un problēmu kopsavilkumu. Šajā pārskatā vajadzētu iekļaut visus izdarītos secinājumus, norādīt to nozīmīgumu un problēmu risinājuma ieteikumus. Ištenošanas procesa beigās EMAS verifikators augstu novērtēs šādu pārskatu!

Soļu kopsavilkums

1. Savākt informāciju par visām pašvaldības darbībām un datus, kas saistīti ar vides jomu
2. Novērtēt pašvaldības darbības un datus un novērtēt to vides nozīmīguma pakāpi (pamatojoties uz iepriekš izvēlētiem un pareizi dokumentētiem kritērijiem)
3. Atlasīt visnozīmīgākās darbības, kas atstāj vislielāko ietekmi uz vidi
4. Sastādīt visu attiecīgo normatīvo aktu sarakstu un pārbaudīt organizācijas atbilstību normatīvajām prasībām
5. Apmeklēt atlasītās vietas un administrācijas struktūrvienības
6. Apkopot visus rezultātus rakstiska pārskata veidā

⁹ Eko-kartēšanu Briselē izstrādāja Haincs Verners Engels (Heinz Werner Engel), un to atbalsta INEM – Starptautiskais vides pārvaldības tīkls (International Network for Environmental Management). Sīkāku informāciju skat.: www.inem.org

Galvenie punkti un norādījumi

- ✓ Sākotnējā vides audita laikā ir svarīgi nošķirt svarīgus jautājumus no maz-svarīgiem jautājumiem.
- ✓ Svarīgi: audita mērķis ir savākt, reģistrēt un analizēt datus plašākā izteiksmē, nevis bezgala sīkus datus.
- ✓ Atbilstība normatīvajām prasībām ir vides veikuma pamatu pamats. Tā ir būtiski svarīga sertifikācijas iegūšanai.
- ✓ Parasti sākotnējais vides audits aizņem daudz laika – dažas nedēļas vai pat mēnešus, taču tas atmaksājas: visa iegūtā informācija palīdzēs
 - noteikt vides programmas mērķus un mērķobjektus
 - izstrādāt rīcības programmu, kurā paredzēti pamatoti un rentabli pasākumi
 - izveidot vides pārvaldības sistēmu
 - sastādīt sabiedrībai paredzētu vides ziņojumu

3.3 Vides politika

Vides politika (saskaņā ar EMAS Regulas 2. panta definīciju) "ir organizācijas vispārējie mērķi un darbības principi saistībā ar vidi, tajā skaitā:

- atbilstība visām vides normatīvajām prasībām;
- saistības pastāvīgi uzlabot vides veikumu;
- vides politika nodrošina vides mērķu un mērķobjektu noteikšanas un pārbaudīšanas struktūru."

3.3.1 Mērķi un prasības

EMAS Regulas 1-A. 2. pielikumā ¹¹ ir sīki aprakstītas prasības: pašvaldības vadītājs "nosaka organizācijas vides politiku un nodrošina, lai

- tā atbilstu organizācijas darbību, produktu vai pakalpojumu raksturam, mērogam un ietekmei uz vidi;
- tajā būtu iekļautas saistības nepārtraukti uzlabot vides stāvokli un novērst vides piesārņošanu;
- tajā būtu iekļautas saistības ievērot ar organizācijas vides aspektiem saistītās normatīvās prasības un citas prasības, kuras organizācija apņemas ievērot;
- tā paredzētu vides mērķu un mērķobjektu noteikšanas un pārbaudīšanas struktūru;
- tā tiktu dokumentēta, īstenota un uzturēta;
- tā tiktu darīta zināma visām personām, kas strādā organizācijā vai tās vārdā, un
- būtu pieejama sabiedrībai."

3.3.2 Darba process

Vides politikas sastādīšana ir loģisks vides pārvaldības sistēmas izstrādāšanas sākuma punkts. Politikas pamats var būt vispārīgie pašvaldības plāni, kā arī sākotnējā vides audita konstatējumi. Tomēr politikas izstrādāšana ir sarežģīts uzdevums, jo tās izstrādātājiem ir jāapvieno pašvaldības un tās augstākā līmeņa vadības redzējums un misija ar ikdienas dzīves problēmām vides jomā.

Lai visu pirmā vides politikas dokumenta daļu stils un kvalitāte būtu saskanīga, ieteicams izveidot nelielu grupu, kurā iekļauti visu saistīto administrācijas līmeņu pārstāvji. Šī grupa atbild par visu nepieciešamo jautājumu noteikšanu un analīzi un tādas politikas izstrādāšanu, kas atspoguļo šos jautājumus.

Izstrādājot politiku, nepieciešams ļoti skaidri noteikt, kas būs politikas izklāsta "klienti". Visticamāk politikas izklāsts tiks izmantots komunikācijā ar dažādiem cilvēkiem, tajā skaitā:

- visu līmeņu pašvaldības personālu,
- vēlētām amatpersonām,
- pašvaldības piegādātājiem, apakšuzņēmējiem un klientiem,
- plašāku sabiedrību.

Lai nodrošinātu efektīvu komunikāciju ar šīm grupām, politikai jābūt īsai, bez sarežģītiem jēdzieniem un vispārīgai, taču tai jānodrošina mērķu, darba programmu un operatīvo mērķobjektu noteikšanas pamats. Būtībā vides politikai ir jāapraksta pašvaldības padomes redzējums un misija saistībā ar vides jautājumiem.

Citu gan valsts sektora, gan privātā sektora iestāžu vides politikas izklāstu izskatīšana palīdzēs izvairīties no "atkārtotas divriteņa izgudrošanas". Internetā iespējams atrast daudzu politikas izklāstu tekstus.

Politikas mērķis ir sniegt iesaistīto pušu stratēģiskās apspriedes kopsavilkumu. Pirmās grupas, kurām jāiepazīstas ar politikas izklāsta melnrakstu, ir pašvaldības mērs un to departamentu vai citu struktūrvienību vadītāji, kuras ir iesaistītas EMAS procesos. Apspriet politiku var sanāksmē vai ar uzņēmuma informācijas sistēmas palīdzību (piemēram, vadītāji grupas sanāksmes laikā vāc komentārus). Personāla sazināšanos var organizēt arī ar iekšējo informatīvo materiālu izplatīšanas vai e-pasta vēstuļu palīdzību.

¹¹ Teksts ir identisks ISO 14001 tekstam 4.2. attēlā

Tas, vai nepieciešamas konsultācijas ar vairākām ārējām ieinteresētajām pusēm, ir jāizlemj atkarībā no ārējo ieinteresēto pušu grupu, piemēram, vides grupu un iedzīvotāju vietējām darbībām. Iespējams apspriest vides politikas izklāsta melnrakstu vietējā Agenda 21 procesa ietvaros.

Lai vides politika kļūtu par juridiski saistošu dokumentu, tā ir jāapstiprina pašvaldības vadītājam un padomes deputātiem.

3.3.3 Politikas izplatīšana

Pēc apstiprināšanas politikas izklāsts ir jādara zināms personālam, pievienojot nepieciešamo informāciju, lai nodrošinātu, ka izklāsts tiek pilnībā izprasts un pieņemts. Bez tam politikas izklāsts ir jāizplata plašākas kopienas vides organizācijām un citām organizācijām (it īpaši piegādātājiem), un tam jābūt pieejamam plašai sabiedrībai. ESAS pieprasa izmantot abus izplatīšanas veidus, un EMAS verifikators ir tiesīgs pārbaudīt, vai tas ir izdarīts.

Soļu kopsavilkums

1. Pamatojoties uz vides pārskata analīzes un novērtējuma datiem, izstrādāt vides politikas projektu.
2. Konsultēties ar pašvaldības galvenajām amatpersonām un nepieciešamajos gadījumos rediģēt politikas melnrakstu.
3. Saņemt oficiālu pašvaldības augstākā līmeņa vadības apstiprinājumu.
4. Izplatiet politikas tekstu, lai informētu partnerus un panāktu to iesaistīšanos.

Galvenie punkti un norādījumi

- ✓ Politikas izklāsta tekstam jābūt īsam!
- ✓ Tomēr vides politikai ir jāatspoguļo galvenās pašvaldības vides problēmas un atbildība, kā arī EMAS prasības.
- ✓ Izlasiet citu EMAS programmas dalībnieku politikas izklāstus, lai gūtu ierosmi attiecībā uz apjomu, formātu un saturu.
- ✓ Politikas melnraksta apspriešanā iesaistīt administrāciju, padomi un varbūt pat sabiedrību.
- ✓ Ievērojiet realistisku nostāju un izvirziet sasniedzamus mērķus (politiskā atbalsta izpratnē)

Piemērs: Naujenes pagasta pašvaldības padomes vides politika

Naujenes pagasta pašvaldības padome ir vietējā administratīvā iestāde, kura ir tiesīga noteikt savas administratīvās teritorijas vides politiku.

Naujenes pašvaldības mērķis ir veicināt iedzīvotāju labklājību un nodrošināt ilgtspējīgu un līdzsvarotu pašvaldības attīstību. Ievērojot Latvijas Republikas vides normatīvos aktus un Eiropas Savienības integrācijas principus, veicināt diversificētu ekonomikas attīstību, nodrošināt veselīgu, labvēlīgu un drošu ekonomikas attīstības un visu pašvaldības iedzīvotāju dzīves vidi.

Lai sasniegtu šos mērķus, Naujenes pagasta padome ir izstrādājusi Naujenes pagasta teritoriālo plānojumu līdz 2015. gadam un uzsākusi tā īstenošanu.

Naujenes pagasta padome apņemas pastāvīgi samazināt pašvaldības darbības negatīvo ietekmi uz vidi savu finanšu un tehnisko resursu robežās:

1. Pieņemt lēmumus, kuru mērķis ir pašvaldības vides kvalitātes uzlabošana, novēršot vides piesārņošanu, tajā skaitā samazinot videi bīstamas emisijas gaisā, augsnē un ūdenī, novēršot bīstamu atkritumu iekļūšanu vidē, veicinot atkritumu šķirošanu, samazinot energoresursu, ūdens un materiālu patēriņu, paaugstinot apkures sistēmu efektivitāti;
2. Izstrādāt pašvaldības vides aizsardzības plānu, pamatojoties uz Latvijas Republikas normatīvo aktu prasībām, ar mērķi saskaņot pašvaldības vides aizsardzības un attīstības programmu ar iedzīvotāju interesēm;
3. Izglītēt un iesaistīt pašvaldības darbiniekus, iedzīvotājus, uzņēmējus un skolēnus vides pārvaldības procesos un vides problēmu risināšanā, tādējādi veicinot atbildīgāku attieksmi pret vidi;
4. Veicināt racionālu un ekonomisku dabas resursu izmantošanu, veicinot videi draudzīgu tehnoloģiju ieviešanu un izmantošanu pašvaldības institūcijās un uzņēmumos, kas atrodas pašvaldības teritorijā;
5. Lokālajā, reģionālajā un valsts līmenī sadarboties ar nevalstiskajām institūcijām un pētniecības institūcijām, lai kopīgi risinātu vides problēmas un piesaistītu vides problēmu risināšanai nepieciešamās investīcijas.

Mēs atzīstam, ka papildus politikas izklāstam ir nepieciešamas darbības un uzlabojumi. Lai palīdzētu ieviest vides politiku praksē un nodrošinātu pastāvīgu vides veikuma uzlabošanu, ir izstrādāta vides pārvaldības sistēma.

3.4 Vides programma

Lai labāk izprastu pārvaldības instrumentu "Vides programma", vispirms aplūkosim dažas EMAS Regulas 2. pantā norādītās definīcijas:

Vides mērķis ir vispārējs vides politikas mērķis, kuru sev noteikusi organizācija un kurš praktiski iespējamos gadījumos ir kvantitatīvi novērtējams.

Vides mērķobjekts ir konkretizēta no vides mērķiem izrietoša veikuma prasība, kas praktiski iespējamos gadījumos ir kvantitatīvi novērtējama un jāizpilda visai organizācijai vai kādai tās struktūrvienībai un ir jānosaka un jāizpilda, lai sasniegtu šos mērķus.

Vides programma ir vides mērķu un mērķobjektu izpildei paredzēto vai veicamo pasākumu (pienākumu un līdzekļu) un izpildes termiņu apraksts.

3.4.1 Mērķi un prasības

Iepriekš minētās definīcijas satur gandrīz visas svarīgākās prasības. Vides programmā jānorāda vides mērķi, mērķobjekti un pasākumi šo mērķobjektu sasniegšanai. Vides programmā jāapraksta, kādus pasākumus pašvaldība plāno, lai īstenotu šo politiku un nodrošinātu nepārtrauktu vides veikuma uzlabošanu. Šīs "rīcības" programmas mērķis ir īstenot politikā norādītās saistības un pārvaldīt nozīmīgos efektus, kas noteikti sākotnējā vides audita laikā.

3.4.2 Darba process

EMAS grupai, iespējams, kopā ar neatkarīgu konsultantu, ir jāizstrādā vides programmas projekts. Programmas pamats ir acīm redzamas problēmas vai problēmas, kas konstatētas sākotnējā vides audita laikā. Tai jābūt saistītai ar vispārējiem vides politikas mērķiem, un tajā jābūt norādītiem mērķobjektiem un pasākumiem.

Lemjot par mērķobjektiem, EMAS grupai ir jānodrošina, lai tie būtu konkrēti un saistīti ar darbībām. Tiem jāatbilst **SMART** kritērijiem:

Specific (konkrēts):	skaidrs, viennozīmīgs un viegli izprotams tiem, kuriem tas būs jāsaņem
Measurable (novērtējams):	jābūt mērķobjekta sasniegšanas novērtēšanas līdzekļiem (būtības un laika izpratnē)
Achievable (sasniegams):	jābūt saistītam ar reāli iespējamiem pasākumiem, un mērķobjekta sasniegšanai ir jānosaka pamatots termiņš
Relevant (saistīts):	saistīts ar to cilvēku darba jomu, kuriem būs jāsaņem šis mērķobjekts; šo cilvēku amatam jābūt tādā, lai viņi spētu paši vadīt savu darbu tā, lai sasniegtu mērķobjektus
Timed (ar noteiktu termiņu):	jānosaka mērķobjekta sasniegšanas termiņi; beztermiņa mērķobjekti neliek pielikt pūles, lai uzlabotu veikumu

Rīcības programmā paredzētajiem pasākumiem ir jābūt saistītiem ar mērķobjektiem. EMAS grupai vajadzētu atrast trīs veida darbību līdzsvarotu samēru:

Kontrole Ar vides aspektiem saistītās darbības, kas jau tiek pārvaldītas. Nepieciešams vienīgi tās kontrolēt, lai nodrošinātu nepārtrauktu atbilstību.

Uzlabošana darbība, kas nepieciešama, lai novērstu sākotnējā vides audita laikā noteiktos trūkumus, vai jomas, kurās nepieciešams uzlabot esošo pārvaldību.

Sīkāka analīze To jomu vai efektu analīze, kurus nav iespējams pilnībā novērtēt sākotnējā vides audita laikā.

Lai gan pašvaldību administrācijām atšķirībā no ražošanas uzņēmumu administrācijas savā ikdienas darbā ir mazāk iespēju nodarīt tiešu kaitējumu videi, administrācijas darbības ietekme uz uzņēmumu un privāto mājāsaimniecību vides veikumu var būt ļoti liela, tāpēc labai vides programmai jāparedz pasākumi abās jomās. Plānošanas departamenta programmā droši vien būs paredzēta tādas darbības, kā "izdrukāt tekstus uz abām lapas pusēm", kā arī "noteikt veidu, kā optimizēt dzīvojamo teritoriju plānus, lai nodrošinātu maksimālo Saules enerģijas izmantošanu".

Dažus projektus vai pasākumus iespējams īstenot **valsts un privātā sektora partnerības veidā**. Uzņēmuma un pašvaldības partnerība ir sistēmiska valsts un privātā sektora sadarbība, kas paredz risku, atbildības un ieņēmumu sadalījumu, paredzot neto materiālo labumu abiem partneriem.

Bez tam svarīga nozīme ir resursu prioritāšu secības ievērošanai programmas plānošanā. Ir svarīgi noteikt reāli iespējamu programmas apmēru. Pašvaldība nevar īstenot visus mērķus vienlaikus, tāpēc ir būtiski svarīgi noteikt pieejamos vides pārvaldības resursus gan cilvēkresursu, gan arī finanšu resursu izteiksmē. Tomēr nevajadzētu izslēgt no programmas pamatotos mērķus un pasākumus tikai tāpēc, ka pašvaldībai pašlaik trūkst to īstenošanai nepieciešamo resursu. EMAS pieļauj ilgstošu vides koncepcijas īstenošanu, t.i., ilgāku par trīs gadu validācijas periodu.

Klasteru pieejas piemērs

Bērzes, Līvberzes, Jaunbērzes un Glūdas pagastu pašvaldības EMAS4NewStates projekta ietvaros izveidoja klasteri. Kopīgi izstrādājot vides programmu, tās formulēja mērķobjektus un darbības, piemēram:

- ✓ izveidot kopīgu atkritumu šķirošanas iekārtu
- ✓ saglabāt cauri visu četru pašvaldību teritoriju tekošās upes kvalitāti
- ✓ plānot un īstenot kopīgu polderu sistēmu, lai aizsargātos pret ikgadējiem plūdiem
- ✓ kopā novērst zemes sadalīšanu un izpārdošanu tuvējo lielo pilsētu iedzīvotājiem apbūvei
- ✓ sadarboties ceļu plānošanā un uzturēšanā

3.4.3 Vides programmas formāta noteikšana

Vides programmas struktūru nosaka katra pašvaldība atsevišķi. Dažos gadījumos būtu vēlams izmantot esošo plānu vai programmu, piemēram, darījumdarbības plānu vai kvalitātes nodrošināšanas programmu formātu vai pieeju. Viena no iespējām ir izmantot 4. soļa darbgrāmatas 4.4. un 4.5. veidlapu.¹¹

3.4.4 Ieinteresēto pušu iesaistīšana

Programmu iespējams sastādīt relatīvi ātri, toties daudz vairāk laika varētu aizņemt visu iesaistīto pušu pārliecināšana uzņemties saistības attiecībā uz šo programmu. Nepieciešams izplatīt programmu dažādos pašvaldības administrācijas līmeņos. Ja rīcības programma paredz pasākumus, kurus iespējams īstenot ar uzņēmumu vai pilsoniskās sabiedrības atbalstu, nepieciešams uzaicināt šīs puses uz oficiālu apspriedi.

Galveno dalībnieku iesaistīšana vides programmas sastādīšanā

3.4.5 Vides programmas pārvaldības kontrole

Pēc programmas apstiprināšanas pašvaldības augstākajā vadības līmenī (mērs vai padomes deputāti) ir būtiski svarīgi nodrošināt, lai vides programmas īstenošanu ierosinātu un kontrolētu EMAS koordinators vai EMAS grupa. Pretējā gadījumā netiks īstenotas pat vislabāk izplānotās programmas. Galvenie pārvaldības kontroles apsvērumi ir šādi:

- Kādā veidā mēs zināsim, vai darbības ir pabeigtas?
- Kādā veidā mēs nodrošināsim, lai tiktu pabeigtas konkrētas darbības?
- Kādus pierādījumus izmantos, lai pierādītu, ka darbība ir pabeigta (piemēram, dienesta ziņojums, protokols, pārskats utt.)?
- Kurš ierosinās koriģējošas darbības, ja kāda darbība nav pabeigta?

Vides programmas īstenošanas pārvaldības kontroles procedūrai ir jābūt vides pārvaldības sistēmas sastāvdaļai (skat. 3.5. nodaļu), un to vajadzētu iekļaut esošajās struktūrās, ja vien tas ir iespējams. Vides programma nav statisks "vienreizējs pasākums". To vajadzētu uzskatīt par dinamisku un "strādājošu" rīcības plānu, jo tas tiek pārskatīts pēc vides audita (skat. 3.7. nodaļu) un pārvaldības apskata (skat. 3.8. nodaļu), tad, kad tiek pabeigta kāda darbība vai tiek uzsākti jauni projekti. Šādai kontrolei ir nepieciešama zināma saskaņota pārvaldības kontrole, taču tā nodrošinās nepārtrauktu vides veikuma uzlabošanu.

Soļu kopsavilkums

1. Sastādīt vides programmas projektu, pamatojoties uz sākotnējā vides audita analīzes un novērtējuma rezultātiem
2. Noteikt mērķus un mērķobjektus saistībā ar nozīmīgajiem aspektiem.
 - Radoši noteikt mērķobjektu sasniegšanas līdzekļus un pasākumus
 - Izlemt, kuri projekti ir visefektīvākie, un iekļaut tos programmā
 - Iesaistīt visas ieinteresētās puses un panākt to piedalīšanos programmā.
3. Saņemt oficiālu pašvaldības un administrācijas augstākā līmeņa vadības apstiprinājumu

Galvenie punkti un norādes

- ✓ Neaizmirstiet, ka vides programmai jābūt dinamiskam nepārtraukti izmantojamam dokumentam un vides pārvaldības sistēmā ir jāparedz vides programmas īstenošanas norises izsekošanas procedūra.
- ✓ Skaidri nošķiriet mērķus un mērķobjektus. Nosakiet SMART mērķobjektus. Visos iespējamajos gadījumos nosakiet novērtējamus (izmērāmus) mērķus. Piešķiriet nodaļām un cilvēkiem konkrētus uzdevumus.
- ✓ Pievienojiet mērķus/mērķobjektus/darbības attiecībā uz tiešajiem/iekšējiem un netiešajiem/ārējiem efektiem.
- ✓ Izstrādāt reāli izpildāmu darbību kopu. Lēmumu pieņemšanai izmantojiet palīgmateriālus, piemēram, SWOT analīzi, lēmumu pieņemšanas matricu (skat. EMAS4NewStates Palīgmateriāli).
- ✓ Iegūstiet, ka pašvaldība var brīvi izvēlēties vides mērķu skaitu. Lēmums varētu būt saistīts ar pieejamo budžetu un citiem resursiem.

¹¹ Skat. projekta tīmekļa vietni www.emas4newstates.lv (darbgrāmatas)

3.4.6 Piemērs: Naujenes pagasta padomes vides programma

Nozīmīgās ietekmes	Mērķobjekti	Darbības	Laika grafiks	Atbildīgā persona
Attīstības un plānošanas departaments				
Elektroenerģijas izmantošana	Racionāla elektroenerģijas izmantošana departamenta telpās. Samazināt elektroenerģijas patēriņu par 2%	Energoefektīvu spuldžu un iekārtu iegāde	01.2007 – 12.2009	Saimniecības vadītājs
Telpu apgaismošana		Informēt darbiniekus un izvirzīt personu, kas būs atbildīga par apgaismojuma un iekārtu izslēgšanu	01.2006 – 12.2009	Vides speciālists
Biroja aprīkojums	Videi draudzīga biroja aprīkojuma iegāde un izmantošana	Energoefektīvu datoru iegāde	01.2006 – 12.2009	Datorinženieris
		Krāsu izdrukai izmantot atkārtoti uzpildāmas kasetnes	01.2007 – 12.2009	Datorinženieris
Papīra lietošana	Par 10% samazināt papīra patēriņu departamentā	Iepirkt departamenta vajadzībām utilizācijas papīru – 20% no kopējā vajadzīgā apjoma	01.2008 – 12.2009	Saimniecības vadītājs
		Nošķirt papīru no pārējiem atkritumiem un nosūtīt otrreizējai pārstrādei	04.2006 – 12.2009	Vides speciālists
		Sastādīt instrukciju par efektīvu papīra izmantošanu	Līdz 04. 2007	Vides speciālists
		Sākt reģistrēt papīra patēriņu departamentā	06.2006 – 12.2009	Departamenta vadītājs
		Iegādāties divpusējas izdrukas printeri	Līdz 12. 2008	Departamenta vadītājs
Projekta vadība un koordinācija	Lai piesaistītu investīcijas plaša mēroga projektiem ar pozitīvu ietekmi uz vidi	Apmeklēt seminārus, kas palīdz pilnveidot projektu sastādīšanas prasmes	01.2007 – 12. 2009	Personāldaļas vadītājs
Izstrādāt vides pārskatu teritoriālās attīstības plānam līdz 2015. gadam	Izstrādāt vides pārskatu teritoriālās attīstības plānam līdz 2015. gadam	Pārskata izstrādāšana	Līdz 09.2007	Departamenta vadītājs
		Pamatojoties uz vides pārskatu, izstrādāt vides rīcības plānu	Līdz 09.2007	Vides speciālists

Nozīmīgās ietekmes	Mērķobjekti	Darbības	Laika grafiks	Atbildīgā persona
--------------------	-------------	----------	---------------	-------------------

Nekustamā īpašuma apsaimniekošanas departaments

Elektroenerģijas izmantošana Telpu apgaismošana	Racionāla elektroenerģijas izmantošana departamenta telpās	Energoefektīvu spuldžu iegāde	01.2007 – 12.2009	Saimniecības vadītājs
		Izplatīt energoresursu taupīšanas atgādnēs (mutiski, pielīmējamās atgādnēs)	01.2007 – 12.2009	Saimniecības vadītājs
Transportlīdzekļu izmantošana	Efektīvāk izmantot pašvaldības transportlīdzekļus, par 1% samazināt degvielas patēriņu	Nomainīt vecos transportlīdzekļus ar jauniem – ekonomiskāka degvielas patēriņa transportlīdzekļiem	01.2007 – 12.2010	Departamenta vadītājs
		Ieviest transporta izmantošanas reģistrācijas žurnālu	01.2006 – 12.2009	Departamenta vadītājs
		Izstrādāt vienotos transporta maršrutus	01.2006 – 12.2009	Departamenta vadītājs
Novērst nesankcionētu izgāztuvju rašanos	Samazināt nesankcionētu izgāztuvju rašanos.	Turēt kārtībā atpūtas teritorijas vēsturiskajās vietās un ciemos	01.2006 – 12.2009	Departamenta vadītājs
		Veicināt līgumu noslēgšanu par atkritumu apsaimniekošanu uzņēmumos un privātajā sektorā	01.2007 – 12.2009	Vides speciālists
Pašvaldības teritoriju apsaimniekošana un uzlabošana	Veikt teritorijas apsaimniekošanas un uzlabošanas darbus videi draudzīgā veidā	Pakāpeniski bērnu rotaļu laukumos nomainīt mazās metāla arhitektūras formas pret koka un plastmasas formām	01.2007 – 2012	Departamenta vadītājs
		Teritorijas uzlabošanai izmantot videi draudzīgus materiālus	01.2007 – 12.2009	Departamenta vadītājs
		Apstādījumu kopšanā aizstāt mākslīgo mēslojumu ar organisko mēslojumu	01.2007 – 12.2009	Saimniecības vadītājs
		Nomainīt vecos zāles plāvējus	01.2007 – 12.2009	Departamenta vadītājs

3.5 Vides pārvaldības sistēma

Saskaņā ar EMAS Regulas 2. pantu vides pārvaldības sistēma (VPS) "ir vispārējās pārvaldības sistēmas sastāvdaļa, kurā ietilpst organizatoriskā struktūra, plānošanas darbības, pienākumi, prakse, procedūras, procesi un resursi, kas nepieciešami, lai izstrādātu, īstenotu, pārbaudītu un uzturētu vides politiku." Tas skan sarežģīti, vienkāršāk sakot: organizācija skaidri apraksta pārvaldības pasākumus, ar kuru palīdzību tā nodrošina, ka vides aspekti tiek ņemti vērā. Daudzos gadījumos liela daļa no šādas vides pārvaldības sistēmas jau pastāv un VPS var atsaukties uz esošām struktūrām, procedūrām utt. Ja vides pārvaldības sistēmā trūkst noteiktu elementu, it īpaši tajās jomās, kurās vides ziņojumā ir norādīti nozīmīgi aspekti, EMAS ieviešanas procesā šie trūkumi ir jānovērš.

3.5.1 Mērķi un prasības

Lai nodrošinātu, ka organizācijas vides pārvaldības sistēma ir izprotama visām ieinteresētajām pusēm un darbojas efektīvi, organizācijai vajadzētu izstrādāt un kārtot adekvātu dokumentāciju. Tās mērķis ir sniegt nepieciešamo informāciju attiecīgi darbiniekiem vai citām ieinteresētajām pusēm. Saskaņā ar EMAS Regulas I-A.4.4. pielikumu vides pārvaldības sistēmas dokumentācijā jāiekļauj:

- “(a) vides politika, mērķi un mērķobjekti;
- (b) vides pārvaldības sistēmas darbības jomas apraksts;
- (c) galveno vides pārvaldības sistēmas elementu un to mijiedarbības apraksts, kā arī atsauces uz saistītajiem dokumentiem;
- (d) dokumenti, ieskaitot reģistrus, kurus pieprasa EMAS, un
- (e) dokumenti, ieskaitot reģistrus, kurus organizācija uzskata par nepieciešamiem, lai nodrošinātu efektīvu to procesu plānošanu, izpildi un kontroli, kas ir saistīti ar nozīmīgiem vides aspektiem.”

Praksē šos dokumentus vai atsauces uz tiem iekļauj tā saucamajā **Vides rokasgrāmatā**. Vides pārvaldības sistēmas saturs (minimālā nepieciešamā) (VPS) un Vides rokasgrāmatas apskatu var izprast, aplūkojot EMAS Regulu I pielikuma uzbūvi.

Pareizi dokumentētas vides pārvaldības sistēmas (VPS) priekšrocības:

- Laba vides prakse tiek iekļauta organizācijas kultūrā un vairs netiek uzskatīta par otršķirīgas nozīmes faktoru.
- VPS īstenošanas process tiek uzskatīts par visa personāla, nevis tikai par vides aizsardzības personāla pienākumu.
- Vides politika un programma tiek īstenota un regulāri atjaunināta.
- Laba prakse tiek saglabāta arī tad, ja daži darbinieki aiziet no darba.
- Jaunas darbības tiek aplūkotas vides pārskatā, un tad, ja tās ir videi nozīmīgas, tās tiek iekļautas VPS.
- Uzņēmuma vides darba grupām un komisijām tiek piešķirta skaidri noteikta loma, un tas motivē personālu un domes locekļus piedalīties to darbā.
- Pašvaldība spēj pierādīt, ka tā ievēro normatīvos noteikumus.

Vides pārvaldības sistēmas kopumā un EMAS vides pārvaldības sistēma konkrēti nav tik sarežģītas, kā sākumā šķiet. Ir nepieciešama tikai pārdomāti sastādīta rokasgrāmata un izpratne par to, kādā veidā vispārīgie un tehniskie EMAS Regulas formulējumi ir īstenojami ikdienas praksē.

VPS vajadzētu integrēt kopīgajā pārvaldībā. Nav jēgas mēģināt ievietot kādas pašvaldības administrāciju EMAS vides pārvaldības sistēmas prasību konfigurācijā. Mūsdienīga pieeja pārvaldības sistēmas īstenošanai paredz vispirms pārbaudīt uzņēmuma procesus un pēc tam izveidot pārvaldības sistēmu, iekļaujot tajā esošās struktūras un procesus. Instrumentus vajadzētu saskaņot un integrēt atbilstoši VPS mērķiem. Tādā veidā būs ievērojami vieglāk nodrošināt, lai sistēmu pieņem visu līmeņu pašvaldības personāls un lēmējpersonas.

3.5.2 Darba process un dokumentācija

Tā kā dokumentācija ir VPS alfa un omega, vispirms nepieciešams lēmums par to, kā izstrādāt un kārtot vides rokasgrāmatu un visus saistītos dokumentus. Vides pārvaldības sistēmas dokumentus var kārtot jebkurā datu nesējā (papīrs, elektroniskais datu nesējs, fotoattēli, plakāti), kas ir praktisks, viegli izlasāms, viegli izprotams un pieejams tiem, kuriem šī informācija ir nepieciešama. Dažas priekšrocības ir dokumentu kārtošanai elektroniskā formātā, piemēram, tos iespējams vienkārši atjaunināt, iespējams kontrolēt piekļuvi, kā arī nodrošināt, ka visi lietotāji izmanto spēkā esošās dokumentu versijas.

Parasti vides pārvaldības sistēma tiek dokumentēta rokasgrāmatā, kas atspoguļo visas attiecīgās EMAS Noteikumu prasības, piemēram:

- Organizācijas apskats
- Organizācijas profils un pakalpojumu un produktu joma
- Lomas un atbildība: pārvaldības hierarhija, kādā veidā vides pārvaldības pienākumi iekļaujas organizatoriskajā struktūrā
- Procedūras un instrukcijas visos jautājumos saskaņā ar EMAS prasībām.

EMAS Regulas I pielikums, Annex I

I-A. Vides pārvaldības sistēmas prasības (struktūra)

I-A.1. Vispārīgās prasības

I-A.2. Vides politika

I-A.3. Plānošana

- I-A.3.1. Vides aspekti
- I-A.3.2. Juridiskās un citas prasības
- I-A.3.3. Mērķi, mērķobjekti un programma(s)

I-A.4. Ieviešana un darbība

- I-A.4.1. Resursi, lomas, atbildība un pilnvarojums
- I-A.4.2. Kompetence, apmācība un informētība
- I-A.4.3. Komunikācija
- I-A.4.4. Dokumentācija
- I-A.4.5. Dokumentu kontrole
- I-A.4.6. Operatīvā kontrole
- I-A.4.7. Gatavība ārkārtas situācijām un reaģētspēja

I-A.5. Pārbaudīšana

- I-A.5.1. Pārraudzība un novērtēšana
- I-A.5.2. Atbilstības novērtēšana
- I-A.5.3. Neatbilstība, korigējošā darbība un preventīvā darbība
- I-A.5.3. Ierakstu kontrole
- I-A.5.4. Iekšējais audits

I-A.6. Pārvaldības apskats

Tā kā visām pašvaldībām, kuras ievieš EMAS, ir jārisina vieni un tie paši jautājumi, neapšaubāmi dažādu pašvaldību EMAS rokasgrāmatām būs daudz kopīga. Sakarā ar to projekta EMAS4NewStates ietvaros tika izstrādāts EMAS Rokasgrāmatas paraugs, kas izmantojams kā veidne visām pašvaldībām, kas piedalās projektā¹².

2., 3., 6. un 7. nodaļā tiek aprskatītas struktūras un procedūras, kas cieši saistītas ar EMAS regulaem, bet 4. un 5. nodaļā tiek aprakstīts organizācijas "reālais darbs". 4. nodaļā galvenā uzmanība pievērsta iekšējiem aspektiem, t.i., tam, kā administrācija organizē biroju un darba telpas videi draudzīgā veidā. 5. nodaļā aprakstītas parastās pašvaldības darbības, kas atstāj ārēju un/vai netiešu ietekmi. Visām EMAS ieviešanai atlasītajām administratīvajām struktūrvienībām 4. nodaļas ieraksti droši vien būs ļoti līdzīgi, toties 5. nodaļas saturs būs atkarīgs no atlasītās struktūrvienības un uzdevumiem, kas tiek uzskatīti par videi nozīmīgiem.

3.5.3 Galveno vides procesu procedūras

Lai efektīvi pārvaldītu galvenos vides procesus (t.i., tos, kas saistīti ar noteiktajiem nozīmīgajiem vides aspektiem), organizācijai vajadzētu ieviest procedūras, kas pietiekami sīki apraksta katra procesa izpildes veidu. Šīs procedūras tiek aprakstītas Vides rokasgrāmatā vai dokumentā, kas atrodas noteiktā vietā, un rokasgrāmatā tiek sniegtas atsauces uz šo dokumentu. Parasti EMAS pārvaldības sistēmās tiek iekļauti tālāk norādītie procesi un atbilstošās procedūras:

- vides aspektu un ietekmes uz vidi datu vākšana, noteikšana un novērtēšana (t.i., apraksts, kā turpināt sākotnējā vides audita laikā uzsākto darbu)
- normatīvo un citu prasību noteikšana un ievērošana (t.i., kā nodrošināt atbilstību normatīvajiem aktiem, skat. 3.2.6. nodaļu)
- mērķu un mērķobjektu izstrādāšana un sasniegšana un vides pārvaldības programmas vadība (t.i., kā izstrādāt un kontrolēt vides programmu, skat.: 3.4. nodaļu)
- bīstamo vielu apstrādāšana un/vai atkritumu iznīcināšana
- operatīvā kontrole un uzturēšana
- iekšējā un ārējā komunikācija
- apmācības vides jautājumos
- VPS sistēmu dokumentēšana, ierakstu kārtošana un kontrole
- audītēšana, pārbaude un pastāvīga uzlabošana (t.i., kādā veidā veikt iekšējo auditu un iesaistīt tajā augstākā līmeņa vadību, skat. 3.6. un 3.7. nodaļu).

Vairums šo procesu un procedūru ir saistīts ar EMAS sistēmisko pieeju, un organizācijai tās ir jāievieš no jauna. Tomēr pastāv pārbaudīti šo procesu vadības veidi, tāpēc pašvaldība var izmantot esošos piemērus un pielāgot tos savām vajadzībām. EMAS4NewStates rokasgrāmatas paraugā ievietotas šo procedūru veidnes.

Droši vien, ka daudzu citu darbību procedūras jau ir noteiktas, piemēram, droši vien pastāv rakstiski noformētas atkritumu apsaimniekošanas vai bīstamo ķīmikāliju izmantošanas procedūras. Attiecībā uz daudzām citām darbībām, kas ir atzītas par videi nozīmīgām, piemēram, kā rīkoties ar izstrādātiem naftas produktiem un transportlīdzekļu akumulatoriem vai kā reaģēt uz plānošanas pieteikumu, ja pieteicējs vēlas apgūt piesārņotu zemesgabalu, parasti pastāv noteikts rīcības veids, taču procedūra droši vien nav oficiāli noformēta un visiem pieejama. Šādos gadījumos EMAS ieviešanas procesa gaitā ir jāpastāda un jāuzglabā oficiāla procedūra.

EMAS4NewStates Rokasgrāmatas uzbūve

1. **Ievads**
2. **Organizācija**
3. **Vides politika, mērķi, mērķobjekti un programmas**
4. **Iekšējais vides darbs**
 - 4.1. Iekšējā atkritumu apsaimniekošana
 - 4.2. Tehniskās un strukturālās iekārtas
 - 4.3. Iepirkums
 - 4.4. Resursu pārvaldība
 - 4.5. Transports
 - 4.6. Veselības aizsardzība un darba drošība
 - 4.7. Rīcība ārkārtas gadījumos un apdraudējumu novēršana
5. **Darbs pašvaldības struktūrā**
 - 5.1. Daba un dabas ainavas
 - 5.2. Attīstība, plānošana un būvniecība
 - 5.3. Transports un mobilitāte
 - 5.4. Nekustamā īpašuma administrēšana un ekspluatācija
 - 5.5. Energoapgāde un energoresursu izmantošana
 - 5.6. Ūdenssaimniecība
 - 5.7. Augsnes aizsardzība un pamestas ražotnes
 - 5.8. Publiskā atkritumu apsaimniekošana
 - 5.9. Darījumdarbības attīstība
6. **Komunikācija, dokumentācija un apmācība**
 - 6.1. Iekšējā komunikācija
 - 6.2. Ārējā komunikācija, vides ziņojums
 - 6.3. Kompetence, apmācība un informētība
 - 6.4. Dokumentu kontrole
 - 6.5. Juridiskā reģistra kārtošana
7. **Pārbaudes un pārraudzības sistēma**
 - 7.1. Tiešie un netiešie vides aspekti
 - 7.2. Iekšējais audits
 - 7.3. Pārvaldības apskats
 - 7.4. Neatkarīga verifikatora veikta validācija

¹² EMAS Rokasgrāmatā ir daļa no EMAS4NewStates palīgmateriāliem, kurus var saņemt projekta vietnē www.emas4newstates.lv un INEM (International Network for Environmental Management) (Vides pārvaldības starptautiskais tīkls) tīmekļa vietnē www.inem.org (sekcija "riki").

3.5.4 Vides pārvaldības sistēmu instrumenti

Vides pārvaldības sistēma nav tikai dažas rokasgrāmatas nodaļas. Rokasgrāmatā tiek sniegts apskats un norādes uz visa veida instrumentiem, kurus visa pašvaldības administrācija izmanto vides darba organizēšanai.

Tā, piemēram, pienākumu un uzdevumu aprakstīšanas instrumenti ir:

- organizācijas operāciju secības shēma
- vienkārši visu departamentu un personu/amatu uzdevumu saraksti
- darba pienākumu apraksti
- matrica, kurā norādīti dažādu personu/amatu uzdevumi un pienākumi.

Uzdevumu un atbildības matricas piemērs

Nr.	Uzdevums	Atbildīgais	Sadarbībā ar	Informēt	Lēmumu pieņem
(1)	Atkritumu apsaimniekotāja (-u) (vienu vai vairāku) atlase	Izpilddirektors	Vides speciālists	Vietējās administrācijas darbiniekus	Padomes priekšsēdētājs
(2)	Pašvaldības atkritumu šķirošanas, savākšanas un transporta organizācija un izpilde	Atkritumu apsaimniekotājs	Vides speciālists	Vietējās administrācijas darbiniekus	Izpilddirektors
(3)	Atkritumu konteineru piepildīšanas un izvešanas grafika kontrole	Vides speciālists	Atkritumu apsaimniekotājs		
(4)	Apiešanās ar bīstamajiem atkritumiem (deklarācijas, līgumi ar licencētiem atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem)	Atkritumu apsaimniekotājs	Vides speciālists	Vietējās administrācijas darbiniekus	Izpilddirektors

Kā jau iepriekš minēts, daudzi procesi jau ir iekļauti esošās procedūrās vai darba instrukcijās. Atļauts izmantot šos esošos noteikumus, un EMAS rokasgrāmatā var sniegt uz tiem atsauci, neievietojot to tekstu.

Neatkarīgajam pārvaldības sistēmas verifikatoram nepieciešami pierādījumi, ka pārvaldības sistēma ir ieviesta un funkcionē atbilstoši prasībām. Tāpēc ierakstiem jāatbilst pārvaldības sistēmas prasībām. Visos iespējamajos gadījumos vajadzētu izmantot esošos dokumentācijas instrumentus:

- gada ūdens, dabasgāzes un elektroenerģijas patēriņa reģistri, kurus kārtro grāmatvedība
- mašīnu žurnāli, piemēram, katlumājās vai notekūdeņu attīrīšanas iekārtās
- mapes ar personāla apmācīšanas un rīkošanas tiesību apliecībām personāldaļā.

Vajadzētu integrēt esošos plānošanas instrumentus, piemēram:

- vienkāršas tabulas, lai plānotu iekārtu un aprīkojuma inspekcijas un kontroli;
- visa personāla gada mācību plāni.

Bez tam iespējams izmantot esošās komunikācijas struktūras, piemēram, ikdienas sanāksmes vai paziņojumu dēļus.

Vides rokasgrāmatā ir jāsniedz tikai atsauce uz minētajiem dokumentiem un jānorāda atbildīgās nodaļas nosaukums vai tās personas vārds un uzvārds, kurai ir jānodrošina, ka šie palīgmateriāli tiek izmantoti un pielāgoti vajadzīgajā veidā. Tomēr, sniedzot atsauces uz minētajiem dokumentiem rokasgrāmatā, EMAS koordinators vajadzētu pārliecināties, vai tie nodrošina pietiekamu vides veikuma atspoguļojumu. Pretējā gadījumā sistēmas verifikators neuzskatīs minētos dokumentus par funkcionējošas vides pārvaldības sistēmas sastāvdaļu.

Soļu kopsavilkums

1. Uzdot EMAS koordinators noformēt, sastādīt, izplatīt utt. Vides pārvaldības rokasgrāmatas nodaļas un procedūras.
2. Pieņemt lēmumu attiecībā uz Vides pārvaldības rokasgrāmatas formātu un dokumentu uzglabāšanu
3. Atlasīt jautājumus, kurus nepieciešams pārvaldīt ar vides pārvaldības sistēmas palīdzību, un saskaņā ar šiem jautājumiem definēt Vides pārvaldības rokasgrāmatas saturu.
4. Izveidot nelielas darba grupas, kas strādā ar katru vides pārvaldības sistēmas elementu, iekļaujot šajās grupās tos cilvēkus, kuru pienākums būs īstenot noteikumus.
5. Pieņemt lēmumu attiecībā uz to, vai izmantot esošos, vai arī izstrādāt jaunus jaunus noteikumus vai procedūras, lai pārvaldītu uzdevumus, kas saistīti ar nozīmīgiem aspektiem. Izvēlēties praktiskus katru vides pārvaldības sistēmas elementa palīgmateriālus.
6. Piešķirt administrācijā strādājošajiem speciālistiem uzdevumus sastādīt nodaļas un procedūras. EMAS koordinators un, ja iespējams, ārējais konsultants palīdz šiem darbiniekiem sastādīt Vides pārvaldības rokasgrāmatas nodaļas tā, lai tās pieņemtu neatkarīgs verifikators.
7. Augstākā līmeņa administrācijas vadība apstiprina visu rokasgrāmatu un visus papilddokumentus.
8. Vides pārvaldības rokasgrāmatai jābūt pieejamai visiem darbiniekiem, un jums jānodrošina, lai vadība un darbinieki izprastu un ievērotu jauno vides pārvaldības sistēmu.

Galvenie punkti un norādes

- ✓ Esiet lakoniski!
- ✓ Izmantojiet EMAS4NewStates rokasgrāmatas paraugu!
- ✓ Visos iespējamajos gadījumos vienkārši pierakstiet to, ko jūs jau darāt, taču apsveriet, vai tas tiek darīts videi draudzīgā veidā!
- ✓ Lai gūtu panākumus, nepieciešams integrēt vides aizsardzības pienākumus vispārējā pašvaldības pārvaldības sistēmā un visu līmeņu personāla pienākumos, sākot ar mēru un beidzot ar sētniekiem.
- ✓ Visos iespējamajos gadījumos iekļaujiet esošos instrumentus savās vides pārvaldības procedūrās. Daudzi administratīvie instrumenti varētu būt iekļauti esošajās darbības jomās (t.i., telpiskās plānošanas metodes).
- ✓ Iesaistiet personālu to sistēmas elementu projektēšanā, kurus šim personālam vajadzēs īstenot.
- ✓ Ja esošās sistēmas darbība jūs neapmierina, jūs jebkurā laikā varat to nomainīt.

3.6 Iekšējais audits

Audits nodrošina, ka organizācijas darbības tiek veiktas saskaņā ar noteiktajām procedūrām. Audits var palīdzēt atklāt šo procedūru problēmas vai to uzlabošanas iespējas. EMAS paredz divu līmeņu auditus:

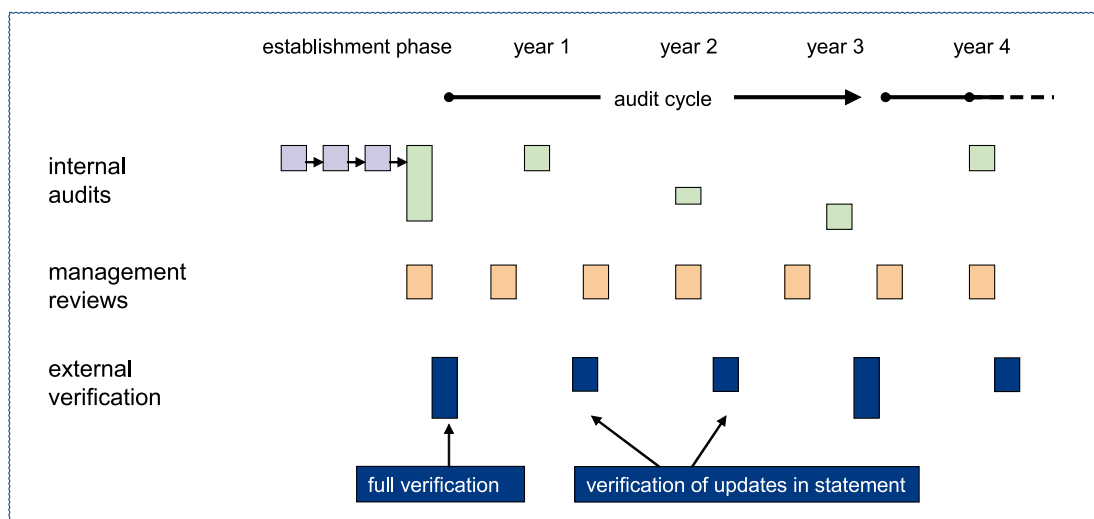
- iekšējie auditi un pārvaldības apskati (skat. 3.7. nodaļu), tos veic pati organizācija. Tie ir vides pārvaldības sistēmas sastāvdaļa. Tie jāveic oficiālā kārtībā, kas jāapraksta Vides rokasgrāmatā;
- ārējie auditi, tos veic neatkarīgs sertificēts vides verifikators (skat. 3.8. nodaļu).

x.x. attēlā parādīts auditu grafiks. Ārējais audits jāveic ik pēc 3 gadiem, bet iekšējie auditi un pārvaldības apskati – ik gadus, tomēr iekšējam auditam nav jāaptver visas organizācijas jomas. Auditējamās jautājumus var sadalīt pa vairākiem gadiem. Projekta EMAS4NewsStates ietvaros tika pieņemts lēmums veikt

- papildus auditu īstenošanas posmā

(skat. 24. lpp.). Pierādījās, ka šāda pieeja ir ļoti vērtīga, jo neatkarīgs EMAS speciālists (šajā gadījumā Vācijas B.A.U.M. pārstāvis) var palīdzēt izstrādāt sistēmu parocīgā un efektīvā veidā, novēršot iespēju, ka cilvēki iegulda maksimāli daudz pūļu un tomēr sakarā ar neatkarīgo verifikatoru ierašanos nonāk nepatīkamā situācijā.

EMAS auditu un pārbaūžu laika shēma

Attēls: izveidošanas posms 1. gads, 2. gads, 3. gads, 4. gads

Audita cikls

Iekšējie auditi

Pārvaldības apskats

Neatkarīga verifikācija

Pilna verifikācija

Ziņojuma atjauninājumu verifikācija

3.6.1 Mērķi un prasības

Viss EMAS Regulas II pielikums ir veltīts vides audita jautājumiem. Tajā teikts: "Mērķos tiek iekļauta esošās pārvaldības sistēmas novērtēšana noteikšana, vai sistēma atbilst organizācijas politikai un programmai, kurā jāiekļauj atbilstība attiecīgajām vides normatīvajām prasībām."

Iekšējā vides audita mērķis nav, piemēram, sastādīt vides programmas pārraudzības pārskatus vai ziņojumus par to, kādas tendences vērojamas pašvaldības ietekmē uz vidi. Šāda pārraudzības ir jāiekļauj vides pārvaldības sistēmā, norādot, kāda informācija tiks vākta, kas vāks šo informāciju, kad un kur jāsastāda un jāiesniedz pārskats par rezultātiem un jānovērtē šie rezultāti. Iekšējā audita mērķis ir pārbaudīt, vai šādi reģistri tiek kārtoti, vai tajos uzrādītie statistikas dati ir precīzi, kā arī to, vai pastāv izpildāma reaģēšanas procedūra. Ar to iekšējais vides audits atšķiras no sākotnējā vides audita. Tā laikā galvenā uzmanība tiek pievērsta vides pārvaldības sistēmas funkcionēšanas pārbaudei, nevis vides veikuma pārbaudei.

Kaut gan tas nav iekšējā audita mērķis, vairums organizāciju izmanto šī audita sniegto iespēju pārbaudīt arī organizācijas vides stāvokli un vides veikumu. To varētu nosaukt par vides auditu un veikt to līdzīgi sākotnējam vides auditam (skat. 3.2. nodaļu), taču ir svarīgi saprast, ka oficiālajā aspektā šie auditi ir atšķirīgi un to ziņojumi ir jāsastāda atsevišķi.

3.6.2 Darba process

Audita programma

Parasti iekšējais vides audits sākas ar audita programmas sastādīšanu. Audita programmā ietilpst

- audita mērķi, piemēram, novērtēt esošās pārvaldības sistēmas atbilstību vides normatīvajām prasībām,
- konkrētā audita kopējais apjoms, piemēram, konkrētas auditējamās jomas un darbības; izmantojamie vides kritēriji un auditējamais laika posms,
- plāns, kurā paredzētas intervijas ar atbildīgajiem vadītājiem un personālu, dokumentācijas un reģistru izskatīšana un darba apstākļu un aprikojuma inspicēšana.

Audita programma ir jāizziņo savlaicīgi un visiem darbiniekiem, it īpaši iesaistītajām personām.

Audita grupa

Lai nodrošinātu objektīvu attieksmi, iekšējo auditu veic tikai personas, kas nav saistītas ar auditējamajām darbībām. Iekšējo auditu var veikt pašas organizācijas darbinieki vai ārējie auditori (citu organizāciju darbinieki, pašas organizācijas citu nodaļu darbinieki vai konsultanti). Jebkurā gadījumā auditoram jābūt kompetentam un viņa attieksmei – neieinteresētai un objektīvai. Viena no klasteru pieejas priekšrocībām ir iespēja izveidot audita grupu no citu klastera pašvaldību darbiniekiem, kuri pārzina auditējamās organizācijas darbu, taču nav no tās atkarīgi.

Pēc pirmā (un nākamā) auditu grupas vadītāja un citu dalībnieku atlases vajadzētu veikt apmācības, lai nodrošinātu nepieciešamo kompetenci.

Sagatavojot iekšējo vides auditu, audita grupai

- jāastāda kontrolsaraksti,
- jānosaka audita atsaucē kritēriji (piemēram, piemērojamās procedūras, standarti, likumi un regula, pārvaldības sistēmas prasības, līgumsaistības) un
- jāiepazīstas ar auditējamās struktūrvienības darbību un situāciju.

Audita darbības

Audita darbības ir pārrunas ar personālu, ekspluatācijas apstākļu un iekārtu apsekošana un reģistru, rakstiski noformētu procedūru un citas saistītās dokumentācijas izskatīšana. Cita starpā vajadzētu uz vietas pārbaudīt atbilstību vides pārvaldības sistēmas prasībām, lai noteiktu visas pārvaldības sistēmas efektivitāti.

Iekšējā vides audita laikā parasti tiek izskatīti šādi jautājumi:

- Vai pašvaldības vides politika atbilst EMAS Regulu prasībām?
- Vai vides programma un pārvaldības sistēma atbilst saistībām, kas norādītas vides politikā?
- Vai vides programma un pārvaldības sistēma paredz nozīmīgo vides efektu pārvaldību?
- Vai statistikas dati vai rezultāti ir precīzi un pamatojas uz pārbaudāmiem ierakstiem, t.i., vai precizitāti iespējams pārbaudīt?
- Vai tiek ievērota pārvaldības sistēma?
- Vai pašvaldība vai struktūrvienība ievēro visus attiecīgos vides normatīvos aktus un noteikumus?

Audita ziņojums

Audita grupai vai tās vadītājam jādokumentē audita rezultāti rakstiska audita ziņojuma veidā. Galvenie šī ziņojuma mērķi:

- dokumentēt audita apjomu;
- sniegt vadībai informāciju par organizācijas atbilstību vides politikai un vides progresu;
- sniegt vadībai informāciju par to pasākumu efektivitāti un uzticamību, kuru mērķis ir pārbaudīt organizācijas ietekmi uz vidi;
- nepieciešamajos gadījumos norādīt uz nepieciešamību veikt koriģējošus pasākumus.

Audita grupas vadītājs iesniedz audita ziņojumus augstākā līmeņa vadībai, EMAS koordinatoram un visām atbildīgajām personām, kuras tikušas aptaujātas audita laikā.

Audita papildus pasākumi

Audita procesa beigās jā sastāda nepieciešamo korigējošo darbību plāns.

Soļu kopsavilkums

1. Ar EMAS koordinators vai augstākā līmeņa vadības lēmumu atlasīt audita grupas vadītāju un audita grupas dalībniekus. Klasteru pieejas gadījumā lūgt citu kastera dalībnieku EMAS koordinators pievienoties grupai.
2. Apmācīt audita grupu, sastādīt kontrolsarakstus un izziņot auditu.
3. Nodrošināt reāla audita situāciju saskaņā ar EMAS prasībām, organizēt intervijas, kompetenti un neatkarīgi auditori dokumentē pārbaudes un vietu apskates.
4. Dokumentēt audita rezultātus rakstiska ziņojuma veidā un ierosināt korigējošas darbības, kas jāapspiež ar ieinteresētajām personām un atbildīgajiem vadības pārstāvjiem.

Galvenie punkti un norādes

- ✓ Intervijas vajadzētu noturēt intervējamās personas parastajā darba laikā un, ja tas ir iespējams, parastajā darba vietā.
- ✓ Izmantot efektīvas intervēšanas metodes:
 - Izmantot īsus un precīzus jautājumus!
 - Izvairīties no liekiem jautājumiem (jautājumiem, kas nesatur nekādu papildus informāciju)!
 - Izvairīties no "slēgtajiem" jautājumiem, t.i., no jautājumiem, uz kuriem var atbildēt ar "jā" vai "nē"!
 - Izvairīties no apakšjautājumiem un ķēdes veida jautājumiem!
 - Izvairīties no uzvedinošiem jautājumiem!
- ✓ Iekšējo vides auditu vajadzētu uzskatīt par uzlabojumu ieviešanas iespēju un pēdējo iespēju atklāt problēmas, pirms tās konstatēs neatkarīgais vides verifikators!

3.7 Valdības pārskats

Valdības pārskats iesaista augstākā līmeņa vadību vides pārvaldības sistēmas noteikšanā un kontrolē. Tas rada iesaistīšanās efektu un piešķir VPS "amata varu". Saskaņā ar parasto auditu grafiku valdības pārskats tiek veikts kopā ar iekšējo auditu (skat. 3.6. nodaļu).

Valdības pārskats noslēdz ciklu "plāno – dari – pārbaudi – rīkojies" (skat. 1.3. nodaļu), kas ir vides pārvaldības sistēmas pamats. Pareizi veikts valdības pārskats nodrošina vides pārvaldības sistēmas atbilstību prasībām un ilgtspēju, kas savukārt nodrošina pašvaldībai daudzas citas priekšrocības.

3.7.1 Mērķi un prasības

Valdības pārskats ir sīki aplūkots EMAS Regulu I-A.6. pielikumā: "augstākā līmeņa vadībai plānā paredzētos termiņos jāpārbauda organizācijas vides pārvaldības sistēma, jānodrošina tās nepārtraukta piemērotība, pietiekamība un efektivitāte. Pārskatos jānovērtē uzlabošanas iespējas un vides pārvaldības sistēmas izmaiņu nepieciešamība, ieskaitot vides politikas un vides mērķu un mērķobjektu izmaiņas. ... Valdības pārskatā jāiekļauj visi lēmumi un darbības, kas saistītas ar iespējamām vides politikas un vides mērķu un mērķobjektu un citu vides pārvaldības sistēmas elementu izmaiņām un konsekventi ievērojamām nepārtrauktas uzlabošanas saistībām." Bez tam EMAS Regulas nosaka, ka jā saglabā valdības pārskata ieraksti.

3.7.2 Darba process

Vispareizāk būs veikts valdības pārskatu pēc iekšējā audita rezultātu novērtēšanas un attiecīgo iepriekšējā gada vides datu savākšanas un novērtēšanas. Ieteicams vienu reizi gadā iekļaut pārvaldības apskatu augstākā līmeņa vadības sanāksmes dienaskārtībā (mērs /pilsētas padomes locekļi/parlaments). Pamatojoties uz valdības pārskatu, augstākā līmeņa vadība nosaka darbības, kas nepieciešamas, lai uzlabotu vides pārvaldības sistēmu (VPS), ievērotu vides politiku un mērķus un nodrošinātu nepārtrauktu pilnveidošanos.

EMAS koordinators vajadzētu sagatavot apskata sanāksmi un sniegt šādu oficiālu informāciju:

- iekšējo auditu rezultāti un organizācijas atbilstība normatīvajām prasībām un citām prasībām, kuras tā ir apņēmusies ievērot
- ziņojumu no ārējām ieinteresētajām pusēm, ieskaitot sūdzības
- organizācijas vides veikums
- apmērs, kādā sasniegti mērķi un mērķobjekti

- koriģējošo un preventīvo darbību stāvoklis
- pasākumi, kas veikti sakarā ar iepriekšējā pārvaldības apskata rezultātiem
- apstākļu izmaiņas, tajā skaitā vides normatīvo un citu prasību izmaiņas, un
- uzlabojumu ieteikumi.

Dienaskārtībā jāiekļauj augstāk norādītie jautājumi. Sakarā ar katru jautājumu grupai vajadzētu aplūkot šādus faktoros:

- esošā situācija un rezultāti
- novērtējums atbilstības izpratnē un nepieciešamība reaģēt
- uzlabojumu ieteikumi
- līdzekļi, ar kuriem var kontrolēt korektīvo un preventīvo darbību efektivitāti.

Apspriedes rezultāti (it īpaši lēmumi attiecībā uz koriģējošajām un preventīvajām darbībām) ir jānorāda protokolā (brīvā formā).

Soļu kopsavilkums

1. Ne retāk kā reizi gadā iekļaut augstākā līmeņa vadības sanāksmes dienaskārtībā pārvaldības apskatu.
2. Sagatavot apspriežamos jautājumus un iekļaut tos dienaskārtībā. Neaizmirst iekļaut obligātos jautājumus saskaņā ar EMAS prasībām.
3. Dokumentēt rezultātus, ieskaitot koriģējošās darbības un preventīvās darbības, un lūgt, lai augstākā līmeņa vadība paraksta šos dokumentus.

Galvenie punkti un norādes

- ✓ Regulāra augstākā līmeņa vadības iesaistīšana ir viens no svarīgākajiem pasākumiem, lai saglabātu vides pārvaldības sistēmas funkcionēšanu atbilstoši prasībām. Pārlieciniet vadību, ka VPS ir uzskatāma par svarīgu uzdevumu, un veltiet pietiekami daudz laika pārvaldības apskatam.
- ✓ Nekoncentrēt visu uzmanību tikai uz oficiālajiem vides pārvaldības sistēmas jautājumiem, bet izmantot iespēju apspriest ar augstākā līmeņa vadību vides veikumu un stāvokli.
- ✓ Aprakstīt pārvaldības apskata grafiku un veikšanu kā Vides rokasgrāmatas sastāvdaļu, un ik gadus veikt pārvaldības apskatu.

3.8 Vides ziņojums

Vides ziņojums ir dokuments, kas sniedz iespēju uzturēt komunikāciju un dialogu ar sabiedrību un citām ieinteresētajām pusēm. Tajā tiek apkopoti vissvarīgākie vides pārvaldības sistēmas (VPS) aspekti un aprakstīts organizācijas vides veikums. To var izmantot sabiedriskajās attiecībās un komunikācijai ar partneriem. Lai gan cita veida VPS (piemēram, ISO 14001) nepieprasa šādu publisku vides ziņojumu, EMAS oficiāli pieprasa šādu dokumentu. Tomēr EMAS īstenotāji var brīvi izvēlēties dokumenta apmēru un formātu.

3.8.1 Mērķi un prasības

EMAS Regulu 3. pielikumā ir sīki izskaidroti nepieciešamie vides ziņojuma vai vides pārskata mērķi un saturs:

“Vides ziņojuma mērķis ir sniegt sabiedrībai un citām ieinteresētajām pusēm vides informāciju par ietekmi uz vidi, un vides veikumu un organizācijas vides veikuma uzlabošanu. ... Vides informācija jāsniedz skaidrā un loģiskā izklāstā, un tiem cilvēkiem, kuriem nav citas iespējas saņemt šādu informāciju, tā jāsaņem iespēstā veidā. Pirmās reģistrācijas brīdī un pēc tam ik pēc trim gadiem organizācijai jāsniedz 3.2. punktā norādītā informācija konsolidētā iespēstā versijā. Sastādot vides ziņojumu, organizācija ņem vērā sabiedrības un citu ieinteresēto pušu vajadzības pēc informācijas.”

Minimālās prasības, kas tiek uzstādītas šāda ziņojuma saturam, ir šādas:

- Organizācijas/ struktūrvienības apraksts un tās darbības, produktu un pakalpojumu kopsavilkums, kā arī tās saistība ar vecākorganizācijām, ja tāda pastāv;
- Vides politika un īss organizācijas vides pārvaldības sistēmas apraksts;
- Visas nozīmīgās tiešās un netiešās ietekmes uz vidi apraksts un šīs ietekmes rakstura izskaidrojums;
- Vides mērķu un mērķobjektu apraksts saistībā ar nozīmīgiem vides aspektiem un ietekmi uz vidi;
- Pieejamo organizācijas vides veikuma datu kopsavilkums saistībā ar organizācijas vides mērķiem un mērķobjektiem. Kopsavilkumā var iekļaut rādītājus par piesārņojuma emisiju, atkritumu apsaimniekošanu, izejmateriālu, energoresursu un ūdens patēriņu, trokšņa līmeni utt.
- Citi faktori, kas saistīti ar vides veikumu, ieskaitot atbilstību normatīvo aktu prasībām, kas piemērojami saistībā ar nozīmīgu ietekmi uz vidi;
- Vides verifikatora vārds un uzvārds, akreditācijas numurs un validācijas datums.

3.8.2 Darba process

Parasti EMAS grupas uzdevums ir sastādīt vides ziņojuma projektu (melnrakstu). EMAS grupu var atbalstīt ārējais konsultants, kompetents pašvaldības sabiedrisko attiecību departamenta darbinieks vai kāds cits cilvēks ar līdzīgām amata funkcijām.

Ja sākotnējais vides audits ir veikts atbilstoši prasībām un vides pārvaldības sistēmā ir labi organizēta datu vākšana, ir samērā viegli sastādīt pirmo vides ziņojumu un nākamajos gados to atjaunināt.

3.8.3 Saturs un lasītāja prasības

EMAS ziņojumam nav jābūt apjomīgam. Īsā un labi noformētā ziņojumā iespējams sniegt visu vajadzīgo informāciju. Tas it īpaši attiecināms uz mazām organizācijām – dažas no tām spējušas iekļauties 4 lappusēs!

Ieinteresētajām pusēm ir nepieciešama dažāda veida informācija. Pieņemot lēmumus par to, ko iekļaut vides ziņojumā, kādam vajadzētu būt tā formātam un kādā veidā tas jāpublicē, jau pašā sākumā vajadzētu ņemt vērā šo ieinteresēto pušu vajadzības.

Kā jau iepriekš minēts, EMAS Regulā norādītas dažas striktas prasības attiecībā uz vides ziņojuma saturu. Tomēr no sabiedrisko attiecību viedokļa ir vērts sniegt papildus informāciju, piemēram,

- EMAS grupas prezentācija
- vides darbību piemēri (sekmīgu gadījumu piemēri)
- vēstures informācija
- EMAS ieviešanas konteksts ("... kā Eiropas Life projekta dalībnieks")
- saistītie pasākumi (piemēram, vietējā Agenda 21)
- nākotnes plāni ("... ieviest citās administratīvajās struktūrvienībās")
- jēdzienu glosārijs.

EMAS Regulā nav norādīta vides ziņojuma uzbūve vai aplūkojamo jautājumu secība. Ja pašvaldība sastāda vides ziņojumu, kas aptver vairākas ģeogrāfiskās atrašanās vietas, ir jāapsver vides ziņojuma struktūra, lai nodrošinātu, ka kopīgajā vides ziņojumā ir skaidri noteikta un uzrādīta nozīmīga katras vietas ietekme uz vidi. Pretējā gadījumā EMAS verifikators visticamāk noraidīs šo dokumentu.

Vides ziņojuma adresāti var vēlēties salīdzināt organizācijas vides veikuma rādītājus laika gaitā, lai noteiktu nozīmīgas tendences, tāpēc ir svarīgi visos vides ziņojumos iekļaut viena veida informāciju.

3.8.4 Noformējums un izplatīšana

Tāpat kā vides programmas gadījumā, pēc vides ziņojuma melnraksta sastādīšanas ir svarīgi iesaistīt visas ieinteresētās pašvaldības puses. Tā kā vides ziņojums tiek publiskots, tas jāapstiprina pašvaldības vadītājam (mēram vai pašvaldības padomes deputātiem).

Vides ziņojumam nav obligāti jābūt noformētam papīra dokumenta veidā. To var izplatīt Internetā elektroniskā formātā un izsniegt izdrukas veidā tiem ieinteresētajiem cilvēkiem, kuriem nav piekļuves Internetam. Šādā veidā pašvaldība iekonomē līdzekļus, kas būtu nepieciešami daudzu uz krītpapīra iespiestu dārgu ziņojumu publicēšanai.

Bet, no otras puses, labi noformēts un iespiests Vides ziņojums var kalpot kā praktisks tirgvedības buklets, kas demonstrē pašvaldības pievilcīgumu un mūsdienīgumu. Vides ziņojums it īpaši palīdz veidot pozitīvu pašvaldības veikuma tēlu attiecībās ar iedzīvotājiem, klientiem, piegādātājiem, kaimiņu pašvaldībām, darbuņēmējiem un ar darbiniekiem (kas nebūt nav mazsvarīgi).

Pirmais vides ziņojums iedibina nākamo vides ziņojumu standartu. Sastādot nākamos vides ziņojumus, uzmanība jāpievērš nevis apjoma un formāta izmaiņām, bet gan ziņojumiem par jaunāko vides stāvokli, veiksmīgu vides programmā paredzēto darbību īstenošanu un sistēmas izmaiņām.

Tā kā vides ziņojumā tiek iekļauts verifikācijas pārskats un reģistrācijas apliecība, to nav iespējams publiskot pirms sekmīgas neatkarīgā audita pabeigšanas (skat. 3.8. nodaļu).

Piemērs: Vides ziņojuma struktūra

1. **Priekšvārds**
2. **Organizācija**
 - 2.1. Administratīvās struktūrvienības
 - 2.2. Uzdevumi
 - 2.3. Vides sasniegumu apraksti
3. **Vides aspekti**
 - 3.1. Tiešās ietekmes novērtējums
 - 3.2. Netiešās ietekmes novērtējums
4. **Galveno datu apskats**
5. **Vides politika**
6. **Vides pārvaldības sistēma**
 - 6.1. Organizatoriskā struktūra
 - 6.2. Pienākumi
 - 6.3. Iekšējā un ārējā komunikācija
7. **Mērķobjekti un vides programma**
8. **Glosārijs**
9. **Contacts**
10. **Neatkarīgā verifikācija**
 - 10.1. Nākamā vides ziņojuma datums
 - 10.2. Vides verifikators
 - 10.3. Statement of Validity
 - 10.4. Reģistrācijas apliecība

Soļu kopsavilkums

Pirmajam vides ziņojumam:

1. Izlemt, kāda ir ziņojuma mērķauditorija un kādā veidā ziņojums tiks izplatīts.
2. Pieņemt lēmumu attiecībā uz ziņojuma saturu un formātu.
3. Savākt informāciju par visiem iepriekšējiem īstenošanas soļiem un sastādīt ziņojuma melnrakstu.
4. Iekļaut ziņojumā attiecīgos vides datus. Ja svarīgi dati nav pieejami, izskaidrot, kāpēc tie nav pieejami.
5. Saņemt pašvaldības mēra un departamenta vai struktūrvienības vadītāja piekrišanu piedalīties EMAS ieviešanā.
6. Iesniegt ziņojumu neatkarīgajam verifikatoram.
7. Pēc verifikācijas un reģistrācijas publicēt ziņojumu un ik gadus to atjaunot.

Turpmākajiem vides ziņojumiem:

8. Aprakstīt galvenās izmaiņas sistēmas tehniskajā izpildē un organizācijas kultūrā.
9. Sniedziet pārskatu par vides programmas īstenošanu un sīki izskaidrot, kāpēc noteikti mērķobjekti nav sasniegti.
10. Pastāstīt par veikto iekšējo vides auditu un pārvaldības apskatu un paziņot to rezultātus.
11. Sniegt informāciju par saņemto pretenziju raksturu un skaitu, kā arī par šo pretenziju izskatīšanas veidu.

Galvenie punkti un norādes

- ✓ EMAS koordinatoram vajadzētu pameklēt, piemēram, internetā, citu pašvaldību vides ziņojumus, lai iepazītos ar labāko (sliktāko) praksi.
- ✓ Lai saņemtu sīkāku informāciju, skat. EK Komisijas rekomendāciju "Vadlīnijas attiecībā uz EMAS vides ziņojumu" (Eiropas Kopienu oficiālais žurnāls, 17.09.2001, L 247/2. lpp.). Tās ir visaptverošas vadlīnijas ar daudziem praktiskiem ierosinājumiem, kā sastādīt pirmo vides ziņojumu un regulāri to atjaunināt.
- ✓ Katram vides ziņojuma vārdam jābūt patiesam! Verifikators pārbaudīs datu, kvalitātes un kvantitātes komentāru, datu prezentācijas utt. precizitāti. Jums jāspēj pierādīt, ka dati ir precīzi, pamatot savus vērtību novērtējumus utt.
- ✓ Izmantot veikuma rādītājus, lai paaugstinātu skaidrību, pārskatāmību un emisiju un materiālu ievades un izvades saalīdzināmību.

3.9 Neatkarīga validācija

Viena no vissvarīgākajām EMAS pievienotajām vērtībām ir noteikums par neatkarīga sertificēta verifikatora novērtējuma nepieciešamību. Tikai pēc tam, kad neatkarīgs validators ir "atzinis vides pārvaldības sistēmas likumību" (veicis tās validāciju), šādu pārvaldības sistēmu var saukt par EMAS prasībām atbilstošu apstiprinātu sistēmu.

3.9.1 Mērķi un prasības

EMAS Regulas 5.4. pielikumā ir aplūkotas EMAS verifikatora jeb vides verifikatora funkcijas un uzdevumi:

"Vides verifikatora funkcija ir pārbaudīt, neierobežojot dalībvalstu normatīvu izpildes tiesības:

(a) tālāk norādīto elementu atbilstību EMAS Regulas prasībām: sākotnējais vides audits, ja tāds nepieciešams, vides pārvaldības sistēmas audits un tā rezultāti un vides ziņojums;

(b) datu un informācijas uzticamību, ticamību un pareizību:

- vides ziņojums (III pielikuma 3.2. un 3.3. punkts),
- apstiprināmā vides informācija (III pielikuma 3.4. punkts).

Vides verifikators neapstiprina vides ziņojumu, ja verifikācijas procesa laikā, piemēram, veicot pārbaudi uz vietas, tiek konstatēts, ka organizācija neievēro normatīvās prasības."

3.9.2 Struktūra un darba process

Vides verifikatoru akreditē nacionālā akreditācijas institūcija. Verifikatori saņem akreditāciju tikai konkrētās jomās atbilstoši saimnieciskās darbības klasifikācijai (NACE klasifikatori). Piemērojama NACE klasifikators ir "75.1. Pašvaldību un apgabalu administrācija". Projektam EMAS4NewStates Latvijā tā bija problēma: pašvaldībām nav pieejami kompetentas ministrijas akreditēti verifikatori. Tādējādi pirmā verifikācija bija jāveic akreditētam Zviedrijas verifikatoram kopā ar Latvijas ISO 14001 auditoriem. Pēc pirmajiem auditiem vietējie verifikatori varēs veikt verifikācijas.

Verifikatora pienākumi

Vides verifikators pārbauda:

- sākotnējā vides audita tehnisko derīgumu,
- vides pārvaldības sistēmas atbilstību EMAS I pielikuma prasībām;
- (plānotos) auditus un pārvaldības apskatus;
- vides ziņojuma atbilstību EMAS II pielikuma 3.2. punkta prasībām

Verifikācijā ietilpst

- dokumentācijas pārbaude,
- organizācijas apmeklējums, kurā jāiekļauj intervijas ar personālu,
- sastādīt ziņojumu organizācijas vadībai un
- nepieciešamības gadījumā pārbaudīt, kā organizācija atrisinājusi ziņojumā norādītās problēmas.

Daļa dokumentācijas, piemēram, vides pārvaldības sistēmas apraksts un vides ziņojuma projekts, būtu jāpārbauda pirms apmeklējuma.

Verifikācijas process

Verifikators lūdz atsūtīt dokumentus pirmajai pārbaudei. Pēc tam verifikators nosaka datumu, kad tiks veikts audits uz vietas. Reizēm verifikators apmeklē pārbaudes objektu uz vietas, lai veiktu vides pārvaldības sistēmas un dokumentācijas priekšauditu dažas nedēļas pirms īstā verifikācijas audita.

Veicot novērtēšanu uz vietas, EMAS koordinators ir jānodrošina, lai

- vides verifikatoram būtu pietiekami daudz laika intervijai ar pašvaldības vadītāju (mēru vai administrācijas vadītāju) par vides politikas un programmas jautājumiem, kā arī par lēmējinstanču iekļaušanu vides pārvaldības sistēmā,
- visa vides pārvaldības rokasgrāmata būtu atjaunināta ar pēdējiem datiem,
- visi darbinieki būtu informēti par verifikatora ierašanos un varētu sniegt informāciju par saviem uzdevumiem vides pārvaldības sistēmas ietvaros.

Koriģējošās darbības pēc verifikācijas

Audita beigās tā rezultāti tiek apspriesti, un mērs (vai EMAS koordinators) saņem detalizētu audita ziņojumu. Ja nav ievērotas konkrētas EMAS prasības, tiek noteiktas tā saucamās "koriģējošās darbības". Nopietnu neatbilstību gadījumos vides verifikators nevar izsniegt apliecību pirms koriģējošo darbību izpildes.

Nozīmīga neatbilstība liecina par sistēmas kļūmi vai citu nopietnu problēmu.

Nenozīmīga neatbilstība norāda, ka vispārējā sistēma, pieeja, utt. ir pamatota, bet pastāv nepieciešamība koriģēt kādu atsevišķu sistēmu vai procedūru. Nenozīmīgu neatbilstību gadījumos pietiek nosūtīt verifikatoram ziņojumu par koriģējošo darbību izpildi. Nozīmīgu neatbilstību gadījumos verifikators atgriežas un veic atkārtotu pārbaudi.

Kad vides verifikators ir apliecinājis vides ziņojuma derīgumu, pašvaldības administrācija var pieteikt reģistrāciju EMAS reģistrā. Pēc reģistrācijas pašvaldība ir tiesīga izmantot EMAS logo sabiedriskajās attiecībās. EMAS logo atļauts izmantot tikai kopā ar organizācijas reģistrācijas numuru.

EMAS apliecība

Soļu kopsavilkums

1. Izvēlēties verifikatoru un pārbaudīt verifikatora akreditāciju (vai reģistrāciju, ja verifikators ierodas no ārvalstīm).
2. Nodrošināt, lai jūsu izraudzītais verifikators būtu tiesīgs darboties paredzētajā jomā (t.i., pašvaldībās, NACE klasifikators Nr. 75).
3. Nosūtīt verifikatoram pārbaudāmos dokumentus.
4. Sagatavot un vadīt verifikatora apmeklējumu uz vietas.
5. Neatbilstību gadījumā pēc iespējas ātrāk veikt nepieciešamās korekcijas.
6. Pēc sekmīgas verifikācijas pieteikt reģistrāciju Eiropas EMAS reģistrā.

Galvenie punkti un norādes

- ✓ Uztveriet verifikatora ieteikumus nopietni. Lai arī tie neaizliedz verifikatoram serificēt sistēmu, tie var būt ļoti vērtīgs palīgs sistēmas un vides veikuma uzlabošanai. Paturiet prātā: verifikators ir redzējis daudzas organizācijas, kas līdzinās jūsu organizācijai, un spēj tās salīdzināt!
- ✓ Pēc verifikācijas EMAS process neapstājas. Tālākie uzdevumi:
 - uzturēt vides pārvaldības sistēmu "dzīvu",
 - īstenot vides programmas projektus un pasākumus,
 - veikt iekšējos auditus un iekšējos pārvaldības apskatus un
 - pastāvīgi uzlabot vides veikumu.

Pielikums elektroniskā formātā (CD): Vadlīnijas soli pa solim EMAS ieviešanai klasterī

Šai rokasgrāmatai ir pievienots vadlīniju un palīgmateriālu komplekts EMAS ieviešanai pašvaldībās. bezmaksas palīgmateriālus var saņemt CD formātā (tiek piedāvāts komplektā ar iespiesto rokasgrāmatu) un šādās tīmekļa vietnēs:

www.emas4newstates.lv

www.inem.org

www.lvpa.lv

www.baumev.de

www.baumgroup.de

www.bkgriga.lv

EMAS4NewStates palīgmateriāli:

- ✓ **1. – 7. soļa ieviešanas vadlīnijas**
 - EMAS Regulu prasības un pamatinformācija
 - atbilstošo soļu izpildes vadlīnijas
 - atsauces uz darbgrāmatām un ieteikumi attiecībā uz palīgmateriālu izmantošanu
- ✓ **1. – 6. soļa ieviešanas darbgrāmatas ar**
 - veidlapām
 - piemēriem
- ✓ **EMAS4NewStates rokasgrāmatas paraugs**
 - organizācijas vides rokasgrāmatas sastādīšanas veidne
 - darba procesu un procedūru apraksta teksta bloki
- ✓ **EMAS4NewStates datu apstrādāšanas palīglīdzekļi**
 - EXCEL tabulu kopa vides datu pārraudzībai
 - pārrēķināšanas koeficienti, rādītāju aprēķināšana utt.

Vadlīnijās ir aprakstīta pieredze, kas iegūta projektā "Inovātīva pieeja EMAS II ieviešanā jauno dalībvalstu pašvaldībās (EMAS4NewStates)", kas tika īstenots Latvijas pašvaldībās no 2005. gada maija līdz 2007. gada maijam. Projekta LIFE03ENV/LV/631 sponsori: ES programma LIFE-Environment un Latvijas Republikas Vides ministrija.

Projekta tīmekļa vietnē publicētas jaunākās mācību dokumentu versijas un konkrētu pilsētu un mazpilsētu piemēri:

www.EMAS4NewStates.lv

Pieeja īstenošanas procesam izstrādāta, pamatojoties uz citu Eiropas projektu īstenošanā gūto pieredzi, kas aprakstīta šādās rokasgrāmatās:

ECOLUP vadlīnijas (Vides pārvaldība pašvaldībām piederošās pilsētas zemes plānošanā), Konstances ezera fonds, Konstance, 2004

EURO-EMAS projekta rezultāti (LIFE98 ENV/UK/000605), 2001. gada oktobris

Projekta īstenotāji

B.A.U.M. (Bundesdeutscher Arbeitskreis für Umweltbewußtes Management)

(Vācijas Vides pārvaldības asociācija)

Ludvigs Kargs (Ludwig Karg), Volfgangs Akermans (Wolfgang Ackermann)

Gotzingerstr. 48/50, 81371 Minhene, VĀCIJA L.Karg@BAUMgroup.de, www.BAUMeV.de

LVPA (Latvijas Vides pārvaldības asociācija)

Natālija Ladutjko

Tirgoņu ielā 10-7 Rīgā, LATVIJA, LV1050

natalija@lvpa.lv, www.lvpa.lv

BKG (SIA Biznesa Konsultantu Grupa)

Alīna Dudele

Tirgoņu ielā 10-7 Rīgā, LATVIJA, LV1050

bkg@bkgriga.lv, www.bkgriga.lv